

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»**

**Η διαχρονικότητα του Θουκυδίδη. Από την υψηλή στρατηγική στην εφαρμοσμένη
στρατηγική**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Αλέξιος Λέτσας
(ΑΜ : 1220Μ223)**

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Καθηγητής (Επιβλέπων Καθηγητής)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής

Copyright © Αλέξιος Λέτσας, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διδακτορικής διατριβής εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διδακτορικής διατριβής για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα.

Αφιερώνω την παρούσα εργασία στους αγαπημένους μου γονείς Γεωργία και Δημήτρη για την αγάπη τους και την αμέριστη υποστήριξη τους σε κάθε μου βήμα καθώς και στον αδερφό μου Αποστόλη και την υπέροχη οικογένεια του Κωνσταντινιά, Δημήτρη, Άννα, Αχιλλέας. Επίσης, στον εξαιρετικό μου φίλο Γιώργο που με τη βοήθεια και το παράδειγμα του έφτασα εδώ σήμερα.

Αλέξης Δ. Λέτσας

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Κολιόπουλο, για την έμπνευση και για την πολύτιμη καθοδήγηση κατά τη διάρκεια της υλοποίησης αυτού του θέματος που ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντά μου και της οποίας οι καθοριστικές επισημάνσεις και σχόλια υπήρξαν πολύτιμα εργαλεία, ενώ με την επιστημονική του ενέργεια και δράση συνεχώς με ενέπνεε και με ενθάρρυνε.

Ως ελάχιστη δυνατή μνεία, ευχαριστώ και τους διδάσκοντες καθηγητές, κύριο Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, κύριο Κωνσταντίνο Υφαντή, κυρία Ειρήνη Χειλά, κύριο Γεώργιο Στασινόπουλο, κύριο Ανδρέα Γκόφα, κύριο Ανδρέα Λιαρόπουλο, οι οποίοι μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών θωράκισαν και εμπλούτισαν σημαντικά τις γνώσεις μου πάνω στον τομέα των Στρατηγικών Σπουδών Ασφαλείας.

Πίνακας Περιεχομένων

	<u>Σελίδα</u>
Εισαγωγή	11
Κεφάλαιο πρώτο: Βασικές έννοιες - ο Θουκυδίδης και η συμβολή του στη θεωρία των διεθνών σχέσεων	
1.1 Η έννοια του πολέμου.....	13
1.2 Στρατηγική.....	15
1.3 Ο Θουκυδίδης και η συμβολή του στη θεωρία των διεθνών σχέσεων	19
1.3.1 Γενικά	19
1.3.2 Οι έννοιες του φόβου και του συμφέροντος.....	20
1.3.3 Υψηλή στρατηγική (Στρατηγική εκμηδένισης και στρατηγική εξουθένωσης)	21
Κεφάλαιο δεύτερο: Στοιχεία στρατηγικής στο έργο του Θουκυδίδη και σύγχρονοι παραλληλισμοί	
2.1 Κατευνασμός	24
2.2 Αποφυγή υπερεξάπλωσης.....	26
2.3 Εξισορρόπηση ισχύος του αντιπάλου	30
2.4 Στρατηγική εξαναγκασμού	32
2.5 Στρατηγική Αποτροπής.....	33
2.5.1 Αποτροπή μέσω αντιποίνων	33
2.5.2 Αποτροπή μέσω άρνησης	35
2.5.3 Αποτροπή μέσω επίδειξης δύναμης.....	37
2.6 Τεχνολογική υπεροχή ως αποτρεπτικός παράγοντας	38
2.7 Η διεθνής νομιμοποίηση και η ανατροπή της.....	40
2.8 Η εσωτερική νομιμοποίηση	42
Κεφάλαιο τρίτο: Θέματα στρατιωτικής στρατηγικής	
3.1 Διοίκηση και ηγεσία	44
3.2 Ναυτικό.....	46
3.3 Αρχές Πολέμου	47
3.3.1 Ενότητα διοίκησης.....	47
3.3.2 Ηθικό.....	48
3.3.3 Αιφνιδιασμός	48

./.

Κεφάλαιο τέταρτο: Η επιρροή του Θουκυδίδη και η μελλοντική επίδραση	
4.1 Η επιρροή του Θουκυδίδη	48
4.1.1 Εφαρμογή της στρατηγικής της εκμηδένισης.....	48
4.1.2 Εφαρμογή της στρατηγικής της εξουθένωσης.....	49
4.1.3 Μελλοντική επίδραση.....	51
Κεφάλαιο πέμπτο: Συμπεράσματα - προτάσεις	
5.1 Συμπεράσματα	52
5.2 Προτάσεις	54
Βιβλιογραφία	56
Παράρτημα Α: Βιβλιογραφία	56
Παράρτημα Β: Πίνακας κάθετης και οριζόντιας διάστασης στρατηγικής	59
Παράρτημα Γ Αρχές Πολιτικού Ρεαλισμού του Έργου του Θουκυδίδη	60
Παράρτημα Δ Σπαρτιατικά Τελεσίγραφα	61
Παράρτημα Ε Λόγος του Περικλή	62
Παράρτημα ΣΤ Χάρτες για ISIS	63

Η διαχρονικότητα του Θουκυδίδη. Από την υψηλή στρατηγική στην εφαρμοσμένη στρατηγική

Αλέξιος Δ. Λέτσας

Περίληψη

Πολλοί μελετητές των σύγχρονων διεθνών σχέσεων εκτιμούν, ότι οι αρχαίοι Έλληνες διέθεταν σε ένα βαθμό εμπειρία στην ενασχόλησή τους με τα διεθνή θέματα. Ο Θουκυδίδης μέσω ενός εμβληματικού και μνημειώδους έργου, του οποίου η συγγραφή έγινε πριν από περίπου δύομισι χιλιετίες, έχει προσφέρει στην ανθρωπότητα ένα, αξεπέραστης επιδραστικότητας, αναλυτικό εργαλείο.

Η Τουρκία μετά από το δόγμα Νταβούτογλου το 2000 έχει δραστηριοποιηθεί σε όλη την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Η οικονομία της επιδεινώνεται. Φαίνεται ότι δεν έχει αποφύγει την υπερεξάπλωση της, που όπως οι Αθηναίοι στην εκστρατεία κατά των Συρακουσών, δεν είχε τα μέσα για αυτή την ανάληψη επιχειρήσεων σε πολλά μέτωπα.

Για την Ελλάδα η εξισορρόπηση της ισχύος της Τουρκίας σχετίζεται με την εσωτερική εξισορρόπηση, ιδιαίτερα με τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης. Η εξωτερική εξισορρόπηση της ισχύος της Τουρκίας, εκ μέρους της Ελλάδας, δύναται να επιτευχθεί με τη διατήρησή της θέσης της και της ισχύος της στους συνασπισμούς στους οποίους είναι ήδη μέλος (NATO, ΕΕ), καθώς και με την επιδίωξη σύναψης συμμαχιών.

Στρατηγική εξαναγκασμού φαίνεται να ακολουθεί η Τουρκία έναντι της Ελλάδας πιέζοντας στην κατεύθυνση αλλαγής του καθεστώτος στο Αιγαίο, αντίθετο προς τους κανόνες διεθνούς δικαίου. Ο εξαναγκασμός αυτός συνοδεύεται από προβολή ισχύος και από την απειλή χρήσης βίας.

Για την Ελλάδα οι μορφές της «επίδειξης δύναμης» και των «αντιποίνων» έχουν ιδιαίτερη αξία. Η κατάλληλη σχεδίαση της αποτροπής να είναι υπολογίσιμη, ώστε να εμποδίσει τον αντίπαλο.

Η σημασία της υπεροχής στον τεχνολογικό τομέα επισημαίνεται από τον Περικλή σε πρώιμο στάδιο. Το συγκριτικό και σημαντικό πλεονέκτημά της Αθήνας είναι η τεχνολογική της υπεροχή, και συγκεκριμένα τα τείχη και ο στόλος. Η Ελλάδα κινείται αποφασιστικά για την ενίσχυση της αποτρεπτικής της δύναμης σε τρία επίπεδα. Στα αμιγώς εξοπλιστικά προγράμματα, στην ενίσχυση του προσωπικού των Ε.Δ. και στην ενίσχυση της αμυντικής βιομηχανίας.

Η Τουρκία προσπαθεί να ενισχύσει την εικόνα της και την εξωτερική πολιτική της μέσω της διεθνούς νομιμοποίησης. Από τη δεκαετία του 2000 επιχειρεί να προβληθεί ως πρότυπο Ισλαμικής διακυβέρνησης, που διέπεται από δημοκρατικές αξίες, τόσο όσο της επιτρέπουν τα προβλήματα ασφαλείας στο εγγύς περιβάλλον της.

Συμπερασματικά, η Ελλάδα επηρεάζεται από το ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής. Ανασφάλεια προκαλεί η αύξηση της ισχύος της Τουρκίας και οι μελλοντικές επιδιώξεις της.

Προτείνεται η υιοθέτηση των στοιχείων της στρατηγικής που εντοπίζονται στο έργο του Θουκυδίδη που συνάδουν με τους πολιτικούς σκοπούς της Ελλάδας, δηλαδή της διατήρησης του στάτους κβο και της εφαρμογής των κανόνων διεθνούς δικαίου. Στρατηγικές όπως η αντιμετώπιση της στρατηγικής «εξαναγκασμού» της Τουρκίας για την αποδοχή από την Ελλάδα του καθεστώτος της αμφισβήτησης της κυριαρχίας στο Αιγαίο με την υπονόμηση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας και την διεθνή απονομιμοποίησης αυτής. Η απόρριψη του «κατευνασμού» από την Ελλάδα με την τήρηση μη υποχωρητικής στάσης. Η στρατηγική αποτροπής μέσω «επίδειξης δύναμης» και «αντιποίνων» να σχεδιάζονται σε ρεαλιστική βάση ώστε αξιόπιστα να μπορούν να καταφέρουν στρατηγικά πλήγματα στον αντίπαλο «με την δημιουργία ισοδύναμου τετελεσμένου», ως αντίδραση σε τυχόν προσπάθειες ανατροπής της υφιστάμενης κατάστασης. Ο αντίπαλος θα πρέπει να γνωρίζει καλά ότι το κόστος για παράνομες ενέργειες θα είναι μεγάλο και αδιαμφισβήτητο.

Λέξεις – κλειδιά: Στρατηγική εξαναγκασμού, Αποτροπή, Τεχνολογική υπεροχή, υπερεξάπλωση, διεθνής νομιμοποίηση, εξισορρόπηση.

The timelessness of Thucydides. From high strategy to applied strategy

Alexios D. Letsas

Abstract

Many scholars of modern international relations estimate that the ancient Greeks had to some extent experience in dealing with international affairs. Thucydides, through an emblematic and monumental work, the writing of which took place about two and a half millennia ago, has offered humanity an insurmountable, analytical tool.

Turkey, following Davutoglu's doctrine in 2000, has been active throughout the wider Middle East. Its economy is deteriorating. It seems that it has not avoided its over-expansion, which, like the Athenians in the campaign against Syracuse, did not have the means for this undertaking of operations on many fronts.

For Greece, counter balancing the power of Turkey, is related to the internal balance, especially with the improvement of the economic situation. The external balance of power of Turkey, on the part of Greece, can be achieved by maintaining its position and its power in the coalitions in which it is already a member (NATO, EU), as well as with the aim of achieving new alliances.

A strategy of coercion seems to be pursued by Turkey towards Greece, pushing in the direction of regime change in the Aegean, contrary to the rules of international law. This coercion is accompanied by a show of force and the threat of use of force.

For Greece, the forms of "demonstration of power" and "retaliation" have a special value. The proper design of the deterrent must be measurable, in order to prevent the opponent.

The importance of excellence in the technological field is pointed out by Pericles at an early stage. The comparative and important advantage of Athens is its technological superiority, specifically with regard to the city walls and the fleet. Greece is moving decisively to strengthen its deterrent power on three levels. In the purely armament programs, in the reinforcement of the personnel of the armed forces and in strengthening the defense industry.

Turkey is trying to strengthen its image and foreign policy through international legitimacy. Since the 2000s, it has sought to establish itself as a model of Islamic governance, governed by democratic values, as far as security concerns in its immediate vicinity allow.

In conclusion, Greece is influenced by the unstable geopolitical environment of the wider region. Insecurity is caused by the rise of Turkey's power and its future aspirations.

It is proposed to adopt the elements of the strategy found in the work of Thucydides that are in line with the political goals of Greece, i.e. the maintenance of the status quo and the application of the rules of international law. Strategies such as tackling Turkey's strategy of "forcing" Greece to accept the regime of questioning sovereignty in the Aegean by undermining Turkey's foreign policy and its international legitimacy. The rejection of the "appeasement" by Greece with the observance of a non-submissive attitude. The strategy of deterrence through "demonstration of strength" and "retaliation" should be designed on a realistic basis so that they can reliably deliver strategic blows to the opponent "by creating an fait accompli", as a reaction to any attempt of changing the strategic environment. The opponent should be well aware that the cost of illegal actions will be high and indisputable.

Keywords: Strategy of coercion, Prevention, Technological superiority, overexpansion, international legitimacy, balancing.

"Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστι, πάντων δὲ βασιλεύς, καί τοὺς μὲν θεοὺς ἔδειξε τοὺς δὲ ἀνθρώπους, τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε, τοὺς δὲ ἐλευθέρους" Ἡράκλειτος ο Μέγας (544-484 π.χ.)

Εισαγωγή

Πολλοί μελετητές των σύγχρονων διεθνών σχέσεων εκτιμούν, ότι οι αρχαίοι Έλληνες διέθεταν σε ένα βαθμό εμπειρία στην ενασχόλησή τους με τα διεθνή θέματα, έτσι ώστε να δύνανται να μετέρχονται μέσων και μεθόδων για τη ρύθμιση των σχέσεων τους που είναι κοινά και συνήθη στη σημερινή διεθνή πολιτική και πρακτική των κρατών.

Ο Θουκυδίδης μέσω ενός εμβληματικού και μνημειώδους έργου, του οποίου η συγγραφή έγινε πριν από περίπου δυόμισι χιλιετίες, έχει προσφέρει στην ανθρωπότητα ένα, αξεπέραστης επιδραστικότητας, αναλυτικό εργαλείο. Η αξία του ως διδακτικού και εφαρμοσμένου εργαλείου και μέσου αναζήτησης παραλληλισμών του τότε με το σήμερα αποδεικνύεται «από την εκτεταμένη αναφορά της ιστορίας του Πελοποννησιακού πολέμου στα κυριότερα θεωρητικά εγχειρίδια των διεθνών σχέσεων και των στρατηγικών σπουδών, τη δημοσίευση επιλεγμένων αποσπασμάτων στα εισαγωγικά εγχειρίδια και τις ανθολογίες κειμένων για τις διεθνείς σχέσεις και τη στρατηγική και την εκτενή ανάλυση του έργου του Θουκυδίδη σε προπτυχιακό επίπεδο, στα πανεπιστήμια και στις στρατιωτικές σχολές».¹

Ένα παράδειγμα της χρησιμότητας του έργου του Θουκυδίδη είναι του ναύαρχου Στάνσφιλντ Τέρνερ (κάτω από την εμπειρία του αδιεξόδου στο οποίο είχαν περιέλθει οι ΗΠΑ στο Βιετνάμ) που αποφάσισε να συμπεριληφθεί η *Ιστορία του Πελοποννησιακού πολέμου* στη διδακτέα ύλη της Αμερικανικής Ναυτικής Σχολής Πολέμου από τον Αύγουστο του 1972, «για πολλούς σπουδαστές ήταν ένα άγνωστο βιβλίο για έναν φαινομενικά άσχετο πόλεμο από έναν συγγραφέα του οποίου το όνομα ήταν αδύνατο και να προφέρει κανείς. Όμως για τον Turner ήταν η ουσία της προσέγγισής του. 'το καλύτερο παράδειγμα για το πώς μπορούσε κανείς να χρησιμοποιήσει τη μελέτη ιστορικών περιπτώσεων για να διδάξει σύγχρονα στρατηγικά προβλήματα».²

Πολλοί μελετητές³ της θεωρίας των διεθνών σχέσεων έχουν σημειώσει κατ'επανάληψη τη διαχρονικότητα, την συσχέτιση με τη σημερινή πραγματικότητα της καταγραφής της ιστορίας του Πελοποννησιακού πολέμου και τη σημασία της στην κατανόηση της σύγχρονης ιστορίας και στην ενδεδεγμένη κατανόηση του τοπίου των ανταγωνισμών των κρατών σήμερα. Η πολεμική αντιπαράθεση της αυτοκρατορικής Αθήνας με την ηγεμονική Σπάρτη τον 5^ο και 4^ο αιώνα π.Χ. αποτελεί αναμφίβολα ένα από

¹ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ. 18.

² Harry Summers, *On Strategy II: A Critical Analysis of the Gulf War*, (New York: Dell, 1992), σελ. 78-79

³ Αναφορές υπάρχουν στο έργο του Thomas Hobbes και του LuisJ. Halle. Όπ. π. σελ.16.

τα πρότυπα κάθε θεωρητικής απόπειρας ενασχόλησης με την επιστήμη των διεθνών σχέσεων.

Η συμβολή του Θουκυδίδη στις Διεθνείς Σχέσεις έγκειται στη συγκρότηση της θεωρίας του πολιτικού ρεαλισμού, που αποτελεί το πιο σημαντικό θεωρητικό πόνημα της διεθνολογικής σκέψης από καταβολής διεθνών σχέσεων.

Ο Θουκυδίδης έρχεται να αποκρυσταλλώσει μία ολόκληρη σχολή σκέψης και μεθοδολογικής προσέγγισης στη γνώση, αυτήν των Σοφιστών και των Ιπποκρατικών, γεγονός που τον αναδεικνύει σε δημιουργό αντάξιο των μεταγενεστέρων του Πλάτωνα και Αριστοτέλη. Για αυτούς τους λόγους εκτιμάται πως ο Θουκυδίδης *«πρέπει να θεωρηθεί ως ο πρώτος παραγωγός θεωρίας της απόφασης και πολιτικής σκέψης εν γένει και πως ορθότερος όρος για να περιγραφεί το έργο του είναι ο όρος «Πόλεμος»*⁴.

Ο Θουκυδίδης αφηγείται έναν πόλεμο, τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Μένει στην καταγραφή των γεγονότων που συνέβησαν χωρίς να είναι απαραίτητα ευχάριστη στα αυτιά όσων την διαβάσουν. Παρουσιάζονται ιδέες και αρχές, με αξία που διατρέχει το χρόνο και το χώρο, για την στρατιωτική επιστήμη και τέχνη. Ο Θουκυδίδης τονίζει στην αρχή του έργου του: *«Η έλλειψη του μυθώδους από τη διήγησή μου, ίσως την κάνει λιγότερο ευχάριστη. Αλλά θα είμαι ικανοποιημένος, αν το έργο μου κριθεί ωφέλιμο απ' όσους θελήσουν να έχουν ακριβή γνώση των γεγονότων που συνέβησαν και εκείνων που θα συμβούν στο μέλλον, τα οποία από την πλευρά της ανθρώπινης φύσης, θα είναι όμοια ή παραπλήσια. Έγραψα την ιστορία μου για να μείνει αιώνιο κτήμα των ανθρώπων και όχι σαν έργο επίκαιρου διαγωνισμού για ένα πρόσκαιρο ακροατήριο»*⁵

Σκοπός της διατριβής είναι να καταδειχθεί η διαχρονικότητα του έργου του Θουκυδίδη μέσα από:

- α. Την εισαγωγή σε βασικές έννοιες που συναντώνται στο έργο του.
- β. Την αναφορά στα στοιχεία υψηλής στρατηγικής που εντοπίζουμε στο έργο του Θουκυδίδη και πως αυτά βρίσκουν εφαρμογή στη σύγχρονη πραγματικότητα στις ελληνοτουρκικές σχέσεις αλλά και στις σχέσεις άλλων κρατών.
- γ. Την επισήμανση θεμάτων στρατιωτικής στρατηγικής που μέχρι σήμερα αποτελούν αρχές πολέμου (ενότητα διοίκησης, ηθικό, αιφνιδιασμός).
- δ. Την εκτίμηση για την μελλοντική επίδραση στην διαμόρφωση της υψηλής στρατηγικής.
- ε. Την καταγραφή συμπερασμάτων και προτάσεων γενικά αλλά και ειδικότερα για την Ελλάδα.

---

⁴ Ηλίας Κουσκουβέλλης, Θεωρία Απόφασης στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας

⁵ Θουκυδίδη Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 22

Η πτυχιακή εργασία συντάχθηκε με τις παρακάτω προϋποθέσεις/παραδοχές:

α. Χρησιμοποιήθηκαν εκείνα τα αποσπάσματα του έργου που αντανακλούν στις έννοιες της υψηλής στρατηγικής και πως αυτά βρίσκουν εφαρμογή στον σύγχρονο κόσμο, ιδιαίτερα στις σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας και των στρατηγικών τους. Ιδιαίτερο βάρος δόθηκε σε αυτά τα αποσπάσματα, που κατά την γνώμη του γράφοντος, αναλύουν μεθόδους υψηλής στρατηγικής που χρησιμοποίησαν η Αθήνα και η Σπάρτη και χρησιμοποιούν στην εποχή μας η Ελλάδα, η Τουρκία και άλλες χώρες.

β. Χρησιμοποιήθηκαν αποσπάσματα του έργου του Θουκυδίδη που αναφέρονται σε θέματα στρατιωτικής στρατηγικής.

γ. Η ανάλυση της μελλοντικής επιρροής έγινε με βάση την σχετική βιβλιογραφία και έχοντας υπόψη ότι η Ιστορία δεν επαναλαμβάνεται αλλά τα αρχέτυπα των στρατηγικών εκμηδένισης και ειδικά της εξουθένωσης θα συνεχίσουν να χρησιμοποιούνται από τα κράτη.

Κεφαλαίο πρώτο «Ο Θουκυδίδης και η συμβολή του στη θεωρία των διεθνών σχέσεων»

1.1 Η έννοια του Πολέμου.

Ο ορισμός του πολέμου αναφέρεται σε μια σχεδιασμένη, οργανωμένη και συνήθως μακράς διάρκειας σύγκρουση μεταξύ κρατών.⁶ Χαρακτηριστικά του πολέμου είναι η εξαιρετική βία, η κοινωνική αναταραχή και η οικονομική κατάρρευση. Σύμφωνα με τον μεγάλο θεωρητικό του πολέμου, Κλαουζεβιτς, ο πόλεμος, δεν αποτελεί μία αυθύπαρκτη οντότητα αλλά συνιστά μία άμεση πολιτική πράξη, δεδομένου ότι είναι «μία συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα»⁷, δεν είναι παρά μία μονομαχία σε ευρύτερη κλίμακα, «γιατί και η απλή μονομαχία δύο αγωνιστών είναι επίσης σύρραξη».⁸ Με άλλα λόγια ο πόλεμος αποτελεί «μία πράξη βίας, προορισμένη στο να καταναγκάσει τον αντίπαλο να εκτελέσει τη θέλησή μας».⁹ Ο πόλεμος γενικότερα, προϋποθέτει χρήση σκληρής ισχύος με απώτερο σκοπό «την καταστροφή των εχθρικών δυνάμεων ή την καθήλωσή τους και τη στέρηση της ικανότητάς τους για αποτελεσματική δράση».¹⁰ Ωστόσο η φυσική βία δεν αποτελεί παρά το μέσον. Για να επιτευχθεί όμως ο σκοπός, η επιβολή δηλαδή της θέλησής μας στον εχθρό,

⁶ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 213.

⁷ Clausewitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας. 1999, σελ. 12.

⁸ Clausewitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας. 1999, σελ. 117

⁹ Clausewitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., 1999, σελ.31.

¹⁰ Σιώμοκος, Γεώργιος, 2004. Στρατηγικό Μάρκετινγκ. Β' έκδοση, Αθήνα, Σταμούλης, 2004, σελ. 710.

πρέπει να επιτύχουμε τον αποπλισμό του, «και αυτός ο αποπλισμός είναι εξ ορισμού ο ρητός και αντικειμενικός στόχος των πολεμικών επιχειρήσεων».¹¹

Τα αίτια του πολέμου σύμφωνα με τον Αντουαν Ζομινί είναι τα ακόλουθα¹²:

- α. Υποστήριξη γειτονικών κρατών, η ύπαρξη των οποίων είναι απαραίτητη για την ισορροπία δυνάμεων.
- β. Προστασία και διατήρηση των εθνικών συμφερόντων.
- γ. Διεκδίκηση ή υπεράσπιση ορισμένων δικαιωμάτων.
- δ. Εκπλήρωση των ανειλημμένων υποχρεώσεων στα πλαίσια συμμαχιών.
- ε. Διάδοση, συντριβή ή υπεράσπιση πολιτικών ή θρησκευτικών κοσμοθεωριών.
- στ. αύξηση της δυνάμεως και της επιρροής της χώρας με κατάκτηση επιπλέον εδαφών.
- ζ. Υπεράσπιση της εθνικής ανεξαρτησίας.
- η. Εκδίκηση για τη θιγμένη εθνική αξιοπρέπεια, και τέλος
- ι. Μανία για κατάκτηση.

Σε μια σχέση αιτίου-αιτιατού ο πόλεμος μπορεί να εκδηλωθεί με τις παρακάτω μορφές:

α. Επιθετικός πόλεμος, στο πλαίσιο του οποίου, μέσω επιθετικών πράξεων, οι ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου εξαναγκάζονται σε ήττα, αποθαρρύνεται η θέλησή του για αντίσταση¹³ και καταλαμβάνεται έδαφος για την επίτευξη της καταστροφής του.

β. Αμυντικός πόλεμος, στο πλαίσιο του οποίου, χρησιμοποιούνται όλα οι διαθέσιμα πόροι και τρόποι ώστε να αποκρουστεί η εχθρική επίθεση και να διατηρηθούν τα εδάφη.

---

¹¹ Clausewitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., 1999, σελ.32.

¹² Antoine-Henri, Baron Jomini, 2007. The art of war. Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 2007, σελ. 12.

¹³ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 143.

γ. Ψυχολογικός πόλεμος, στο πλαίσιο του οποίου εφαρμόζεται ψυχολογική πίεση όχι μόνο στις ένοπλες δυνάμεις αλλά και τον πληθυσμό του εχθρού ώστε να «επηρεαστούν γνώμες, συναισθήματα, συνήθειες και συμπεριφορές»¹⁴ με απώτερο σκοπό την κάμψη της θέλησής του για συνέχιση του αγώνα.

δ. Ψυχρός πόλεμος, που διακρίνεται από τις άλλες μορφές γιατί διεξάγεται σε ειρηνικές περιόδους. Χρησιμοποιούνται όλα τα διατιθέμενα μέσα, πλην της ένοπλης αντιπαράθεσης.

ε. «Οριζόμενοι από τους στόχους τους και από τα κάθε φορά χρησιμοποιούμενα μέσα προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί»¹⁵ οι πόλεμοι μπορούν να λάβουν άλλες μορφές όπως ανταρτοπόλεμος, τρομοκρατία, μη συμβατικός πόλεμος, κτλ.

Η αναφορά στην έννοια του πολέμου καθοδηγεί σχεδόν αντανακλαστικά την σκέψη μας στην έννοια της καταστροφής των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου. Ωστόσο «στον πόλεμο υπάρχουν πολλοί τρόποι επίτευξης του σκοπού που δεν προκαλούν κατ'ανάγκην όλοι την άτακτη φυγή του εχθρού. Η καταστροφή των στρατιωτικών του δυνάμεων, η κατάκτηση των επαρχιών του, η απλή κατοχή τους, η καθαρή εισβολή σε αυτές, επιχειρήσεις που αποβλέπουν άμεσα στις πολιτικές σχέσεις και τέλος η παθητική αναμονή της εχθρικής εφόδου –όλα αυτά δεν είναι παρά μέσα, το καθένα από τα οποία μπορεί να χρησιμεύσει για να υποταγεί η θέληση του εχθρού.»¹⁶ Η, όπως το περιγράφει ο Σουν Τζου, «το να πολεμάς και να νικάς σε όλες τις μάχες δεν είναι η καλύτερη ικανότητα. Η μεγαλύτερη ικανότητα είναι το να συντρίβεις την αντίσταση του εχθρού χωρίς μάχη.». Με ποιον τρόπο, μέθοδο, και βάσει ποιών κριτηρίων ο ηγέτης θα λάβει αποφάσεις για το πως θα κινηθεί μπροστά σε μία πραγματική ή δυνητική σύγκρουση καθώς και ποια μέσα θα χρησιμοποιήσει για να επιτύχει τους αντικειμενικούς σκοπούς, όλα τα παραπάνω εξετάζονται και ανήκουν στον τομέα της στρατηγικής.

1.2 Στρατηγική

Η λέξη «στρατηγική» προέρχεται ετυμολογικά από την αρχαία Ελληνική λέξη *στρατηγός*, μία λέξη σύνθετη από το *στρατός* και *άγω* η οποία είχε την έννοια του αρχηγού του στρατού. Άρα η λέξη αρχικά είχε μία αμιγώς στρατιωτική έννοια: αυτήν της τέχνης ή της επιστήμης της στρατιωτικής διοίκησης και της απαραίτητης σχεδίασης για την βέλτιστη χρήση των έμψυχων και άψυχων πόρων. Κατά τον Ζομινί, στρατηγική είναι

---

¹⁴ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 161.

¹⁵ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 213.

¹⁶ Clausewitz, Karl von, 1999. Παρί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., 1999, σελ. 65.

«η τέχνη του να διεξαγάγεις πόλεμο πάνω σε έναν χάρτη»¹⁷. Ωστόσο, ο Κλαούζεβιτς δεν αποδέχεται μια τέτοια ερμηνεία της έννοιας, αποδίδοντας έμφαση στο ότι οι αποφάσεις στρατηγικού επιπέδου δεν δύνανται να στηρίζονται σε υποθέσεις και θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη ένα πλήθος παραγόντων που δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτοί παρά μόνο στο πεδίο της μάχης. Σύμφωνα με αυτόν «στρατηγική είναι η χρήση της συμπλοκής για τους στόχους του πολέμου» και στόχο της έχει «να χαράζει το σχέδιο του πολέμου» και να ορίσει μία σειρά δράσεων, ικανών να οδηγήσουν στην επίτευξη του αντικειμενικού σκοπού.¹⁸ Στις μέρες μας, ως στρατηγική νοείται η διαδικασία της «διανομής και χρήσης στρατιωτικών και λοιπών μέσων για εκπλήρωση των σκοπών της πολιτικής».¹⁹ Άρα αποτελεί τη «σύζευξη μέσων και σκοπών στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού, τόσο κατά την ειρήνη όσο και κατά τον πόλεμο»,²⁰ ο οποίος, κατά τον Κονδύλη²¹ αποτελεί έναν από τους παράγοντες που επιδρούν διαχρονικά στη διαμόρφωση της στρατηγικής.

Ο Κλαούζεβιτς στο βιβλίο του Περί Πολέμου διαχωρίζει την έννοια της στρατηγικής από αυτή της τακτικής. Ενώ ως στρατηγική ορίζεται *«η θεωρία η σχετική με τη χρήση των συμπλοκών στην εξυπηρέτηση του πολέμου»* σε αντιδιαστολή *«η τακτική είναι η θεωρία η σχετική με τη χρήση των ενόπλων δυνάμεων στη συμπλοκή»*.²² Στην εποχή μας η στρατηγική, επιμερίζεται σε τέσσερα διαφορετικά επίπεδα, σύμφωνα με τους Πλατιά και Κολιόπουλο²³. Σε κάθε ένα από αυτά τα επίπεδα, τα οποία δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αυστηρά καθορισμένα και ξεχωριστά, αλλά μάλλον ως *«διαδοχικές περιοχές ενός συνεχούς»²⁴*, η στρατηγική καλείται να απαντήσει στο ίδιο πάντα πρόβλημα: στο πως θα επιτευχθούν οι σκοποί που τέθηκαν με χρήση πεπερασμένων πόρων, προβληματισμός που οδηγεί νομοτελειακά στην ιεράρχηση των προς επίτευξη στόχων²⁵.

Η Υψηλή Στρατηγική είναι στο υψηλότερο επίπεδο, η οποία επίσης ονομάζεται και Εθνική Στρατηγική, το οποίο ορίζεται ως *«η τέχνη και η επιστήμη ανάπτυξης και χρήσης των διπλωματικών, οικονομικών, και πληροφοριακών δυνάμεων μιας χώρας, σε συνεργασία με τις ένοπλες της δυνάμεις, κατά τη διάρκεια τόσο της ειρήνης όσο και του πολέμου»*,²⁶

---

¹⁷ Antoine-Henri, Baron Jomini, 2007. The art of war. Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 2007, σελ. 62.

¹⁸ Clausewitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., 1999, σελ. 201.

¹⁹ Hart, L., 1991. Strategy. (2nd revised edn.) London, Meridian., 1991, σελ. 321.

²⁰ Platias, A., Koliopoulos, K., 2010. Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today. London, Hurst & Company., σελ.3.

²¹ 1999, σελ. 139-149.

²² Clausewitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., 1999, σελ. 119.

²³ Platias, A., Koliopoulos, K., 2010. Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today. London, Hurst & Company., σελ.7.

²⁴ Platias, A., Koliopoulos, K., 2010. Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today. London, Hurst & Company., σελ.5.

²⁵ Platias, A., Koliopoulos, K., 2010. Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today. London, Hurst & Company. σελ. 1-20.

²⁶ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 133.

ούτως ώστε να ικανοποιηθούν οι στόχοι που τέθηκαν από την πολιτική ηγεσία.²⁷ Μετά είναι το επίπεδο της Στρατιωτικής Στρατηγικής, της χρησιμοποίησης δηλαδή στρατιωτικών μέσων, με αποτέλεσμα να επιτευχθούν οι στόχοι που τέθηκαν από την πολιτική ηγεσία²⁸, μέσω της χρήσης βίας ή και της απειλής και μόνο χρήσης βίας.²⁹ Ακολουθεί το Επιχειρησιακό Επίπεδο πολέμου, το οποίο πρόσφατα υιοθετήθηκε από τη στρατηγική σκέψη της Δύσης και αναφέρεται στην «*ενορχήστρωση της χρήσης στρατιωτικών δυνάμεων και μη στρατιωτικής, πολιτικής ισχύος κατά τρόπο τέτοιο ώστε να επιτευχθούν στρατηγικοί και επιχειρησιακοί στόχοι σε ένα συγκεκριμένο θέατρο επιχειρήσεων*».³⁰ Τελευταίο είναι το επίπεδο της Τακτικής, το οποίο και αποτελεί το χαμηλότερο επίπεδο στρατηγικής και αφορά «*τη διάταξη και τους ελιγμούς μονάδων σε συσχετισμό είτε μεταξύ τους, είτε και με τον εχθρό, έτσι ώστε να χρησιμοποιηθούν στο έπακρο οι δυνατότητές τους*».³¹

Η στρατηγική αναπτύσσεται σε κάθετη διάσταση στα τέσσερα αυτά επίπεδα. Ταυτόχρονα όμως κι ο εχθρός αναπτύσσει τη δική του στρατηγική, η οποία και θα πρέπει να λαμβάνεται διαρκώς υπόψη. Η συνεχής αυτή αλληλεπίδραση καθιστά τη στρατηγική μία «*διαλεκτική τέχνη δύο αντιτιθέμενων θελήσεων που χρησιμοποιούν βία για να επιλύσουν τη διαφορά τους*»³² ενώ οδηγεί σε μία ταυτόχρονη ανάπτυξη της και στην οριζόντια διάσταση όπως αποτυπώνεται στον παρακάτω πίνακα.(βλεπε Παράρτημα «B»).

Από τους σημαντικότερους διανοητές της στρατηγικής ανά τους αιώνες, υπήρξαν οι ακόλουθοι:

α. Ο Σουν Τζου³³ (Sun Tzu, 5^{ος} π.Χ αιώνας) ο οποίος κατά τον Κολιόπουλο³⁴ αποτελεί μαζί με τους Θουκυδίδη και Clausewitz «*έναν από τους κορυφαίους στρατηγικούς αναλυτές όλων των εποχών*».

β. Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες Μαυρίκιος (582-602 μ.Χ) και Λέων ο ΣΤ΄ ο Σοφός (886-912 μ.Χ), συγγραφείς του «*Στρατηγικόν*³⁵» και των *Τακτικών*³⁶.

²⁷ Kennedy, 1991, σελ. 1-7.

²⁸ Platias, A., Koliopoulos, K., 2010. Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today. London, Hurst & Company. σελ.7.

²⁹ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 125.

³⁰ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 145.

³¹ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 199.

³² Beaufre, 1965, σελ.22.

³³ Σουν Τζου, n.d. Η Τέχνη του Πολέμου. Μτφ Κ. Γεωργαντάς. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

³⁴ Κολιόπουλος, Κ., 2010. Η Στρατηγική Σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα. Αθήνα, Ποιότητα., σελ.73.

³⁵ Maurice, 1984. Maurice's Strategicon: Handbook of Byzantine Military Strategy. μτφ. T. Dennis, Philadelphia, PA, University of Pennsylvania Press.

γ. Ο στρατάρχης Μαυρίκιος της Σαξονίας (1696-1750) αήττητος στα πεδία των μαχών, με το έργο του «Οι ονειροπολήσεις μου» («Mes reveries»)³⁷.

δ. Ο Μέγας Φρειδερίκος (1740-1786) θιασώτης της επίθεσης και της απόκτησης στρατηγικής πρωτοβουλίας.

ε. Ο Ναπολέων Βοναπάρτης (1769-1821) του οποίου η στρατηγική σκέψη του εισήγαγε τον πόλεμο σε μια νέα διάσταση³⁸.

στ. Ο Antoine-Henri, Baron Jomini, (1779-1869), που στο έργο του «*Precis de l'art de la guerre*³⁹» επιχειρεί μία προσέγγιση του πολέμου βασισμένη στον ορθολογισμό.

ζ. Ο Karl von Clausewitz (1780-1831) το έργο του οποίου «Περί του Πολέμου⁴⁰» τον κατατάσσει ως έναν από τους πιο σημαντικούς στρατηγικούς διανοητές όλων των εποχών.

η. Ο Alfred Thayer Mahan (1840-1914) ο οποίος με το έργο του «*The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*⁴¹» είναι ο δημοφιλέστερος θεωρητικός της ναυτικής στρατηγικής.

θ. Ο J.F.C. Fuller (1878-1966) συνέγραψε μεταξύ άλλων το «*Armament and History*⁴²» και πατέρα του κεραυνοβόλου πολέμου (*Blitzkrieg*).

ι. Τέλος ο Liddell Hart γνωστός στη Ελλάδα από το βιβλίο του «Στρατηγική της έμμεσης προσεγγίσεως⁴³» ένας από τους πλέον γνωστούς στρατηγικούς αναλυτές του 20^{ου} αιώνα.

Ωστόσο, πρώτος στην κατάταξη που μέσα από την εξιστόρηση του Πελοποννησιακού Πολέμου περιέγραψε τα αρχετυπικά πρότυπα των υψηλών στρατηγικών της εκμηδένισης και της εξουθένωσης. Η απαράμιλλη ικανότητα του για στρατηγική ανάλυση, απέδειξε ότι κατανοεί τις στρατηγικές έννοιες στην ολότητα τους και οι οποίες διέπουν τα θέατρα των επιχειρήσεων ακόμη και σήμερα.

---

³⁶ Λέων ο Σοφός, 1917. *Leonis Imperatoris Tactica*. ed. R. Vari, Budapest.

³⁷ Maurice, 1984. *Maurice's Strategicon: Handbook of Byzantine Military Strategy*. μτφ. T. Dennis, Philadelphia, PA, University of Pennsylvania Press., 2007

³⁸ Ναπολέων, 1993. *Εγχειρίδιο Πολέμου*. Μτφ. Δ. Χαλκιάς. Αθήνα: Ερατώ.

³⁹ Antoine-Henri, Baron Jomini, 2007. *The art of war*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc., Antoine Henri, baron de, 2007. *The art of war*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc.

⁴⁰ Clausewitz, Karl von, 1999. *Περί του Πολέμου*. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., Karl von, 1999. *Περί του Πολέμου*. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη, Βάνιας.

⁴¹ Mahan, Alfred Thayer, 1957. *The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*. New York, Sagamore Press.

⁴² Fuller J.F.C., 1946. *Armament and History*. London, Eyre & Spottiswoode.

⁴³ Hart, L., 1991. *Strategy*. (2nd revised edn.) London, Meridian., B. H. L., 1995. *Στρατηγική της έμμεσης προσεγγίσεως*. Μτφ. Κ. Γεωργαντάς. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

1.3 Ο Θουκυδίδης και η συμβολή του στη Θεωρία των Διεθνών Σχέσεων

1.3.1 Γενικά

Ο Θουκυδίδης, λόγω του έργου του, θεωρείται ο πατέρας του πολιτικού ρεαλισμού,⁴⁴ η οποία αναμφίβολα αποτελεί την κυρίαρχη προσέγγιση στη μελέτη των διεθνών σχέσεων.⁴⁵ Η κυριαρχία αυτή είναι έκδηλη τόσο στον πανεπιστημιακό όσο και στον πολιτικό χώρο, δηλαδή τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική της διεθνούς πολιτικής.⁴⁶ Σύμφωνα με μια σχετικά πρόσφατη μελέτη, πάνω από το 90% των αναλύσεων που τίθενται σε εμπειρική δοκιμασία στον ακαδημαϊκό χώρο αντλούν από τη ρεαλιστική σχολή σκέψης.⁴⁷ Όσον αφορά το πολιτικό πεδίο, ηγέτες όπως ο Ρισελιέ, ο Μέττερνιχ, ο Μπίσμαρκ, ο Ρούσβελτ, ο Τσώρτσιλ, ο Ντε Γκολ και ο Κίσινγκερ, έχουν ταυτισθεί σε μεγάλο βαθμό με την πρακτική εφαρμογή του πολιτικού ρεαλισμού στην εξωτερική πολιτική.⁴⁸

Τα κείμενα του Θουκυδίδα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ ή τουλάχιστον ενδυνάμωσαν τα επιχειρήματα όσων είχαν ταχθεί υπέρ μιας συγκεκριμένης κατεύθυνσης στην αμερικανική διπλωματία. Ο Θουκυδίδης χρησιμοποιήθηκε από κορυφαία στελέχη του Υπουργείου Εξωτερικών αλλά και θεωρητικούς, για να υποστηρίξουν θέσεις της υπερδύναμης της Δύσης, ανάλογες με εκείνες που διαμόρφωσαν την πολιτική της πόλης-κράτους της Αθήνας.⁴⁹

Ο Θουκυδίδης παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη θεωρία εξωτερικής πολιτικής, σύμφωνα με την οποία οι αιτίες της στρατηγικής αντιμετώπισης εντοπίζονται σε τρία επίπεδα ανάλυσης, το συστημικό, το κρατικό και το ατομικό.

Ο Θουκυδίδης ως επιστήμονας της Ιστορίας και της Πολιτικής, που θέτει τις βάσεις και εξηγεί τις αιτίες των προστριβών μεταξύ κρατών, διακρίνεται για την αντικειμενικότητα στην περιγραφή των γεγονότων και την επιδεξιότητα να φέρνει στην επιφάνεια τους σημαντικούς σκοπούς που αφορούν διαχρονικά όλα τα κράτη και όλους τους ανθρώπους. Επικεντρώνεται στην ουσία των υπό εξέταση γεγονότων και παραγόντων προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα και καλά θεμελιωμένα συμπεράσματα. Περιγράφει όσα

---

⁴⁴ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 25

⁴⁵ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 25

⁴⁶ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 25

⁴⁷ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 25

⁴⁸ Αθανάσιος Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 25

⁴⁹ Πάρις Βαρβαρούσης, «Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21ο αιώνα», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2004, σελ.315.

συνέβησαν, αναδεικνύοντας με πλήρη τρόπο τα διλήμματα που παρουσιάστηκαν, διευκολύνοντας διαχρονικά την εξαγωγή συμπερασμάτων στους κατοπινούς μελετητές.

Στο έργο του Θουκυδίδη μπορεί να ανατρέξει κάποιος και να εντοπίσει το σύνολο των στοιχείων που απασχολούν τον προβληματισμό περί στρατηγικής στις μέρες μας.⁵⁰:

α. Μελέτη του διεθνούς περιβάλλοντος για την έγκαιρη διάγνωση και εντοπισμό των ενδεχόμενων κινδύνων.

β. Συγκερασμό των πολιτικών στόχων με όλα τα διατιθέμενα στο σύγχρονο κράτος μέσα όπως τα διπλωματικά, οικονομικά, στρατιωτικά και άλλα.

γ. Επιλογή του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων έτσι ώστε να μεγιστοποιηθούν οι δυνατότητες και να περιοριστούν στο ελάχιστο οι αδυναμίες.

δ. Κατάλληλη διαμόρφωση της εικόνας της προώθησης της επιλεγμένης στρατηγικής που πρέπει να εκπέμπεται τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό (νομιμοποίηση)⁵¹.

Στο σύγγραμμα του Θουκυδίδη ο μελετητής θα εντοπίσει εκτός από κανόνες επιτυχίας για την επίτευξη των τεθέντων στρατηγικών στόχων και μια αναλυτική παρουσίαση των συνθηκών υπό τις οποίες η εφαρμοσμένη στρατηγική είναι καταδικασμένη να αποτύχει (π.χ. κατασπατάληση πόρων, υπερεξάπλωση, λανθασμένη εκτίμηση συσχετισμού ισχύος, κ.λ.π.).

1.3.2 Οι έννοιες του φόβου και του συμφέροντος

Σύμφωνα με το Θουκυδίδη ο «φόβος» που είναι αποτέλεσμα του αισθήματος ότι απειλείται η ασφάλεια ενός κράτους, αποτελεί πρωταρχικό κίνητρο για την υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης στρατηγικής συμπεριφοράς. Η ανάγκη ασφάλειας, διασφάλισης της ύπαρξης και συνέχειας ενός κράτους αποτελεί σκοπό ύψιστης προτεραιότητας στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων του κράτους και η επιδίωξη της ισχύος είναι το βέλτιστο μέσο για την εξασφάλιση της.

Ο Θουκυδίδης αντιλήφθηκε τη διττή σημασία της ισχύος ως το κύριο «νόμισμα» της διεθνούς πολιτικής, καθώς όχι μόνο μπορεί να συμβάλλει στην ύπαρξη και επιβίωση των αδύναμων κρατών με την κατοχύρωση της ασφάλειας της εδαφικής κυριαρχίας και ανεξαρτησίας, αλλά είναι εξίσου χρήσιμη και στα ισχυρά κράτη τα οποία επιδιώκουν την

---

⁵⁰ Διατυπώσεις γενικών κρίσεων - εκτιμήσεων στο Έργο του Θουκυδίδη περιλαμβάνονται στο Παράρτημα «B».

⁵¹ Αθανάσιος Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 84

ευημερία τους (συμφέρον) σε βάρος των άλλων άρα και των αρχών του «δικαίου» και της «ηθικής».⁵²

1.3.3 Υψηλή Στρατηγική (Στρατηγική εξουθένωσης - στρατηγική εκμηδένισης)

Το πιο υψηλό επίπεδο της στρατηγικής είναι η Υψηλή Στρατηγική, η σχεδίαση της οποίας πρέπει να συμπεριλαμβάνει την εκτίμηση του διεθνούς περιβάλλοντος, τον προσδιορισμό των πολιτικών στόχων, τον καθορισμό του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων-στόχων και την εσωτερική και εξωτερική νομιμοποίηση.

Με τον όρο «υψηλή στρατηγική» εννοούμε στην ουσία τη θεωρία ενός κράτους για το πώς μπορεί να «προκαλέσει» ασφάλεια για τον εαυτό του. Το πώς τα κράτη επιλέγουν να “παραγάγουν” ασφάλεια για αυτά, αποτελεί τον πυρήνα της υψηλής στρατηγικής, και η επιτυχία τους ως προς αυτόν το στόχο αποτελεί την “κρίσιμη δοκιμασία της εκάστοτε υψηλής στρατηγικής”.⁵³ Ιδανικά, η υψηλή στρατηγική πρέπει να περιλαμβάνει μια εξήγηση γιατί αυτή η θεωρία «παραγωγής ασφάλειας» αναμένεται να αποδώσει σε ένα δεδομένο περιβάλλον ασφάλειας.⁵⁴ Η υψηλή στρατηγική μπορεί να εννοηθεί ως η απάντηση ενός κράτους σε συγκεκριμένες απειλές κατά της ασφάλειάς του. Συνεπώς, μια υψηλή στρατηγική πρέπει να εντοπίζει πιθανές απειλές και να προσδιορίζει τα κατάλληλα πολιτικά και άλλα μέσα αντιμετώπισής τους. Η υψηλή στρατηγική θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μια πολιτικο-στρατιωτική αλυσίδα μέσων-σκοπών, στην οποία οι στρατιωτικές δυνατότητες συσχετίζονται με πολιτικούς σκοπούς. Βασικός στόχος της υψηλής στρατηγικής είναι η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων που διαθέτει το κράτος και ο περιορισμός των πλεονεκτημάτων του αντιπάλου. Η αναφορά της ύπαρξης «αντιπάλου» θίγει ένα πολύ σημαντικό σημείο: η υψηλή στρατηγική δεν υπάρχει ποτέ “εν κενώ”, αλλά πάντοτε απευθύνεται σε έναν ή περισσότερους αντιπάλους οι οποίοι με τη σειρά τους διαμορφώνουν τη δική τους στρατηγική. Έτσι, εκτός από τα διάφορα επίπεδα της στρατηγικής, υπάρχει και η συνεχής διάδραση (interaction).⁵⁵

Μία λεπτομερής ανάλυση της έννοιας της υψηλής στρατηγικής δίνεται από τον Basil Liddell Hart. Σύμφωνα με αυτόν: «Ο ρόλος της υψηλής στρατηγικής είναι να συντονίζει και να διευθύνει όλες τις πηγές ενός έθνους ή μιας ομάδας εθνών προς την κατεύθυνση επιτεύξεως του πολιτικού σκοπού του πολέμου: του σκοπού που καθορίζεται από τη θεμελιώδη πολιτική. Η υψηλή στρατηγική πρέπει να υπολογίζει και να αναπτύσσει τους οικονομικούς πόρους και το ανθρώπινο δυναμικό των εθνών για να υποστηρίξει τα μαχόμενα στρατεύματα. Επίσης και τις ηθικές δυνάμεις, γιατί, για να αναπτυχθεί το

⁵² John J. Mearsheimer, «Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», Γ' έκδοση, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2006, σελ. 113-114.

⁵³ Αθανάσιος Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 82

⁵⁴ Αθανάσιος Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 82

⁵⁵ Αθανάσιος Πλατιάς, Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Εστία, 2010, σελ. 83

πνεύμα και η θέληση του λαού, συχνά οι ηθικές δυνάμεις είναι το ίδιο σπουδαίος παράγοντας όσο και η κατοχή πιο συγκεκριμένων μορφών ισχύος. Η υψηλή στρατηγική πρέπει ακόμη να κανονίζει την κατανομή ισχύος μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών και μεταξύ των υπηρεσιών και της βιομηχανίας. Ακόμη περισσότερο: η μάχιμη ισχύς δεν αποτελεί παρά ένα μόνο από τα όργανα της υψηλής στρατηγικής, η οποία πρέπει να λαμβάνει υπόψη της και να χρησιμοποιεί την ισχύ της οικονομικής πίεσεως, της διπλωματικής πίεσεως, της εμπορικής πίεσεως και -δεν είναι μικρότερης σημασίας αυτό- της ηθικής πίεσεως, για να εξασθενίσει τη θέληση του αντιπάλου.⁵⁶

Ο Θουκυδίδης μας εισάγει στην έννοια του στρατηγικού ανταγωνισμού και κυρίως τη λογική της επιτυχίας ή της αποτυχίας του στο διεθνές περιβάλλον, αφού στο έργο του *«βρίσκουμε για πρώτη φορά στην ιστορία την καταγραφή μιας ολοκληρωμένης θεωρίας στρατηγικής που εξηγεί τον τρόπο που τα κράτη παράγουν ασφάλεια για τον εαυτό τους»*⁵⁷. Η θεωρία αυτή δεν αρκείται στην εξέταση μόνο της στρατιωτικής διάστασης αλλά και σε άλλες μορφές που μπορούν να οδηγήσουν τα κράτη στο δρόμο προς την επίτευξη των αντικειμενικών τους σκοπών και της νίκης όπως η οικονομική, η διπλωματική, η τεχνολογική, η δημογραφική, η ψυχολογική και άλλες.

Με την συγγραφή των γεγονότων του πελοποννησιακού πολέμου, για πρώτη φορά στην ιστορία καταδεικνύεται σε τέτοιο βάθος η έννοια της στρατηγικής και παρουσιάζονται οι δύο διαχρονικά πιο σημαντικές μορφές της. Η στρατηγική της εκμηδένισης και η στρατηγική της εξουθένωσης.

Η στρατηγική της εκμηδένισης, αποτελεί την πιο διαδεδομένη μορφή και αποσκοπεί στην καταστροφή των στρατιωτικών δυνάμεων του αντιπάλου μέσω της αποφασιστικής μάχης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της στρατηγικής αυτής αποτελούν οι εκστρατείες του Ναπολέοντα.

Η υψηλή στρατηγική της Σπάρτης που εφάρμοσε την στρατηγική της εκμηδένισης, δίνοντας της τη νίκη επί των Αθηναίων στους Αιγός Ποταμούς το 405 π.Χ. και την επικράτηση στον Πελοποννησιακό πόλεμο, θα κυριαρχούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα στη στρατηγική σκέψη στη Δύση, η κορύφωση της οποίας σημειώθηκε κατά τη διάρκεια του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Την περίοδο αυτή, η έννοια της «μάχης» διευρύνθηκε, αντί για τη μεμονωμένη σύγκρουση που εφαρμοζόταν την εποχή των Σπαρτιατών, η νέα αντίληψη της μάχης κάλυπτε εκτεταμένες επιχειρήσεις, οι οποίες διεξάγονταν επί σειρά εβδομάδων ή μηνών.⁵⁸ Επιπρόσθετα, ο πόλεμος άρχισε να επεκτείνεται πέρα από τις στρατιωτικές δυνάμεις των εχθρικών παρατάξεων και να

---

⁵⁶ Basil Liddell Hart, L., 1991. Strategy. (2nd revised edn.) London, Meridian., Στρατηγική της έμμεσης Προσεγγίσεως, σελ. 501-502.

⁵⁷ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.79.

⁵⁸ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.194.

διατρέχει ολόκληρο το έμφυχο και άψυχο δυναμικό μιας χώρας (ολοκληρωτικός πόλεμος).⁵⁹

Χαρακτηριστική περίπτωση στρατηγικής εκμηδένισης με πολλαπλούς τρόπους είναι ο παγκόσμιος συνασπισμός για την αντιμετώπιση του Ισλαμικού Κράτους του Ιράκ και του Λεβάντε (ISIL) αποτελούμενη από μια ομάδα εθνών και μη κρατικών δρώντων με την ηγεσία των ΗΠΑ που δεσμεύτηκαν να συνεργαστούν στο πλαίσιο μιας κοινής, πολύπλευρης και μακροπρόθεσμης στρατηγικής για την υποβάθμιση και την ήττα του ISIS. Αυτοί οι πολλαπλοί τομείς δράσης ήταν:

Στρατιωτικές επιχειρήσεις, ανάπτυξη ικανοτήτων και εκπαίδευση.

Αποτροπή εισαγωγής νέων ξένων τρομοκρατών-μαχητών.

Διακοπή της χρηματοδότησης.

Αντιμετώπιση της πιθανής ανθρωπιστικής κρίσης

Αποκάλυψη της πραγματικής ταυτότητας του ISIS.

Αποτέλεσμα του διεθνούς συνασπισμού ήταν το ISIS μέχρι τον Δεκέμβριο του 2017 να χάσει το 95% των εδαφών που κατείχε και μέχρι το 2019 είχε χάσει το σύνολο των εδαφών που κατείχε.⁶⁰ σηματοδοτώντας το τέλος του ISIS και καταδεικνύοντας ότι το διεθνές σύστημα στο σύνολο του, δεν επιτρέπει την ύπαρξη μη πολιτικών μορφωμάτων που δεν είναι κράτη – έθνη.⁶¹

Σύγχρονο παράδειγμα της στρατηγικής της εξουθένωσης, αν και όχι με ξεκάθαρο τρόπο φαίνεται να είναι και η στρατηγική των ΗΠΑ έναντι του καθεστώτος του Ερντογάν. Από τη μια περίπτωση είναι οι συνεχείς οικονομικές πιέσεις που ασκούνται ειδικά σε ό,τι έχει να κάνει με την ισοτιμία της τουρκικής λίας με το δολάριο αλλά και οι συνεχείς έρευνες για παράνομες χρηματοδοτήσεις της τράπεζας Halkbank στις ΗΠΑ.⁶² Επίσης οι ΗΠΑ, και όχι μόνο, κατηγορούν την Τουρκία για παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και παραβίαση των κανόνων ενός ευνομούμενου κράτους δικαίου.⁶³ Ίσως ακούγεται κυνικό ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα γίνονται μέρος στρατηγικής ωστόσο δεν θα πρέπει να αποκλείεται. Επιπλέον, οι ΗΠΑ επιβάλλουν κυρώσεις στην Τουρκία, που μεταξύ άλλων πλήττουν καίρια το εξοπλιστικό της πρόγραμμα, ιδιαίτερα ως αντίδραση της πολύπλευρης αμυντικής συνεργασίας Τουρκίας - Ρωσίας. Από τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι οι ΗΠΑ, ως μέρος της αντιμετώπισης της υπερεξάπλωσης της Τουρκίας και

⁵⁹ Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία του Πολέμου, Θεμέλιο, Αθήνα 1997, σελ. 159-160

⁶⁰ <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-the-rise-spread-and-fall-the-islamic-state>

⁶¹ <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/178-how-islamic-state-rose-fell-and-could-rise-again-maghreb>

⁶² <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-halkbank-urges-end-us-prosecution-alleging-iran-sanctions-violations-2021-04-12/>

⁶³ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-31/u-s-faults-nato-ally-turkey-with-range-of-human-rights-issues>

όχι μόνο αυτής, έχουν επιλέξει και τη στρατηγική της εξουθένωσης του καθεστώτος Ερντογάν, ώστε να τον αναγκάσουν να συμπλεύσει με τα συμφέροντα τους.

Τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν, αποδεικνύουν ότι και στη σημερινή πραγματικότητα παρά τις σημαντικά διαφορετικές συνθήκες, η λογική της σύγκρουσης ανάμεσα σε οργανωμένα πολιτικά σύνολα παραμένει η ίδια και το έργο του Θουκυδίδη αποτελεί έναν αξιόπιστο οδηγό για την κατανόηση της κατάστασης.

Κεφάλαιο δεύτερο «Στοιχεία στρατηγικής στο έργο του Θουκυδίδη - σύγχρονοι παραλληλισμοί»

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα δοθούν στοιχεία των υπόλοιπων μορφών στρατηγικής που εντοπίζονται στο έργο του Θουκυδίδη πλην των βασικών τύπων στρατηγικής που αναλύθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Θα επιχειρηθεί ανάλυση της υψηλής στρατηγικής της Τουρκίας και της Ελλάδας καθώς και παραδείγματα άλλων χωρών.

2.1 Στρατηγική Κατευνασμού

Πολιτική *κατευνασμού* ονομάζεται η εξωτερική πολιτική κατά την οποία πολιτικές ή εμπράγματα παραχωρήσεις συντελούνται προς έναν (δυνητικό) εχθρό, με σκοπό την αποφυγή μίας επαπειλούμενης σύγκρουσης. Η ανοχή των επιθετικών ενεργειών της ξένης δύναμης, το γεγονός ότι αυτές παραμένουν ατιμώρητες και η αδράνεια έναντι της συνεχούς επιθετικότητας, προκαλεί στον επιτιθέμενο υπερβολική αυτοπεποίθηση, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της επιθετικότητάς του.⁶⁴ Η απόρριψη του Κατευνασμού αποτέλεσε βασικό συστατικό της υψηλής στρατηγικής του Περικλή, ο οποίος, δεν ενέδωσε στις αξιώσεις της Σπάρτης για ανάκληση του Μεγαρικού ψήφισματος.

Κεντρικό στοιχείο της αθηναϊκής υψηλής στρατηγικής ήταν η απόρριψη του κατευνασμού. Ο Περικλής επέμενε στην εξασφάλιση της ισοτιμίας μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης. Κάθε μονομερής παραχώρηση εκ μέρους της Αθήνας, οσοδήποτε μικρή και αν φαινόταν αρχικά, θα υπονόμει_ αυτή την ισοτιμία. Έτσι, αμέσως πριν από την έναρξη του πολέμου, οι Σπαρτιάτες δήλωσαν ότι η ειρήνη θα μπορούσε να διατηρηθεί, αρκεί οι Αθηναίοι να ανακαλούσαν το περίφημο Μεγαρικό ψήφισμα, με το οποίο οι πολίτες των Μεγάρων αποκλείονταν από τα λιμάνια της αθηναϊκής συμμαχίας και την αγορά της Αττικής.⁶⁵ Ακόμη και σε αυτό το μάλλον ήσσονος σημασίας ζήτημα, ο Περικλής δεν ήταν διατεθειμένος να κάνει μονομερείς παραχωρήσεις. Γι' αυτόν, η απαίτηση της Σπάρτης δεν ήταν τίποτα άλλο από μια δοκιμή της θέλησης και της αποφασιστικότητας των Αθηναίων.

---

⁶⁴ 106 Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ.15.

⁶⁵ Θουκυδίδου Ιστορία Α 139

Εάν η Αθήνα υποχωρούσε σε αυτό το ζήτημα, τότε η Σπάρτη ήταν βέβαιο ότι θα επανερχόταν με νέες απαιτήσεις.⁶⁶ Όπως το έθεσε ο Περικλής:

«Εξακολουθώ, Αθηναίοι, να έχω πάντα την ίδια γνώμη, ότι δεν πρέπει να υποχωρήσουμε στις απαιτήσεις των Λακεδαιμονίων. Οι εχθρικές διαθέσεις των Λακεδαιμονίων απέναντι μας ήσαν και άλλοτε φανερές, αλλά τώρα έγιναν φανερότερες παρά ποτέ. Για να λύσουν τις διαφορές μας προτιμούν τον πόλεμο από τις διαπραγματεύσεις κι έρχονται τώρα, εδώ, να μας διατάξουν κι όχι να παραπονεθούν. Μας ζητούν να λύσουμε την πολιορκία της Ποτίδαιας, ν' αποδώσουμε στην Αίγινα την ανεξαρτησία της και να καταργήσουμε το Μεγαρικό ψήφισμα. Και οι τελευταίοι ήρθαν να μας ζητήσουν ν' αποδώσουμε την ανεξαρτησία τους στους Έλληνες. Κανείς από σας μη νομίσει ότι θα πολεμήσουμε για ασήμαντη αφορμή αν δεν ανακαλέσουμε το Μεγαρικό ψήφισμα για το οποίο οι Λακεδαιμόνιοι λένε, τάχα, ότι αν καταργηθεί, δέν θα γίνει πόλεμος. [...] Το ασήμαντο αυτό είναι δοκιμασία του φρονήματός σας και της αποφασιστικότητάς σας γενικά. Αν υποχωρήσετε θα προβάλουν, αμέσως, άλλη μεγαλύτερη απαίτηση, γιατί θα νομίζουν ότι και τώρα ένδώσατε από φόβο. Αλλ' αν δείξετε σταθερότητα, θα τους δώσετε να καταλάβουν ότι πρέπει να μας φέρονται σαν ίσοι προς ίσους. [...] Όταν άνθρωποι προς τους οποίους είμαστε ίσοι έρχονται, χωρίς καμιά διαιτησία, και προβάλλουν απαιτήσεις, είτε αυτές είναι μικρές είτε είναι μεγάλες, τούτο σημαίνει ότι μας ζητούν υποταγή».⁶⁷

Στο πλαίσιο των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, ο – ακολουθούμενος απ' την ελληνική πλευρά – κατευνασμός στοχεύει στο να καταλαγιάσει την επιθετικότητα της γείτονος και να αποφευχθεί πάση θυσία «θερμό επεισόδιο» και ένοπλη σύρραξη με την Τουρκία. Ο κατευνασμός έναντι της Τουρκίας, αποτελεί μια στρατηγική επιλογή της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας, ιδιαίτερα σε δευτερεύοντα θέματα, που εδράζεται στο επίπεδο της στρατηγικής κουλτούρας που διέπει σημαντικό κομμάτι της ελληνικής πολιτικής τάξης και αφορά υπερεκτιμήσεις για την στρατιωτική ισχύ της Άγκυρας, ενώ υποβόσκει η άποψη ότι η στρατιωτική αποτροπή απειλεί να χρησιμοποιήσει ένοπλη και επομένως εμπεριέχει τον κίνδυνο κλιμάκωσης και τυχόν ανθρωπίνων απωλειών, ως εκ τούτου καθίστανται μη αποδεκτές από την πολιτική ηγεσία. Η κατευναστική πολιτική έναντι της Τουρκίας, ίσως αποδειχτεί προβληματική επιλογή για τους παρακάτω λόγους:

α. Η τουρκική επιθετικότητα δεν είναι παροδική, ούτε απευθύνεται μόνο στο εσωτερικό της. Έχει δομικά χαρακτηριστικά, αποτελεί προϊόν μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού του λεγόμενου δόγματος Νταβούτογλου⁶⁸ και μετεξελίχθηκε από τον Ερντογάν. Εδράζεται σε μια αναθεωρητική γεωπολιτική θεώρηση που απώτερο στόχο, έχει την μετατροπή της Τουρκίας σε ισχυρή Περιφερειακή Δύναμη, η οποία θα ασκεί

⁶⁶ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ. 97.

⁶⁷ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 140-141

⁶⁸ Alexander Murison, The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy, Middle Eastern Studies, Vol 42, No 6, 945-964.

επιρροή και θα διαμορφώνει τις εξελίξεις προς όφελός της, σε περιοχές υπό ελληνική κυριαρχία, αμφισβητώντας ευθέως τα όρια της ελληνικής επικράτειας.

β. Η τουρκική επιθετικότητα δεν οφείλεται στην αδυναμία της να αντιμετωπίσει τα αδιέξοδα της αλλά στην αυτοπεποίθηση της, στα όρια της αλαζονείας, ότι δύναται να διαδραματίσει πρωταρχικό ρόλο στις εξελίξεις, μεταξύ άλλων, της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου. Φαίνεται δηλαδή ότι η στρατηγική του κατευνασμού δεν ωφελεί το εθνικό συμφέρον γιατί:

(1) Αντί να δημιουργεί συνθήκες μείωσης της έντασης, ενθαρρύνει την Άγκυρα να προχωρεί σε αύξηση των προκλητικών και επιθετικών ενεργειών.

(2) Η στρατηγική κατευνασμού της Τουρκίας, δίνει την εικόνα μιας Ελλάδας η οποία ανήμπορη παρακολουθεί τις εξελίξεις αφαιρώντας της το ειδικό γεωστρατηγικό βάρος που η γεωγραφική της θέση της προσδίδει. Φαίνεται ότι τα τελευταία χρόνια η πολιτική τάξη αντιλαμβάνεται τους κινδύνους του κατευνασμού και προωθεί συμμαχίες στον ευρύτερο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου που θορυβούν την Τουρκία.

(3) Ακόμα κι αν επιδιώκαμε να κερδίσουμε χρόνο με την στρατηγική του κατευνασμού για να προετοιμαστούμε καλύτερα, δεν ευνοείται η Ελλάδα διότι φαίνεται ότι η Τουρκία θα συνεχίσει να αυξάνει την ισχύ της σε βάρος της Ελλάδας, που επιχειρεί να αμβλύνει τις διαφορές ισχύος με αγορά εξοπλισμού.

51. Η στρατηγική του κατευνασμού μόνο προσωρινά μπορεί να είναι χρήσιμη, στον βαθμό που συνδέεται με την εξαγορά χρόνου. Ο κατευνασμός μπορεί να μειώσει τις πιέσεις από έναν αντίπαλο όπως η Τουρκία, αλλά αυτό έχει μόνο την αξία της πίστωσης χρόνου και δεν συνιστά οριστική λύση. Οι υποχωρήσεις της Ελλάδας μεταφράζονται σε επαυξήσεις της ισχύος της γείτονος· έτσι για την Τουρκία η επιθετικότητα της φαίνεται ολοένα πιο ελκυστική, ενώ η αποτροπή της όλο και δυσχερέστερη. Τα κράτη γενικά και ειδικά η Τουρκία σπανίως δείχνουν μετριοπάθεια στις απαιτήσεις τους. Έτσι είναι εξαιρετικά πιθανό να συνεχίσει στην ίδια πολιτική της απόρριψης του κατευνασμού και αναμένεται να συνεχίσει την αναθεωρητική πολιτική της. Έτσι φαίνεται πώς το μόνο πιθανό πλεονέκτημα της στρατηγικής του κατευνασμού για την Ελλάδα είναι «η ευκολία εφαρμογής του.»⁶⁹

2.2 Αποφυγή Υπερεξάπλωσης

Ένα άλλο βασικό στοιχείο της στρατηγικής του Περικλή ήταν η αποφυγή της υπερεξάπλωσης. Συμβούλευε τους Αθηναίους να μην προσπαθήσουν να επεκτείνουν τις κτήσεις τους. Πόλεμος με τρίτο μέρος κατά τη διάρκεια της περιόδου του ανταγωνισμού με τον κύριο αντίπαλο έπρεπε να αποφευχθεί.⁷⁰ Το γεγονός ότι ο Περικλής απέρριψε περαιτέρω εδαφική επέκταση δείχνει καθαρά ότι είχε αντιληφθεί αυτό που στις μέρες μας

⁶⁹ Gellner Ernest, ό.π., no 47, σ. 188.

⁷⁰ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 144, Β 65.

αποτελεί κοινό τόπο, ότι δηλαδή η κατάρρευση των μεγάλων δυνάμεων προκαλείται από την υπερεξάπλωση.⁷¹ Στη διαδικασία αυτή ένα κράτος θέτει σκοπούς και αναλαμβάνει δεσμεύσεις που υπερβαίνουν τα μέσα που έχει στη διάθεσή του. Συνεπώς, το κόστος που υφίσταται κατά την επιδίωξη αυτών των σκοπών είναι μεγαλύτερο από το όφελος που αποκομίζει από τις προσπάθειές του (π.χ. ένας δαπανηρός πόλεμος σε μακρινό μέρος ο οποίος αποφέρει μικρά οφέλη ως αντιστάθμισμα), με αποτέλεσμα η ισχύς του μακροπρόθεσμα να υποσκάπτεται.⁷² Η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ στόχων και πόρων είναι απαραίτητη. Στην αντίθετη περίπτωση ελλοχεύει ο κίνδυνος της υπερεξάπλωσης, της επιλογής στην ουσία απεριόριστων επιδιώξεων, χωρίς να ληφθεί υπόψη ο περιορισμός των διαθέσιμων πόρων. Ο Περικλής έγκαιρα είχε διαγνώσει τον κίνδυνο της υπερεπέκτασης:

*«[...] θα υπερισχύσουμε, αρκεί να μη θελήσετε ταυτόχρονα με τη διεξαγωγή του πολέμου να επεκτείνετε την κυριαρχία σας και να εκτεθείτε θεληματικά σε πρόσθετους κινδύνους.»*⁷³ Ωστόσο μετά το τέλος του Αρχιδάμειου πολέμου και υπό την ηγεσία του Αλκιβιάδη, η Αθήνα, εγκατέλειψε την ισορροπημένη σύνδεση διατιθέμενων μέσων και σκοπών, υλοποιεί την Σικελική εκστρατεία, αποσκοπώντας να κυριαρχήσει στον Ελληνικό κόσμο και τη Δυτική Μεσόγειο,⁷⁴ προβαίνοντας ουσιαστικά σε υπερεξάπλωση. Η εγκατάλειψη της υψηλής στρατηγικής του Περικλή, οδήγησε την Αθηναϊκή δημοκρατία, μέσω της υπερεξάπλωσης, σε ένα από τα πιο ολέθρια σφάλματά της, την ανάληψη δύο ταυτόχρονων πολέμων ενάντια σε αντιπάλους ισχυρούς, οι οποίοι αξιοποιούσαν το σύνολο των δυνάμεων και των πόρων τους για τον αγώνα.⁷⁵

Σε ό,τι αφορά την Τουρκία, ειδικά από το πραξικόπημα στις 15 Ιουλίου 2016 και μετά επέτρεψε την αδιαμφισβήτητη απόλυτη εξουσία του Ερντογάν. Η αυταρχικότητα του καθεστώτος στο εσωτερικό και η εκτεταμένη εμπλοκή της Τουρκίας σε διάφορα μέρη της περιοχής είναι εμφανής. Από το δόγμα Νταβούτογλου για στρατηγικό βαθos στις αρχές του 21^{ου} αιώνα φτάσαμε στις νεο-οθωμανικές φιλοδοξίες του Τούρκου Προέδρου. Το σχέδιο του Ερντογάν να γίνει περιφερειακή δύναμη οδήγησε στην ίδρυση τουρκικών βάσεων από το Κέρας της Αφρικής στη Σομαλία έως τον Καύκασο στο Αζερμπαϊτζάν. Η Τουρκία επιχειρεί στη Λιβύη, τη Συρία, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ και την Ανατολική Μεσόγειο. Το 2019, η Τουρκία και η κατακερματισμένη κυβέρνηση της Λιβύης υπέγραψαν μια ναυτική συμφωνία για τη δημιουργία μιας αποκλειστικής οικονομικής ζώνης σε μια περιοχή που αξιώνεται από την Ελλάδα και την Αίγυπτο. Η συνθήκη δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα διεθνώς και αμφισβητείται από την ΕΕ. Αυτό ωστόσο δεν εμποδίζει την συνεχόμενη εμπλοκή της Τουρκίας στις εξελίξεις στην Λιβύη, πυροδοτώντας προστριβές με την Γαλλία και την Γερμανία όταν αποπειράθηκαν να ελέγξουν τουρκικό

⁷¹ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.99.

⁷² Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.99.

⁷³ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 143-144.

⁷⁴ Γιοβανούδης, Ν., 2009. *Πελοποννησιακός Πόλεμος. Στρατηγική αντιπάλων. Αποτελέσματα – Συνέπειες*. Στρατιωτική Επιθεώρηση, Μάιος-Ιούνιος, 2009, σελ.81.

⁷⁵ Antoine-Henri, Baron Jomini, 2007. *The art of war*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc. (2007, σ.33)

πλοίο για την παράνομη μεταφορά οπλισμού.^{76, 77} Καθόλου τυχαία δεν θα πρέπει να θεωρείται επίσης η στρατιωτική επέμβαση της Τουρκίας στη Βόρεια Συρία όπου και παραμένει μέχρι σήμερα, προκειμένου να πετύχει τη μη δημιουργία ανεξάρτητου Κουρδιστάν.

Η ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις χρονολογούνται από παλιά. Στο πέραςμα των χρόνων η Τουρκία δεν ήταν ποτέ ένας φιλειρηνικός γείτονας. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο συνεχώς κλιμακώνει τις διεκδικήσεις της και στο πλαίσιο της αναθεωρητικής πολιτικής που θέλει να επιβάλλει έχει καταγγείλει τη Συνθήκη της Λωζάνης, η οποία υπεγράφη το 1923, και καθορίζει τα τρέχοντα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η κλιμάκωση των απαιτήσεων της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και στο Αιγαίο έχει βάλει αυξανόμενη. Η αντιπαράθεση αφορά τον καθορισμό αποκλειστικών θαλάσσιων οικονομικών ζωνών και, συνεπώς, πρόσβαση σε νεοανακαλυφθέντα αποθέματα φυσικού αερίου. Η Τουρκία έχει στείλει μονομερώς γεωτρητικά πλοία σε μια περιοχή που αξιόνηται από την Ελλάδα και την Κύπρο, παρά τις προειδοποιήσεις για κυρώσεις από την ΕΕ. Η Τουρκία ισχυρίζεται ότι επιθυμεί ειρηνικό διάλογο με την Ελλάδα, οι ενέργειές της υποδηλώνουν το αντίθετο. Οι απειλές κατά της ελληνικής κυριαρχίας, συμπεριλαμβανομένου ενός εγκεκριμένου από τον Ερντογάν χάρτη που δείχνει τις τουρκικές αξιώσεις στο μισό Αιγαίο, συμπεριλαμβανομένων όλων των ανατολικών νησιών της Ελλάδας, προκαλεί εύλογη ανησυχία. Τις τελευταίες εβδομάδες, ο κατάλογος των προκλήσεων έχει επιμηκυνθεί. Στο ντε φάκτο ψευδοκράτος της Βόρειας Κύπρου, η τουρκική κυβέρνηση παραβίασε ρητά τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και άνοιξε την «πόλη-φάντασμα» στα Βαρώσια. Η προοπτική επανένωσης της Κύπρου φαίνεται να απομακρύνεται κι άλλο.

Η εκτεταμένη υποστήριξη της Τουρκίας στο Αζερμπαϊτζάν για την επικράτηση του στη σύγκρουση με την Αρμενία για το Ναγκόρνο-Καραμπάχ και την συμφωνία της Ρωσίας αποδεικνύει την στρατηγική της για εμπλοκή σε θέματα ασφαλείας στην ευρύτερη περιοχή.

Ιστορικά, η Τουρκία είχε στενούς δεσμούς με τις ΗΠΑ λόγω της εταιρικής σχέσης στο ΝΑΤΟ. Τα τελευταία χρόνια αυτό αλλάζει, λόγω της επιδείνωσης των σχέσεων της Τουρκίας-Ισραήλ, πρωταρχικά όμως λόγω της στρατηγικής επιλογής της Τουρκίας να καταστεί περιφερειακή δύναμη λειτουργώντας αυτόνομα αλλά με ορατό τον κίνδυνο να εφελκυστεί στον άξονα Ρωσίας- Κίνας.

Στον τομέα του ΝΑΤΟ, η Τουρκία έχει χάσει ένα σημαντικό μέρος της αξιοπιστίας της. Με την αγορά και την επακόλουθη ενεργοποίηση του πυραυλικού συστήματος S-400 από τη Ρωσία (παρά τις πολλές προειδοποιήσεις από τις ΗΠΑ), η πίστη και η αξιοπιστία

---

⁷⁶ <https://www.reuters.com/article/us-libya-security-france-turkey-idUSKBN23P2SJ>

⁷⁷ <https://www.reuters.com/article/libya-security-turkey-germany-int-idUSKBN2841IP>

του στη συμμαχία αμφισβητείται. Μέλη όπως η Γαλλία εγκαλούν την Τουρκία για προκλητικές ενέργειες και παράνομες ενέργειες.

Μετά την ανατροπή του Αιγύπτιου προέδρου Μόρσι, ο οποίος υποστηρίχθηκε έντονα από τον Ερντογάν, οι τουρκικές σχέσεις με την Αίγυπτο επιδεινώθηκαν ραγδαία. Ο Πρόεδρος Αλ Σίσι συγκρούστηκε με τον Ερντογάν, αναγνωρίζοντας και επίσημα τη γενοκτονία των Αρμενίων. Η θαλάσσια συμφωνία μεταξύ Αιγύπτου και Ελλάδας, η οποία ορίζει αποκλειστικές οικονομικές ζώνες ακυρώνει αποτελεσματικά την τουρκική-λυβική συμφωνία. Η επίμονη υποστήριξη του Ερντογάν στη Μουσουλμανική Αδελφότητα τον έβαλε περαιτέρω στην πυρά των κρατών του Κόλπου της Σαουδικής Αραβίας, των ΗΑΕ και του Μπαχρέιν, αλλά και της Αιγύπτου και της Ιορδανίας.

Οι νέο-οθωμανικές επεκτατικές επιδιώξεις του Ερντογάν προκαλούν την απομόνωση της Τουρκίας. Φαίνεται να χαίρει εσωτερικής δημοφιλίας ωστόσο δύσκολα θα αποδειχτεί βιώσιμη. Η τουρκική οικονομία συρρικνώνεται σοβαρά. Η οικονομία ως δείκτης της κατάστασης μιας χώρας, δεν προοιωνίζεται λαμπρό μέλλον για την Τουρκία και η υπερέκταση της δεν μπορεί να βοηθήσει.

Ο επεκτατισμός του Ερντογάν οδηγεί την Τουρκία σε απομόνωση. Αν και φαίνεται να είναι μια δημοφιλής στρατηγική για το εσωτερικό της χώρας, είναι δύσκολο να τη δούμε ως βιώσιμη. Η τουρκική οικονομία βρίσκεται σε σοβαρή πτώση, και όχι μόνο λόγω της πανδημίας. Η τουρκική λίρα έχει πέσει κατακόρυφα σε χαμηλά επίπεδα ρεκόρ, κυρίως λόγω της επιμονής του Ερντογάν στα χαμηλά επιτόκια. Τα συναλλαγματικά της αποθέματα εξαντλούνται ραγδαία. Ο αυξανόμενος κίνδυνος των κυρώσεων των ΗΠΑ και της ΕΕ αποτρέπει τις ξένες επενδύσεις. Εάν η οικονομία είναι οποιοσδήποτε δείκτης της κατάστασης μιας χώρας, το μέλλον της Τουρκίας δεν φαίνεται ευοίωνο. Φαινόταν ότι με την κυβέρνηση Μπαιντεν θα ακολουθούσαν μια πιο σκληρή στρατηγική έναντι της Τουρκίας. Κάτι τέτοιο δεν προκύπτει μέχρι σήμερα από τα γεγονότα. Αν και οι ΗΠΑ δεν φαίνονται πρόθυμες να διαπραγματευτούν μία μεγάλη συμφωνία εφ'όλης της ύλης, όπως η Τουρκία θα επιθυμούσε, οι ΗΠΑ δεν θα απέκλειαν τις διαπραγματεύσεις για όλους τους τομείς διαφωνίας, χαράσσοντας έναν οδικό χάρτη όπου λαμβάνοντας σαφώς προσδιορισμένα διαδοχικά βήματα μπορούν να αρχίσουν να αντιμετωπίζουν στη βάση αμοιβαιότητας διαφωνίες σε ένα πιο ευνοϊκό περιβάλλον, βοηθούμενο από τη συνεργασία σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος.⁷⁸

Όπως, άλλωστε γράφει και στο βιβίο του ο Perez Zagorin «η εισβολή συνοδευόταν από πολλές αβεβαιότητες και κινδύνους, δεν γινόταν σε κατάλληλη χρονική στιγμή καθώς η Αθήνα είχε πολλά τρέχοντα προβλήματα και αντιμετώπιζε την εχθρότητα των Λακεδαιμονίων, και η επίτευξη των σκοπών της εισβολής ήταν δύσκολη»⁷⁹. Πράγματι, η

⁷⁸ <https://carnegieeurope.eu/2021/07/26/redefining-u.s.-turkey-relationship-pub-85016>

⁷⁹ Perez Zagorin, *Θουκυδίδης, Εκδόσεις Ποιότητα – Princeton University Press, 2006*

Τουρκία στην εποχή μας έχει υπερεξαπλωθεί και σαμποτάρει τις σχέσεις της με τη Δύση. Η προσπάθειά της για ένταξή της στην ΕΕ αμφισβητείται τώρα έντονα για να ακυρωθεί με τις αυξημένες προκλήσεις προς την Ελλάδα, την Κύπρο και τη Γαλλία. Οι κυρώσεις φαίνονται όλο και πιο πιθανές, ακόμη και συνετές. Θα ήταν λάθος να επιτραπεί σε προκλήσεις τέτοιου μεγέθους να μείνουν αναπάντητες. Οι ιστορικά φιλικοί δεσμοί της με το Ισραήλ έχουν επιδεινωθεί σημαντικά. Αν και πολλοί μπορεί να θεωρήσουν τη Ρωσία ως πιθανό σύμμαχο της Τουρκίας, οι συγκρούσεις στη Συρία, τη Λιβύη και εν μέρει το Ναγκόρνο-Καραμπάχ απεικονίζουν είτε μια απίστευτα περίπλοκη σχέση είτε περαιτέρω ένταση. Η Τουρκία απέχει από πολλαπλές πολυμερείς συμφωνίες, όπως η Συμφωνία του Παρισιού για το Κλίμα και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο και τη Θάλασσα, καθώς επιδιώκει να ασκήσει επιρροή με τον δικό της τρόπο. Ωστόσο, μια εξωτερική πολιτική χωρίς φίλους δεν είναι μόνο επικίνδυνη, αλλά και απερίσκεπτη».⁸⁰

2.3 Εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου

Η εξισορρόπηση της ισχύος της Σπάρτης αποτέλεσε αρχή της υψηλής στρατηγικής του Περικλή. Διακρίνουμε αρχικά την εσωτερική εξισορρόπηση με την εξεύρεση πόρων από εσωτερικές πηγές: *«Επίσης αποφάσισαν να βάλουν στην άκρη χίλια τάλαντα από όσα φυλάγονταν στην Ακρόπολη και να μην τα ξοδεύουν, εκτός μόνο αν ο εχθρός επιχειρούσε επίθεση από τη θάλασσα και με στόλο και η πόλη έπρεπε να αμυνθεί»*.⁸¹ Εκτός από την εσωτερική εξισορρόπηση υπάρχει και η εξωτερική εξισορρόπηση της οποίας σκοπός ήταν η ανάπτυξη του πλούτου της Αθήνας και του έμφυχου υλικού, κυρίως μέσω των συμμάχων της, με την άντληση πόρων από τους όσους συμάχησαν μαζί της όπως η Χίος, η Λέσβος και η Κέρκυρα. Οι σύμμαχοι διέθεταν την Αθήνα με πλοία σε καιρό πολέμου. Οι «υποτελείς πολιτείες» παρείχαν οικονομική υποστήριξη, ενώ την ίδια στιγμή αποτελούσαν μια δεξαμενή πεπειραμένων ναυτικών, οι οποίοι συνέβαλλαν στην επάνδρωση των πλοίων του αθηναϊκού στόλου. Η εξωτερική εξισορρόπηση παρουσιάζεται με δύο μορφές- την στρατιωτική συνεισφορά και την οικονομική ενίσχυση. Η στρατιωτική συνεισφορά συνίστατο στην εμπλοκή του συνόλου των ενόπλων δυνάμεων της συμμαχικής πόλης στην πλευρά των Αθηναίων. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων η στρατιωτική συνδρομή αφορούσε την προσφορά ανθρώπινου δυναμικού και μέσων: *«Ωστόσο ο Δημοσθένης ο Αθηναίος ανησυχώντας για την ασφάλεια της Ναυπάκτου, έρχεται στους Ακαρνάνες και τους πείθει...να βοηθήσουν την Ναύπακτο. Και οι Ακαρνάνες στέλνουν μαζί με τα πλοία χίλιους οπλίτες οι οποίοι μπήκαν στην πόλη και την έσωσαν»*.⁸² Η οικονομική ενίσχυση των Αθηναίων με οικονομικούς πόρους από τους συμμαχικές πόλεις διακρίνεται στο παρακάτω απόσπασμα *«Να κρατούν με δυνατό χέρι τους συμμάχους υπό τον έλεγχό τους, γιατί τη δύναμή τους την οφείλουν στα έσοδα από αυτές τις εισφορές τους*

⁸⁰ <https://uscgpi.com/2020/12/02/is-turkey-overextending/>

⁸¹ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Γ 23-24, σελ. 120

⁸² «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Γ 102-103, σελίδα 239

...» όπως και από «Οι Αθηναίοι έχοντας ανάγκη από χρήματα για την πολιορκία ... έστειλαν δώδεκα καράβια για να εισπράξουν φόρους από τους συμμάχους⁸³».

Η εξισορρόπηση της δυνάμεως ενός αντιπάλου κράτους, μέσω μιας συμμαχίας με τους εχθρούς του, είναι σύνηθες φαινόμενο. Σύγχρονα παραδείγματα εξωτερικής εξισορρόπησης στο επίπεδο της στρατιωτικής συνδρομής αποτέλεσαν οι δύο πόλοι του διεθνούς συστήματος ΗΠΑ και ΕΣΣΔ, μέσω των συνασπισμών που είχαν ιδρύσει δηλαδή το ΝΑΤΟ και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Οι σύμμαχοι ενός εκάστου συνασπισμού συνέφεραν στρατιωτικά στις δύο μεγάλες υπερδυνάμεις με αντάλλαγμα την παροχή ασφάλειας. Στον τομέα της οικονομικής συνεισφοράς, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ιαπωνία η οποία συνέδραμε με οικονομική βοήθεια αντί στρατιωτικών δυνάμεων στον Πόλεμο του Κόλπου το 1991.

Για την Ελλάδα η εξισορρόπηση της ισχύος της Τουρκίας σχετίζεται με την εσωτερική εξισορρόπηση, ιδιαίτερα με τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης. Η σταθεροποίηση και η ανάπτυξη της οικονομίας αποτελεί αναμφίβολα ικανή και αναγκαία συνθήκη για την επαύξηση της «σκληρής» ισχύος δηλαδή της στρατιωτικής. Εξισορροπητικός παράγοντας, ως προς την ανάπτυξη της ισχύος της Τουρκίας, είναι η «ήπια» ισχύς της Ελλάδας με την ενίσχυση της εικόνας της ως παράγοντα σταθερότητας και ειρήνης στην περιοχή, αλλά και χώρα με μακραίωνη ιστορία γεγονός που επιτρέπει τη σύναψη συμμαχιών σε οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο. Είναι σαφές ότι η υψηλή στρατηγική που ακολούθησε ο Περικλής με την εσωτερική εξισορρόπηση και την άντληση πόρων από εσωτερικές πηγές έχει εφαρμογή και στην σημερινή Ελλάδα.

Η εξωτερική εξισορρόπηση της ισχύος της Τουρκίας, εκ μέρους της Ελλάδας, δύναται να επιτευχθεί με τη διατήρησή της θέσης της και της ισχύος της στους συνασπισμούς στους οποίους είναι ήδη μέλος (ΝΑΤΟ, ΕΕ), καθώς και με την επιδίωξη σύναψης συνεργασιών, συμμαχιών και συνεργειών, πρωτίστως σε οικονομικό, διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο με χώρες οι οποίες έχουν συμφέροντα στην περιοχή μας, διαθέτουν ισχύ στο διεθνές περιβάλλον και τα συμφέροντα τους συνάδουν με αυτά της Ελλάδας. Το Ισραήλ είναι μία από τις χώρες που μπορεί την παρούσα περίοδο να αποτελέσει στρατηγικό σύμμαχο, χωρίς να μας διαφεύγει η, επί δεκαετίες, καλή στρατηγική σχέση του με την Τουρκία. Ήδη από το 2010 η Ελλάδα προχώρησε, σε μια στρατηγική επιλογή προσέγγισης και συνεργασίας στους τομείς της οικονομίας, της ενέργειας και της άμυνας. Η συνεργασία αυτή με το Ισραήλ αναπτέρωσε στην ελληνική πλευρά τις προσδοκίες για αναβάθμιση του ρόλου της στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Η ανακάλυψη κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη του Ισραήλ και της Κύπρου και η πολύ πιθανή ύπαρξη κοιτασμάτων δυτικότερα, στην υφαλοκρηπίδα της Ελλάδας, ευνοούν τη συνεργασία και την προοπτική μακροχρόνιας συνεργασίας στην εξόρυξη, εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων και

στην εξαγωγή τους στις ευρωπαϊκές αγορές μέσω αγωγού Eastmed⁸⁴ από την Ελλάδα, ή σταθμού υδροποίησης φυσικού αερίου στην Κύπρο. Υπό αυτό το πρίσμα η Ελλάδα θα είναι σε θέση να διαδραματίσει, μαζί με την Κύπρο, σημαντικό ρόλο στα ενεργειακά, μέσω της χάραξης μακροπρόθεσμης στρατηγικής εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων αλλά και τη εγκαθίδρυση θαλάσσιου διαδρόμου μεταφοράς ενέργειας στην ανατολική Μεσόγειο που θα αναβάθμιζε καίρια τον ρόλο της Ελλάδας και θα την αναδείκνυε σε σημαντικό ενεργειακό κόμβο για τον ανεφοδιασμό της ΕΕ.

Επιπρόσθετα το Ισραήλ μπορεί να αποτελέσει υψηλής αξίας στρατιωτικό στρατηγικό εταίρο που, υπό προϋποθέσεις, θα μπορούσε να ενισχύσει την Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική της Ελλάδας σε τομείς όπως η ποιοτική υπεροχή έναντι της Τουρκίας, στην αποφυγή αιφνιδιασμού και στην ενίσχυση στον εξοπλιστικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα η ποιοτική υπεροχή έναντι της Τουρκίας μπορεί να επικεντρωθεί στο όφελος για τις Ελληνικές Ένοπλες δυνάμεις από την απόκτηση εμπειριών μέσω της συνεργασίας με τις Ένοπλες δυνάμεις του Ισραήλ οι οποίες έχουν πολεμική εμπειρία, καθώς και με την προσέγγιση με την σαφώς προηγμένη υψηλή αμυντική τεχνολογία που διαθέτει το Ισραήλ και θα μπορούσε να ενσωματωθεί στα ελληνικά οπλικά συστήματα. Η αποφυγή αιφνιδιασμού πέραν του ενιαίου αμυντικού δόγματος Ελλάδας - Κύπρου, μπορεί να στηριχτεί και στις αντιδράσεις του Ισραήλ για την υπεράσπιση των κοινών συμφερόντων Ελλάδας - Κύπρου - Ισραήλ στο πλαίσιο συμφωνιών και συνεργασιών, σε περίπτωση που απειληθούν αυτά από την Τουρκία.

Επίσης η Ελλάδα πρέπει να συνεχίσει στην κατεύθυνση ισχυρής συνεργασίας με την Αίγυπτο στον τομέα της αμυντικής συνεργασίας και του καθορισμού θαλάσσιων ζωνών. Η Ελλάδα πρέπει να συνεχίσει να επιδιώκει συνεργασία με χώρες του μουσουλμανικού κόσμου όπως ΗΑΕ, Σαουδική Αραβία και άλλες οι οποίες θεωρούν ότι βλάπτονται τα συμφέροντα τους από μία αναβαθμισμένη γεωπολιτικά Τουρκία.

2.4 Στρατηγική εξαναγκασμού

Η στρατηγική εξαναγκασμού συνίσταται στο σύνολο των προσπαθειών που καταβάλλονται, προκειμένου να πεισθεί η αντίπαλη πλευρά να τερματίσει μία ενέργειά της στην περίοδο της κρίσης. Πρόκειται δηλαδή για μία μίας διπλωματική στρατηγική που συνοδεύεται από την απειλή χρήσης βίας. Τη στρατηγική αυτή χρησιμοποίησε η Σπάρτη όταν αποπειράθηκε να οδηγήσει την Αθήνα σε παραχωρήσεις. Αρχικά η σπαρτιατική διπλωματία του εξαναγκασμού προέβλεπε μια σειρά απαιτήσεων προς τους Αθηναίους, όπως η ανάκληση του Μεγαρικού ψηφίσματος, τη διάλυση δηλαδή της Αθηναϊκής συμμαχίας, κάτι που ο Περικλής εύστοχα απέρριψε.

---

⁸⁴ <https://www.liberal.gr/diplomacy/ellada-israil-kai-kupros-sfragizoun-ti-sumfonia/280107>

Στρατηγική εξαναγκασμού φαίνεται να ακολουθεί η Τουρκία έναντι της Ελλάδας πιέζοντας στην κατεύθυνση αλλαγής του καθεστώτος στο Αιγαίο, αντίθετο προς τους κανόνες διεθνούς δικαίου. Ο εξαναγκασμός αυτός συνοδεύεται από προβολή ισχύος (ναυτικής, αεροπορικής) και από την απειλή χρήσης βίας.

2.5 Στρατηγική Αποτροπής

Μία άλλη αρχή της υψηλής στρατηγικής του Περικλή συνίστατο στη χρήση της «αποτροπής». Η αποτροπή της Αθήνας είχε δύο διαστάσεις. Η πρώτη ήταν αυτό που με σημερινούς όρους ονομάζεται “αποτροπή μέσω άρνησης”. Τα πανίσχυρα τείχη της Αθήνας, σε συνδυασμό με την ευκολία εφοδιασμού της πόλης από τη θάλασσα, εξασφάλιζαν ότι η Αθήνα δεν θα κυριευόταν, όσο ισχυρή και αν ήταν η Σπάρτη και οι σύμμαχοί της στην ξηρά. Στο μεταξύ, οι Αθηναίοι θα απέφευγαν μια αποφασιστική μάχη με τον εχθρό, άσχετα με το πόση ζημιά θα προξενούσε με την εισβολή του στην Αττική.⁸⁵ Με την χρήση του όρου «αποτροπή» νοείται μία διανοητική κατάσταση που προκαλείται λόγω της ύπαρξης μίας αξιόπιστης απειλής, ότι δηλαδή μία συγκεκριμένη δράση θα έχει ως αποτέλεσμα μία αντίδραση, οδυνηρή, για το δράστη. Επομένως, ο φόβος για τις συνέπειες προκαλεί, την αναστολή της δράσης⁸⁶. Στις σχέσεις μεταξύ των κρατών η αποτροπή συνεπάγεται την διατήρηση της καθεστηκυίας τάξης με την απειλή χρήσης βίας⁸⁷. Η αποτροπή, κατά την διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου, έλαβε την μορφή των αντιποίνων, της άρνησης και της επίδειξης δύναμης.

2.5.1 Η αποτροπή μέσω αντιποίνων

Η αποτροπή μέσω αντιποίνων αποτελεί μια μορφή αντίδρασης σε μία συγκεκριμένη δράση, μια μορφή ανταπόδοσης, με την οποία τα κράτη επιδιώκουν την τιμωρητική αντιμετώπιση παραβατικής συμπεριφοράς, ώστε να αντιμετωπιστεί μία άδικη πράξη.⁸⁸ Η αποτροπή μέσω αντιποίνων χρησιμοποιήθηκε και από τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Στην αρχή χρησιμοποιήθηκε από τους Αθηναίους ως απάντηση στις κινήσεις του στρατού της Σπάρτης, ενώ σε δεύτερο χρόνο χρησιμοποιήθηκε και από τους Πελοποννησίους: «Αν έρθουν να εισβάλουν στο έδαφός μας, θα πάμε εμείς, με τα καράβια μας, στα δικά τους εδάφη. Και η λεηλασία ενός μέρους της Πελοποννήσου θα έχει πολύ σοβαρότερες συνέπειες από την λεηλασία ολόκληρης της Αττικής».⁸⁹

---

⁸⁵ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.105.

⁸⁶ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 62.

⁸⁷ Κολιόπουλος Κων/νος: Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2η Έκδοση, Αθήνα 2010, σελ. 21-22

⁸⁸ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 170.

⁸⁹ Θουκυδίδου Ιστορία, Α 143.

Αυτό είχε ιδιαίτερη σημασία για την αξιοπιστία της αθηναϊκής αποτροπής, καθώς περιέκλειε την απειλή δημιουργίας σοβαρού κόστους στη Σπάρτη. Μια τέτοια απειλή δεν θα υφίστατο στην περίπτωση της απλής άμυνας πίσω από τα τείχη. Αν και απόρθητη, μια τέτοια άμυνα δεν υπαινισσόταν κανένα κόστος για τους Πελοποννήσιους εισβολείς. Αυτό ακριβώς το σκεπτικό είχε προφανώς υπόψη του ο Liddell Hart, L., 1991. *Strategy*. (2nd revised edn.) London, Meridian., όταν απέρριψε τη στατική άμυνα ως στρατιωτική στρατηγική για “συντηρητικά κράτη” και αντίθετα υποστήριξε ότι “οικονομία δυνάμεων και αποτρεπτικό αποτέλεσμα συνδυάζονται καλύτερα σε μια επιθετικοαμυντική μέθοδο βασισμένη σε μεγάλη ευκινησία, που εξασφαλίζει τη δυνατότητα μιας ταχείας ανταπαντήσεως.”⁹⁰

Η μορφή και η ένταση των αντιποίνων συνήθως υπακούουν στην αρχή αναλογικότητας σε σχέση με την υφιστάμενη αδικία.⁹¹ Στην περίπτωση αυτή αποσκοπούν στη δημιουργία ισοδύναμου τετελεσμένου, στην απάντηση δηλαδή με ισοδύναμο τρόπο σε κάθε εχθρική πράξη που στρέφεται εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας, της εθνικής ανεξαρτησίας ή των εθνικών συμφερόντων του κράτους.

Παράδειγμα ισοδύναμου τετελεσμένου αποτελεί η απειλή των Συριακών καθεστωτικών δυνάμεων να εξοπλίσουν τους αντάρτες του PKK με φορητά αντιαεροπορικά συστήματα ως αντίδραση στις ενέργειες της Τουρκίας να εξοπλίσει με ανάλογα συστήματα τους ισλαμιστές αντάρτες. άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτροπής μέσω αντιποίνων ήταν η απειλή των ΗΠΑ για την χρήση πυρηνικών πληγμάτων εναντίον σοβιετικών πόλεων σε περίπτωση σοβιετικής εισβολής στη Δυτική Ευρώπη. Η αποτροπή μέσω αντιποίνων μπορεί να λειτουργήσει και με συμβατικά μέσα όπως βομβαρδισμοί από αέρος και ναυτικές επιδρομές.

Άλλη περίπτωση που αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και θα μπορούσε να ειπωθεί από πλευράς ισοδύναμων τετελεσμένων αφορούν τα παρακάτω:

α. Να γνωρίζει η αντίπαλη πλευρά ότι θα υπάρξει ανταπόδοση στο πρώτο πλήγμα άμεσα και χωρίς σπατάλη δυνάμεων.

β. Απαγόρευση της χρήσης των γεφυρών στο Βόσπορο ανά πάσα στιγμή ώστε να καταστεί ανέφικτη η ταχεία μεταφορά δυνάμεων στον Έβρο, προκειμένου να μην εξαπολύσουν μία ευρείας κλίμακας επιθετική ενέργεια, ή να μην σταματήσουν μία ελληνική αντεπίθεση.

---

⁹⁰ Liddell Hart, L., 1991. *Strategy*. (2nd revised edn.) London, Meridian., Στρατηγική της έμμεσης προσεγγίσεως, σελ. 550.

⁹¹ Keane, M., 2005. *Dictionary of Modern Strategy and Tactics*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 170.

γ. Η δυνατότητα να πληγούν υδροηλεκτρικά φράγματα διακόπτοντας κάθε παραγωγική δραστηριότητα.

δ. Η δυνατότητα καταστροφής μεγάλων βιομηχανικών μονάδων και εγκαταστάσεων διύλισης και μεταφοράς πετρελαίου.

ε. Κι ότι όλα τα προαναφερθέντα είναι πολύ δύσκολο να ανασχεθούν.⁹²

2.5.2 Αποτροπή μέσω άρνησης

Ο δεύτερος τρόπος αποτροπής που χρησιμοποιήθηκε από την υψηλή στρατηγική των Αθηνών είναι η *αποτροπή μέσω άρνησης*. Πρόκειται για μία στρατηγική που αποσκοπεί στην παρακώλυση ή την άρνηση της χρήσης, από τον εχθρό, ενός χώρου, και κατά συνέπεια του έμφυχου δυναμικού και των εγκαταστάσεων που βρίσκονται εκεί.⁹³

Η οχύρωση της Αθήνας με τα ισχυρά τείχη, σε συνδυασμό με τον από θαλάσσης εφοδιασμό της πόλης, της εξασφάλιζαν ότι δεν θα έπεφτε στα χέρια της Σπάρτης, παρά την ισχύ της Σπάρτης στην ξηρά. Ταυτόχρονα, οι Αθηναίοι, θα απέφευγαν μια αποφασιστική μάχη με τον εχθρό, άσχετα με το πόση καταστροφή θα προκαλούσε με την εισβολή του στην Αττική στα χωράφια και στις λοιπές περιουσίες των Αθηναίων. Σύμφωνα με τον Περικλή: «Δεν πρέπει η αγανάκτηση που θα νιώσομε από τις καταστροφές που θα πάθομε να μας παρασύρει και ν' αντιπαραταχτούμε σε μάχη εναντίον των Πελοποννησίων, που είναι πολύ περισσότεροι. Αν τους νικήσομε θα πρέπει πάλι ν' αντιμετωπίσομε άλλους τόσους αλλού, και αν νικηθούμε θα χάσομε εκείνο που αποτελεί την βάση της δύναμής μας, δηλαδή τους συμμάχους μας που δεν θα μείνουν αδρανείς αν δεν είμαστε σε θέση να εκστρατεύομε εναντίον τους».⁹⁴

Η θέση του Περικλή εδραζόταν στο γεγονός ότι η συμμαχία των Πελοποννησίων ήταν αριθμητικά υπέρτερη και ότι ο στρατός της Σπάρτης ήταν με διαφορά ο πιο εκπαιδευμένος, πειθαρχημένος και αποτελεσματικός σε όλη την Ελλάδα. Επομένως, η μεταφορά του θεάτρου των επιχειρήσεων στην ξηρά θα είχε ως αποτέλεσμα αυτό που ήταν και το πιο αναμενόμενο δηλαδή την ήττα των Αθηναίων. Έτσι, η Αθήνα θα έχανε τον πόλεμο και την αυτοκρατορία της, καθώς δεν θα ήταν σε θέση να ελέγξει τους συμμάχους της. Η αποτροπή μέσω άρνησης δεν σημαίνει κατά κανόνα και υποχωρητικότητα αλλά

---

⁹²<https://www.armyvoice.gr/2020/07/%CE%B1%CE%BD%CF%84-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%B7-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%AE%CF%82/>

⁹³ 135 Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 60.

⁹⁴ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 143, σελ. 101.

δύναται αντικειμενικός της σκοπός να είναι η απαγόρευση στον αντίπαλο να αποκομίσει κέρδη ή οι προσπάθειες του για την αποκόμιση κερδών να μη φαντάζει ελκυστική. Ο Περικλής παρά την όχι και τόσο δημοφιλή στρατηγική του, επέμεινε σε αυτή πείθοντας τους συμπολίτες, καθώς πίστευε αταλάντευτα ότι αυτή θα μπορούσε να τους οδηγήσει στη νίκη, δηλαδή να αποφύγουν οι Αθηναίοι την αποφασιστική μάχη και να αφήσουν το χρόνο να διαβρώσει το ηθικό και τις δυνάμεις του αντιπάλου.

Αυτό που αξίζει επίσης να επισημανθεί είναι μια ενδιαφέρουσα ψυχολογική πτυχή στην “αποτροπή μέσω άρνησης” όπως αυτή εμφανίζεται στην υψηλή στρατηγική του Περικλή. Δεδομένου ότι η αποφυγή της μάχης σιωπηρά συναινούσε στην καταστροφή της αττικής ενδοχώρας, αποτελεί μια ενδιαφέρουσα παραλλαγή της πολιτικής της “καμένης γης”, η οποία, μεταξύ άλλων, θεωρείται ως ένδειξη αποφασιστικότητας για συνέχιση του αγώνα χωρίς να υπολογίζονται οι θυσίες.⁹⁵

Η στρατηγική της αποτροπής μέσω άρνησης υιοθετήθηκε από τις Ρωσικές ένοπλες δυνάμεις με επιτυχία δύο φορές. Τόσο κατά τη διάρκεια της αποτυχημένης εισβολής των στρατευμάτων του Ναπολέοντος στη χώρα, όσο και στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, υπό την ηγεσία του Ιωσήφ Στάλιν, ενάντια στον προελαύνοντα Γερμανικό στρατό. Οι Γερμανοί παρεμποδίστηκαν από την τακτική της «καμένης γης» που υιοθέτησαν τα Σοβιετικά στρατεύματα ενώ συμπύσσονταν. Τα σοβιετικά στρατεύματα έκαψαν καλλιέργειες, κατέστρεψαν γέφυρες και εκκένωσαν εργοστάσια ενόψει της γερμανικής προέλασης. Ολόκληρα εργοστάσια χάλυβα και πυρομαχικών στα δυτικότερα τμήματα της πρώην ΕΣΣΔ αποσυναρμολογήθηκαν και μεταφέρθηκαν σιδηροδρομικά προς τα ανατολικά, όπου τέθηκαν ξανά σε παραγωγή. Οι Σοβιετικοί κατέστρεψαν επίσης ή εκκένωσαν το μεγαλύτερο μέρος του τροχαίου υλικού τους (σιδηροδρομικές άμαξες), στερώντας έτσι τους Γερμανούς από τη χρήση του σοβιετικού σιδηροδρομικού συστήματος, δεδομένου ότι η σοβιετική σιδηροδρομική γραμμή είχε διαφορετικό εύρος από τη γερμανική και το γερμανικό τροχαίο υλικό ήταν συνεπώς αδύνατο να το χρησιμοποιήσει.⁹⁶

Στις μέρες μας, κατά τη διάρκεια του Συριακού εμφυλίου πολέμου, δυνάμεις πιστές στο Μπασάρ αλ Άσαντ που εδρεύουν στη βόρεια Συρία έκαψαν δάση που χρησιμοποιούνταν ως απόκρυψη προσφύγων που κατέφευγαν στην Τουρκία και επίσης από μαχητές του Ελεύθερου Συριακού Στρατού που κρύβονταν. Τα δάση κάηκαν ως επί το πλείστον σε βόρεια μέρη των επαρχιών Χαλέπι, Ιντλίμπ και Λατάκια, με τις πυρκαγιές να εξαπλώνονται περιστασιακά κατά μήκος των συνόρων στην Τουρκία. Αρχικά τα δάση κάηκαν από πράξεις εμπρησμού, αλλά όταν τα φιλικά προσκείμενα στον Άσαντ στρατεύματα αποσύρθηκαν από αυτές τις περιοχές, βασίστηκαν σε βολές πυροβολικού για να κάψουν τα δάση.⁹⁷

⁹⁵ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ. 107

⁹⁶ <https://www.britannica.com/event/World-War-II/Invasion-of-the-Soviet-Union-1941#ref511943>

⁹⁷ https://military.wikia.org/wiki/Scorched_earth#Syrian_civil_war

Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου στη Λιβύη το 2011, δυνάμεις πιστές στον Muammar al-Gaddafi ναρκοθέτησαν του λιμένα Μπρέγκα που χρησιμοποιούνταν για την διακίνηση του Λιβυκού πετρελαίου, με σκοπό να αποτρέψουν τις επαναστατικές δυνάμεις από τη χρήση των λιμενικών εγκαταστάσεων, ενώ και αυτοί χρησιμοποίησαν τακτικές καμένης γης σε πόλεις όπως η Σύρτη.⁹⁸

2.5.3 Αποτροπή μέσω επίδειξης δυνάμεως

Η αποτροπή μέσω επίδειξης δύναμης είναι μία στρατηγική που στοχεύει στον εξαναγκασμό ενός αντιπάλου και στην επίδειξη των εθνικών δυνατοτήτων και της εθνικής θέλησης. Μέσω ενός σαφούς υπαινιγμού για χρήση βίας, συντελείται μια προσπάθεια εξουδετέρωσης μιας συγκεκριμένης κατάστασης η οποία, εάν συνεχιστεί, μπορεί να αποβεί μοιραία για τα εθνικά συμφέροντα *«Το πλεονέκτημα του συγκεκριμένου τύπου αποτροπής, είναι ότι επιτρέπει στην πολιτική ηγεσία να διατηρήσει ευελιξία στις μεθόδους και τις επιλογές που θα κάνει στη συνέχεια. Το μειονέκτημά της είναι, ότι αφήνει την πρωτοβουλία στον εχθρό»*.⁹⁹ Η αποτροπή μέσω επίδειξης υπήρξε επιλογή των Αθηναίων στρατηγών και αφορούσε την Αθηναϊκή ναυτική ισχύ: «Όταν κατάλαβαν οι Αθηναίοι ότι οι εχθροί έκαναν αυτές τις ετοιμασίες επειδή υποτιμούσαν τις δικές τους δυνάμεις, θέλησαν να τους δείξουν ότι η εκτίμησή τους δεν ήταν σωστή και ότι αντιθέτως αυτοί ήσαν σε θέση να αποκρούσουν εύκολα το ναυτικό που ερχόταν από την Πελοπόννησο χωρίς να μετακινήσουν τα δικά τους πλοία από τη Λέσβο, έβαλαν έτσι τα πληρώματα σε εκατό πλοία και πλέοντας στον Ισθμό έκαναν επίδειξη της δύναμής τους και αποβάσεις σε όποιο μέρος της Πελοποννήσου έκριναν σκόπιμο».¹⁰⁰

Χαρακτηριστικό και σχετικά πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η συμμετοχή-οργάνωση εκ μέρους της Ελλάδας μεγάλου αριθμού πολυεθνικών ασκήσεων και συνεργασιών των ενόπλων δυνάμεων χωρών της περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου που προβάλλουν την θέληση και τις δυνατότητες των ελληνικών δυνάμεων ενόπλων δυνάμεων. Η άσκηση «ΜΕΔΟΥΣΑ 10» είναι μία τέτοια περίπτωση. Το Σάββατο 5 Δεκ 20 έλαβε χώρα η τελευταία φάση της κοινής διακλαδικής άσκησης Ελλάδα – Αιγύπτου «ΜΕΔΟΥΣΑ 10» η οποία διεξήχθη από 30 Νοε – 6 Δεκ 20 ανοιχτά της Αλεξάνδρειας και στην οποία συμμετείχαν επίσης δυνάμεις της Κύπρου, της Γαλλίας και των ΗΑΕ. Τις δραστηριότητες παρακολούθησαν παρατηρητές από τις ΗΠΑ, τη Γερμανία, τη Σαουδική Αραβία, το Μπαχρέιν, το Σουδάν, την Ιορδανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία και περιέλαβε επιχειρήσεις συνεργασίας Ναυτικού με Μονάδες Ειδικών Δυνάμεων και

⁹⁸ <https://www.dailymail.co.uk/news/article-1364469/Gaddafi-blows-Libyas-oil-pipes-tanks-turned-civilians.html>.

⁹⁹ Keane, M., 2005. Dictionary of Modern Strategy and Tactics. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005, σελ. 182.

¹⁰⁰ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Β 17-19 σελίδα 117, Β 24-25 σελίδα 121

αμφίβιες ενέργειες, αεροπορικές επιχειρήσεις και επιχειρήσεις επιθετικών ελικοπτέρων.¹⁰¹ Η άσκηση «Μέδουσα», ακόμα και πριν ξεκινήσει είχε ενοχλήσει την Τουρκία και η ενόχλησή τους εμφανίστηκε αρχικά με δηλώσεις αξιωματούχων της. Ωστόσο, έγινε αφορμή και για ένα επεισόδιο κατά την πραγματοποίηση της άσκησης, το οποίο σημειώθηκε μεταξύ τουρκικής και αιγυπτιακής φρεγάτας. Τουρκικά σκάφη βρέθηκαν στην περιοχή ανοιχτά της Αλεξάνδρειας για να την παρακολουθούν στενά. Η τουρκική φρεγάτα «Κεμάλ Ρέις» πλησίασε επικίνδυνα μια αιγυπτιακή φρεγάτα στον χώρο της άσκησης, βορειοδυτικά της Αλεξάνδρειας. Ο διοικητής της αιγυπτιακής φρεγάτας κινήθηκε προς την τουρκική και απαίτησε να εγκαταλείψει την περιοχή, με την «Κεμάλ Ρέις» να αλλάζει τελικά πορεία και να απομακρύνεται, αποδεικνύοντας τον εκνευρισμό της Τουρκίας απέναντι στις διπλωματικές κινήσεις και τα συμμαχικά σχήματα που δημιουργεί η Αθήνα.¹⁰² Η διεξαγωγή της άσκησης «Μέδουσα 10» στην τρέχουσα χρονική περίοδο με την συμμετοχή τριών ευρωπαϊκών χωρών της Ελλάδας, της Κύπρου, της Γαλλίας που είναι και η μόνη πυρηνική δύναμη εντός ΕΕ, της Αιγύπτου και των ΗΑΕ σηματοδοτεί την διεύρυνση των συμμαχιών της Ελλάδας, έρχεται να υπογραμμίσει τη σημασία του καθορισμού ΑΟΖ με την Αίγυπτο κυρίως όμως επιδιώκει να αποδείξει στην απέναντι πλευρά ότι η Ελλάδα έχει τη δύναμη και τη θέληση μόνη της αλλά και μέσω συμμαχιών να υπερασπιστεί αποτελεσματικά τα συμφέροντά της.

Από τις μορφές αποτροπής που αναφέρθηκαν αξία για την Ελλάδα έχουν η μορφές της «επίδειξης δύναμης» και των «αντιποίνων». Η κατάλληλη σχεδίαση της αποτροπής σε επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο στρατηγικής της «επίδειξης δύναμης» μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στον αντίπαλο και δισταγμό στην υλοποίηση της απειλής. Η επίδειξη δύναμης θα πρέπει να βασίζεται σε ταχύτατη και έγκαιρη ενέργεια στρατιωτικών δυνάμεων σε συνδυασμό με την χρησιμοποίηση υψηλής τεχνολογίας σύγχρονων οπλικών συστημάτων, επιδεικνύοντας υπεροχή στην σχεδίαση και στην τεχνολογία. Σε ότι αφορά στη δημιουργία ισοδύναμου τετελεσμένου προϋποθέτει την σχεδίασή της με τέτοιο τρόπο ώστε να πετυχαίνει το σκοπό της και το κόστος για τον αντίπαλο να είναι υπολογίσιμο, ώστε να τον εμποδίσει να συνεχίσει την δράση του.

2.6 Τεχνολογική υπεροχή ως αποτρεπτικός παράγοντας

Η σημασία της υπεροχής στον τεχνολογικό τομέα επισημαίνεται από τον Περικλή σε πρώιμο στάδιο. Το συγκριτικό και σημαντικό πλεονέκτημά της Αθήνας είναι η τεχνολογική της υπεροχή, και συγκεκριμένα τα τείχη και ο στόλος. Η Σπάρτη για να πολεμήσει την Αθήνα θα έπρεπε να είναι σε θέση να τα εξουδετερώσει. Η τεχνολογική υπεροχή προϋποθέτει κατάλληλα εκπαιδευμένο και πεπειραμένο προσωπικό ώστε να αποδώσει τα μέγιστα, διαφορετικά αποδυναμώνεται.

¹⁰¹ <https://www.cnn.gr/ellada/story/245719/medoysa-10-entyposiaka-stigmatotyapa-apo-tin-askisi-poy-enoxlise-tin-toyrkia>

¹⁰² <https://www.tanea.gr/2020/12/08/politics/apeili-epeisodiou-kai-metaksy-tourkias-aigyptou/>

Οι ΗΠΑ στις 17 Οκτωβρίου 1974, μετά την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο, της επέβαλλαν εμπάργκο όπλων, το οποίο διήρκεσε μέχρι το 1978 οπότε ήρθη. Αυτή ήταν η αφετηρία για την συνειδητοποίηση από την Τουρκία ότι θα πρέπει να βασιστεί στις δικές της δυνάμεις. Εκτοτε ξεκίνησε μια προσπάθεια για την ισχυροποίηση της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η τουρκική πολεμική βιομηχανία για την δεκαετία 2011-2020 να βρίσκεται στην 16^η θέση παγκοσμίως από πλευράς εξαγωγών αμυντικού υλικού.¹⁰³ Η Τουρκία προωθεί την προσπάθεια της για ενίσχυση της οικονομίας της, αυτάρκεια σε εξοπλισμούς και επίτευξη τεχνολογικής υπεροχής με μια σειρά τεχνολογικά εξελιγμένων προγραμμάτων όπως:

- α. Τα Μη Επανδρωμένα Αεροπορικά Συστήματα (UAVs) BAYRAKTAR και ANKA που συγκαταλέγονται μεταξύ των προγραμμάτων της Τουρκίας που ολοκληρωθήκαν και χρησιμοποιούνται ενεργά από τον τουρκικό στρατό.
- β. Το επιθετικό ελικόπτερο Atak.
- γ. Το οβιδοβόλο Firtina
- δ. Το A/A Korkut και HISAR
- ε. Το πρόγραμμα για το εθνικό τυφέκιο πεζικού (MPT76)
- στ. Η κατασκευή του λεγόμενου Εθνικού Πλοίου (MILGEM).
- ζ. Το πρώτο, εγχώριας κατασκευής, τουρκικό ελικόπτερο T-625.
- η. Η πρωτότυπη αμυντική τορπίλη, με την ονομασία TorK.¹⁰⁴

Η Ελλάδα κινείται αποφασιστικά για την ενίσχυση της αποτρεπτικής της δύναμης σε τρία επίπεδα. Στα αμιγώς εξοπλιστικά προγράμματα, στα οποία έχουν προτεραιότητα οπλικά συστήματα, αναγκαία για να είναι άμεσα επιχειρησιακά έτοιμα, στην ενίσχυση του προσωπικού των Ε.Δ. και στην ενίσχυση της αμυντικής βιομηχανίας, ώστε να έχει αποτρεπτική ισχύ, αλλά και αναπτυξιακή χροιά, συμβάλλοντας στην έρευνα, στην τεχνολογική ανάπτυξη και την ενίσχυση της απασχόλησης. Σκοπός της Ελλάδας είναι η τεχνολογική υπεροχή στον αέρα και στη θάλασσα. Προς αυτή την κατεύθυνση γίνονται ή είναι υπό συζήτηση ενέργειες που αφορούν την αναβάθμιση υπάρχοντος αμυντικού υλικού ή η απόκτηση νέου, όπως παρακάτω:

- α. Τορπίλες βαρέως τύπου για τα υπερσύγχρονα υποβρύχια 214.

---

¹⁰³ https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php

¹⁰⁴ <https://www.naftemporiki.gr/story/1405024/i-anthisi-tis-made-in-turkey-polemikis-biomixanias>

β. Αναβάθμιση – συντήρηση των MIRAGE 2000 και 2000-5 και εφοδιασμός με νεότερα όπλα.

γ. Αναβάθμιση των 4 φρεγατών τύπου MEKO.

δ. Αναβάθμιση αεροσκαφών F-16.

ε. Εκσυγχρονισμός της αμυντικής βιομηχανίας και, κυρίως η εξυγίανση της αεροπορικής βιομηχανίας, EAB, ο εκσυγχρονισμός των εργοστασίων του Στρατού Ξηράς και τέλος ο εκσυγχρονισμός των ναυπηγείων που θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντική πηγή τροφοδοσίας πλωτών μέσων για το Πολεμικό Ναυτικό, συμβάλλοντας και στον τομέα συντήρησης επισκευών.¹⁰⁵ Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμφωνία με την Γαλλία για την άμεση απόκτηση 18 μαχητικών αεροσκαφών Rafale, με δυνατότητα αύξησης του αριθμού.

Η σημασία της τεχνολογικής υπεροχής φαίνεται ξεκάθαρα στην περίπτωση της Αμερικής συνιστώντας το ισχυρότερο πλεονέκτημα της. Η μέχρι σήμερα μονοκρατορία των ΗΠΑ στηρίζεται στο προβάδισμα που της παρέχει η ιδιαίτερα εξελιγμένη τεχνολογία της. Η τεχνολογική υπεροχή στους αμυντικούς εξοπλισμούς προσδίδει ένα αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα, λειτουργώντας ως πολλαπλασιαστής ισχύος, λειτουργεί επομένως αποτρεπτικά και καθιστά αν όχι αδιανόητο τουλάχιστον ασύμφορο για την αντίπαλη πλευρά να δοκιμάσει να επιτεθεί. Η Ελλάδα αναμφίβολα μόνο να ωφεληθεί έχει από την επιδίωξη επίτευξης τεχνολογικής υπεροχής έναντι πολυπληθέστερων αντιπάλων.

2.7 Η διεθνής νομιμοποίηση και η ανατροπή της

Η Αθήνα και η Σπάρτη φρόντισαν προκειμένου να διασφαλίσουν την νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής τους στο εσωτερικό και εξωτερικό τους περιβάλλον. Την ίδια στιγμή ενήργησαν ώστε να υπονομεύσουν την υψηλή στρατηγική του αντιπάλου. Η Σπάρτη είχε τη φήμη του εχθρού της τυραννίας και επιπρόσθετα ηγήθηκε των Ελλήνων κατά τους Περσικούς πολέμους. Έτσι επιχείρησε να παρουσιαστεί ως απελευθερωτής των Ελλήνων από την καταπίεση των Αθηναίων. *«Οι Λακεδαιμόνιοι θέλουν την ειρήνη και ειρήνη θα υπάρξει αν αποδώσετε στους Έλληνες την αυτονομία τους»*.¹⁰⁶ Αυτό που ήταν αδυναμία για την Αθήνα, δηλαδή η έλλειψη διεθνούς νομιμοποίησης, αποτελούσε πηγή δύναμης για τη Σπάρτη. Οι Σπαρτιάτες παρουσίασαν τους εαυτούς τους ως τους ελευθερωτές των Ελλήνων από την καταπίεση των Αθηναίων, αποκτώντας έτσι σημαντική υποστήριξη.¹⁰⁷ Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη: *«Το μεγαλύτερο*

¹⁰⁵ <https://www.newsbreak.gr/amyna/125008/to-exoplistiko-rali-tis-toyrkias-xodepse-205-dis-eyro-perysi-kinitopoiei-tin-ellada-oi-treis-pylones-enischysis/>

¹⁰⁶ *«Θουκυδίδου Ιστορία»*, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 138-139 σελίδα 96

¹⁰⁷ Αθανάσιος Πλατιάς, *«Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη»*, εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.115

μέρος της κοινής γνώμης συμπαθούσε τους Λακεδαιμονίους οι οποίοι, άλλωστε, είχαν διακηρύξει ότι θ' απελευθερώσουν την Ελλάδα, και κάθε πολιτεία ή ιδιώτης ήταν πρόθυμος να τους βοηθήσει όσο μπορούσε, με λόγια ή έργα». ¹⁰⁸ Παρατηρούμε και από την άλλη μια απόπειρα των Αθηναίων ανατροπής της νομιμοποίησης του αντιπάλου με σκοπό να εκθέσουν τους Σπαρτιάτες στους υπόλοιπους Έλληνες «να εκθέσει τους Λακεδαιμόνιους και τους Πελοποννήσιους στα μάτια των Ελλήνων εκείνης της περιοχής ως προδότες που έβαλαν πάνω απ' όλα τον εαυτό τους».

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η διεθνής νομιμοποίηση είναι ένας παράγοντας που ενισχύει την αποτελεσματικότητα μιας υψηλής στρατηγικής. Η μεγιστοποίηση του κρατικού συμφέροντος μέσα στο ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα που είναι ο γνώμονας άσκησης της ρεαλιστικής πολιτικής, είναι αντιφατική με την αναζήτηση της διεθνούς νομιμοποίησης, η οποία συνδέεται με την έννοια του δικαίου και όχι με την έννοια του συμφέροντος.

Η Τουρκία προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να ενισχύσει την εικόνα της και την εξωτερική πολιτική της μέσω της διεθνούς νομιμοποίησης. Από τη δεκαετία του 2000 επιχειρεί να προβληθεί ως πρότυπο Ισλαμικής διακυβέρνησης, που διέπεται από δημοκρατικές αξίες τόσο όσο της επιτρέπουν τα προβλήματα ασφαλείας στο εγγύς περιβάλλον της.

Σύγχρονο παράδειγμα ανατροπής της διεθνούς νομιμοποίησης του αντιπάλου αποτελεί η υπονόμηση της διεθνούς εικόνας της Ρωσίας και της Κίνας οι οποίες κατ' επανάληψη έχουν στοχοποιηθεί από τις ΗΠΑ στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τα οποία καταπατώνται, διαβρώνοντας τη νομιμοποίηση του Ρωσικού και Κινέζικου πολιτικού συστήματος ενώπιον της διεθνούς κοινής γνώμης. ¹⁰⁹ Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ σε μία κατακόρυφη κλιμάκωση αυτής της στρατηγικής διάβρωσης της νομιμοποίησης του αντιπάλου χαρακτήρισε τον Πρόεδρο της Ρωσίας «δολοφόνο». ¹¹⁰ Οι ΗΠΑ εκμεταλλευόμενες την κυρίαρχη θέση τους στο διεθνές σύστημα συμπαρασύρουν ένα δυσανάλογα μεγάλο αριθμό χωρών στην στρατηγική τους, οδηγώντας τον αντίπαλο σε διπλωματική απομόνωση.

Η στρατηγική της Ελλάδας είναι διττή. Πρώτον, να καταδείξει στη διεθνή κοινή γνώμη ότι ενεργεί βάσει του διεθνούς δικαίου και δεύτερον να καταδείξει στη διεθνή κοινότητα ότι η Τουρκία είναι αυτή που με την αναθεωρητική στάση της παραβιάζει τις σχέσεις καλής γειτονίας και αμφισβητεί ευθέως διεθνείς συνθήκες όπως αυτή της Λωζάννης. Η νομιμοποίηση της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας στη διεθνή κοινή γνώμη προσφέρει σημαντικό πλεονέκτημα έναντι της Τουρκίας, όταν αυτή αναγνωρίζεται

---

¹⁰⁸ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Αγγελου Βλάχου, Β 8,9 σελίδα 110

¹⁰⁹ <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/china-and-tibet>

¹¹⁰ <https://www.dw.com/en/biden-says-putin-is-a-killer-and-will-pay-a-price-for-election-interference/a-56901310>

ως νόμιμη και έχει ηθικό κύρος. «Όταν η πολιτική μας νομιμοποιείται στα μάτια των άλλων τότε η ήπια ισχύ μας ενισχύεται».¹¹¹ Όταν είσαι σε θέση να προκαλείς τον θυμασμό των άλλων για τις αξίες και τα ιδανικά σου και να θέλουν αυτό που θέλεις, δεν χρειάζεται να «σπαταλήσεις» πολλές δυνάμεις για να τους παρακινήσεις να κινηθούν προς το μέρος σου. Η κατάδειξη της παράνομης συμπεριφοράς της Τουρκίας έναντι της Ελλάδας και της Κύπρου όταν αυτή είναι αντίθετη προς τα Εθνικά συμφέροντα θα πρέπει να αποτελεί διαρκή αντικειμενικό σκοπό της Ελλάδας.

Είναι προφανές ότι η «διεθνής νομιμοποίηση», ως παράγοντας με ιδιαίτερη σημασία για τις διεθνείς σχέσεις που πραγματεύεται ο Θουκυδίδης,¹¹² μπορεί να θωρακίσει την αποτελεσματικότητα μιας υψηλής στρατηγικής. Η υψηλή στρατηγική ενός κράτους όχι μόνο αδύναμου αλλά και ισχυρού όταν θεωρείται διεθνώς ως νομιμοποιημένη, μπορεί να το γλιτώσει από ενδεχόμενους εχθρούς ώστε να του επιτρέψει την οικονομία πόρων. Η αποφυγή λήψης αποφάσεων στις περιπτώσεις που η κοινή γνώμη δεν είναι ενημερωμένη και θα μπορούσε με συναισθηματισμούς να επηρεάσει αρνητικά τα διεθνή ζητήματα παρουσιάζεται σε σχετικές αναφορές από το Θουκυδίδη ως η ενδεδειγμένη λύση¹¹³.

2.8 Η εσωτερική νομιμοποίηση βασική προϋπόθεση άσκησης εξωτερικής πολιτικής

Η αξία της νομιμοποίησης στο εσωτερικό της Αθήνας αλλά και της Σπάρτης διατρέχει το σύνολο της ιστορίας του Πελοποννησιακού πολέμου. Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι η εξωτερική πολιτική κάθε πόλης – Κράτους πρέπει να απολαμβάνει της αμέριστης στήριξης από τους πολίτες, διαφορετικά είναι καταδικασμένη να αποτύχει, γιατί ο λαός είναι ο φορέας υλοποίησης της όποιας στρατηγικής. Η εσωτερική νομιμοποίηση πρέπει να στηρίζεται στις αξίες κάθε λαού και στην ηθική υποχρέωση να δρα προληπτικά: «Ψηφίστε, λοιπόν Λακεδαιμόνιοι, κατά τρόπο αντάξιο της Σπάρτης. Ψηφίστε πόλεμο. Μην αφήσετε τους Αθηναίους να γίνουν ισχυρότεροι και μην προδώσετε τους συμμάχους σας. Με την βοήθεια των θεών ας αναλάβομε τον αγώνα εναντίον εκείνων που μας αδικούν».¹¹⁴ Η επίκληση της πολιτισμικής ανωτερότητας είναι ένα άλλο συστατικό στοιχείο της εσωτερικής νομιμοποίησης. Έλεγε ο Περικλής κατά την τελετή δημόσιας ταφής των πρώτων νεκρών του πολέμου: «..γιατί θέλησα ν' αποδείξω πως ο δικός μας αγώνας δεν είναι ο ίδιος με τον αγώνα των εχθρών μας που δεν έχουν τίποτε παρόμοιο με αυτό που ανέφερα ».¹¹⁵

---

¹¹¹ Joseph Nye , «The paradox of American power», μετάφραση στα Ελληνικά εκ του πρωτοτύπου, «Το παράδοξο της Αμερικανικής δύναμης», μετάφραση: Ιωάννα Παπαστάμου, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003

¹¹² Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου Β'8.

¹¹³ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου Β' 22,1.

¹¹⁴ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 84-86 σελίδα 65

¹¹⁵ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Β 40-42 σελίδα 129

Η εσωτερική νομιμοποίηση πρέπει να εδράζεται στο εθνικό συμφέρον *«Ας μη σκέπτεται κανείς από σας ότι δεν είναι σωστό ν' αντιμετωπίσουμε τόσο σοβαρό κίνδυνο σε ξένη γη. Στο έδαφος των εχθρών μας θα πολεμήσουμε για να υπερασπίσουμε το δικό μας έδαφος»*.¹¹⁶ Η νομιμότητα είναι επίσης στοιχείο της εσωτερικής νομιμοποίησης. Ο Γύλιππος ενθάρρυνε το στρατό λέγοντας *«...Ας σκεφτούμε ότι δεν είναι απόλυτα δίκαιο να επιδιώκει κανείς να ικανοποιήσει την οργή του όταν θέλει να τιμωρήσει τον επιδρομέα και να νικήσει τους εχθρούς της.»*¹¹⁷

Όπως συμβαίνει στην περίπτωση της διεθνούς νομιμοποίησης, κατά τον ίδιο τρόπο και στην εσωτερική νομιμοποίηση ο αντίπαλος θα επιχειρήσει να την ανατρέψει. Η Σπάρτη προσπάθησε να υπονομεύσει την εσωτερική νομιμοποίηση της Αθήνας. Ο Αρχίδαμος ως εξαιρετικός γνώστης της κοινωνικο-πολιτικής κατάστασης των Αθηναίων, αποπειράθηκε, κατά τη διάρκεια των επιδρομών στην Αττική, να εκμεταλλευτεί τις εσωτερικές έριδες των Αθηναίων προκειμένου να διαβρώσει την εσωτερική νομιμοποίηση. Ο Περικλής, του οποίου η πολιτική υπήρξε εγγενώς αντιδημοφιλής πέτυχε τελικά να πείσει το αθηναϊκό κοινό να συμπλεύσει με μια αντιδημοφιλή πολιτική, ενδεικτικό του χαρισματικού ηγέτη¹¹⁸. και στη συνέχεια πέρασε στην αντεπίθεση επιδιώκοντας να επηρεάσει το εσωτερικό της Σπάρτης διαδίδοντας την ματαιότητα του πόλεμου ούτως ώστε να παρασύρει τους είλωτες σε επανάσταση. Η ήδη ασταθής κατάσταση με τους είλωτες στο εσωτερικό της Σπάρτης προκάλεσε περισσότερη αναταραχή στους είλωτες ως συνέπεια των αθηναϊκών επιδρομών και της εγκατάστασης αθηναϊκών οχυρών στη σπαρτιατική επικράτεια αποτελώντας μια σημαντική αιτία προβλημάτων για τη Σπάρτη. Στον Πελοποννησιακό Πόλεμο πραγματοποιήθηκαν προσπάθειες υπονόμησης οι οποίες είχαν στόχο τη ζωή και τις περιουσίες αμάχων, έτσι ώστε στα μάτια του λαού η Κυβέρνηση να φανεί ανίκανη ή και απρόθυμη να τον προστατέψει: *«...διότι οι Αχαρνείς, έχοντας χάσει πια τα υπάρχοντά τους, δεν θα είναι εξίσου πρόθυμοι να εκτεθούν σε κινδύνους για τις περιουσίες των άλλων κι ότι θα πέσει διχόνοια στους αθηναίους»*¹¹⁹. Μια άλλη προσπάθεια είναι η διακοπή ανεφοδιασμού σε είδη πρώτης ανάγκης *«ο λαός (οι Μυτιληναίοι) όταν πήρε τα όπλα, δεν άκουγε πια τους άρχοντες αλλά μαζεύονταν κατά ομάδες και απαιτούσε από τους ολιγαρχικούς να βγάλουν έξω το κρυμμένο στάρι και να το μοιράσουν σε όλους, διαφορετικά είπαν, αυτοί θα συνεννοούνταν μόνοι τους με τους Αθηναίους και θα τους παρέδιδαν την πόλη»*.¹²⁰

Σύγχρονο παράδειγμα εσωτερικής νομιμοποίησης ήταν τα γεγονότα στη Γιουγκοσλαβία. Η αμερικανική κοινή γνώμη ήταν σύμφωνη με την επέμβαση των ΗΠΑ στο Κόσοβο. Οι ανελέητοι βομβαρδισμοί και το θέαμα χιλιάδων προσφύγων δεν

¹¹⁶ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Δ 93-96 σελίδα 310

¹¹⁷ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Η 67-69 σελίδα 190

¹¹⁸ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.113

¹¹⁹ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Β 19-21 σελίδα 118

¹²⁰ «Θουκυδίδου Ιστορία», μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Γ 26-28 σελίδα 191

κατόρθωσαν να μεταστρέψουν το κοινό αίσθημα. Ο πρόεδρος των ΗΠΑ έπεισε τους Αμερικανούς ότι επρόκειτο να γίνει, θα ήταν για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αυτοί δέχθηκαν να υποστούν το υψηλό κόστος αυτών των επιχειρήσεων αδιαμαρτύρητα. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αμερικανική εμπειρία του Βιετνάμ καθώς η απώλεια της εσωτερικής νομιμοποίησης άσκησε παραλυτική επίδραση στην Αμερικανική Στρατηγική.

Άλλη περίπτωση παρέμβασης στην εσωτερική κατάσταση μιας χώρας είναι η ενεργός εμπλοκή της Τουρκίας στον πόλεμο της Συρίας όπου η Τουρκία παρέχοντας υποστήριξη στις αντικαθεστωτικές δυνάμεις επιδιώκει την ανατροπή του καθεστώτος και την αντικατάσταση από ένα συνιτικό καθεστώς φίλα προσκείμενο στην Τουρκία και την εξουδετέρωση του κινδύνου που συνιστούν οι Κούρδοι της Συρίας.

Κεφαλαίο τρίτο «Θέματα στρατιωτικής στρατηγικής»

3.1 Διοίκηση - Ηγεσία

Το σύνολο του έργου του Θουκυδίδη βρίθκει παραδειγμάτων ηγετών που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν μεγάλες προκλήσεις. Τα σύγχρονα βιβλία περί διοίκησης και ηγεσίας στοιχειοθετούν τα χαρακτηριστικά του ηγέτη μέσα από το έργο, ορίζοντας τον τύπο του ιδανικού ηγέτη. Ο Φορμίων, ο Δημοσθένης, ο Αλκιβιάδης, ο Περικλής, ο Βρασίδης και ο Νικίας είναι όλοι τους στρατηγοί με τις δικές τους πεποιθήσεις για τον πόλεμο. Ο καθένας ήταν μία ξεχωριστή προσωπικότητα και αντλώντας στοιχεία απ' όλους, ορίζεται το πρότυπο του ηγήτορα. Ο ίδιος ο συγγραφέας, άλλωστε, ήταν στρατηγός των Αθηναίων με ξεκάθαρες απόψεις για θέματα διοικήσεως και ηγεσίας.

Ο Περικλής, Βρασίδης, Αλκιβιάδης και Νικίας είναι παραδείγματα επιτυχημένων ηγετών που λειτούργησαν εντός των ορίων συγκεκριμένων πόλεων και καθεστώτων, ωστόσο βρήκαν χώρο για ελευθερία διατυπώνοντας στόχους και πρότυπα δράσης. Ο Περικλής διδάσκει στους Αθηναίους για τον σκοπό της πόλης και τις απαιτήσεις που απορρέουν, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως πρότυπο ελευθερίας. Ο Βρασίδης αντιπροσωπεύει την αφοσίωση των Σπαρτιατών στην ελευθερία από την καταπίεση, αλλά στον ευρύτερο κόσμο και όχι στους ίδιους τους Σπαρτιάτες. Ο Αλκιβιάδης μεταφέρει την αθηναϊκή ελευθερία στο σημείο να προδώσει τις πόλεις και ο Νικίας προδίδει αυτήν την ελευθερία αρνούμενος να την ασκήσει. Η ηγεσία δείχνει ότι η ελευθερία είναι δυνατή για

τα ανθρώπινα όντα, αλλά ότι πρέπει να καλλιεργηθεί από τους ίδιους τους ηγέτες. Ο Θουκυδίδης κρίνει τους ηγέτες με την επιτυχία τους σε αυτό.¹²¹

Η σημαντικότερη ικανότητα, κατά τον Θουκυδίδη που πρέπει να διακρίνει τον πολιτικό και στρατιωτικό ηγήτορα, είναι η δυνατότητά του να προβλέπει αυτά που πρόκειται να συμβούν. Η πρόβλεψη κατέχει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στο έργο του. Πλέκοντας το εγκώμιο του Θεμιστοκλή αναφέρει: «ήταν σε θέση να κρίνει ταχύτατα ποια θα ήταν η καλύτερη λύση για τα προκείμενα ζητήματα και να προβλέπει τα μέλλοντα...ήταν πάντα σε θέση να εκφέρει μια σωστή κρίση και ήταν ικανός να προβλέπει τα ευνοϊκά ή αντίξοα στοιχεία, που κρύβει το άδηλο μέλλον», δίνει ξεκάθαρα την άποψή του: «Σπάνια πετυχαίνει κανείς όταν κινείται από το πάθος, ενώ πολλά μπορεί να πετύχει όταν ενεργεί με προβλεπτικότητα».¹²²

Ιδιαίτερο ρόλο στο έργο του Θουκυδίδη καταλαμβάνουν, επίσης, οι λόγοι που εκφώνουσαν οι στρατηγοί πριν τις μάχες προς τα στρατεύματά τους. Η αξία τους, από άποψη ηγεσίας, είναι ανεκτίμητη. Ο στόχος των λόγων αυτών είναι να ανυψωθεί το ηθικό των στρατιωτών και να εμπιστευτούν τον διοικητή τους στο μέγιστο. Αυτή άλλωστε είναι και η τέχνη της διοίκησης. Να σφυρηλατηθεί η κατάλληλη σχέση μεταξύ διοικητή και στρατιωτών, ώστε να επιτευχθεί η μέγιστη απόδοσή τους στο πεδίο της μάχης για μια νικηφόρα έκβαση.

Οι λόγοι αυτοί αρχίζουν σχεδόν πάντα με παραινέσεις, κατευθύνσεις και διαπιστώσεις, που σκοπό έχουν την ανύψωση του ηθικού των μαχητών. Ο Φορμίωνας, πριν τη ναυμαχία στα στενά της Ναυπάκτου, ανυψώνει το ηθικό των Αθηναίων με ένα ενθουσιώδη λόγο, ξεκινώντας ως εξής: «Στρατιώτες, σας συγκάλεσα επειδή σας βλέπω φοβισμένους, εξαιτίας της αριθμητικής υπεροχής του εχθρού κι επειδή έχω την αξίωση να μην χάνεται το θάρρος σας σε περίπτωση που δεν έχει τίποτε το τρομερό¹²³». Ο Δημοσθένης στην επιχείρηση της Πύλου, πριν τη μάχη με τους Λακεδαιμόνιους, ενθαρρύνει τους στρατιώτες του: «πρέπει να σας κινεί ένας ελπιδοφόρος, αλόγιστος παλμός κι έτσι ν' αντιμετωπίσετε τον εχθρό με τη βεβαιότητα ότι θα βγείτε νικητές κι από αυτήν τη δοκιμασία...δεν θα πρέπει να σας τρομάζει το πλήθος των εχθρών, γιατί όσοι και να είναι, δεν θα μπορούν σε κάθε έφοδό τους να χρησιμοποιούν παρά λίγους μόνο στρατιώτες, επειδή το μέρος είναι δύσκολο».¹²⁴

Στη συνέχεια, οι στρατηγοί προβάλλουν τους λόγους για τους οποίους θα πρέπει οι στρατιώτες να δείξουν πάθος στη μάχη. Σε κάθε αγώνα, οι λόγοι αυτοί είναι διαφορετικοί ωστόσο αγγίζουν τις βαθύτερες επιθυμίες και στόχους των μαχομένων,

---

¹²¹ Leaders and Leadership in Thucydides' *History*, Mary P. Nichols, The Oxford Handbook of Thucydides

¹²² Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 138

¹²³ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Β 89

¹²⁴ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Δ 10

ανάλογα με τις περιστάσεις. Έτσι, ο Νικίας, πριν την τελική ναυμαχία με τους Συρακούσιους, λέει: «Ο αγώνας, που μας περιμένει έχει για όλους μας τον ίδιο σκοπό, τη σωτηρία και την επιστροφή στην πατρίδα».¹²⁵ Πριν τη μάχη της Μαντινείας γράφει ο Θουκυδίδης: «Στους Μαντινείς είπαν ότι θα αγωνισθούν όχι μόνο για την πατρίδα τους, αλλά και για την ανεξαρτησία τους ή την υποδούλωσή τους και ότι δεν έπρεπε να δοκιμάζουν πάλι τη δουλεία, αφού είχαν απολαύσει την ελευθερία. Στους Αργείους είπαν ότι θα πολεμήσουν για την παλιά τους ηγεμονία και για να μην στερηθούν για πάντα την ισομοιρία που είχαν στην Πελοπόννησο, θα πολεμούσαν εναντίον γειτόνων που ήσαν εχθροί τους, οι οποίοι τους είχαν βλάψει πολλές φορές. Στους Αθηναίους είπαν ότι ήταν δόξα γι' αυτούς, πολεμώντας μαζί με τόσους πολλούς και γενναίους συμμάχους να μην υστερήσουν από κανέναν, ότι αν νικούσαν τους Λακεδαιμόνιους στην Πελοπόννησο, θα εξασφάλιζαν ακόμη περισσότερο και θα επεκτείνανε την ηγεμονία τους και ότι κανείς δεν θα μπορούσε ποτέ πια να κάνει εισβολή στο έδαφός τους».¹²⁶ Παρατηρεί κανείς ότι στο κάθε στράτευμα χρησιμοποιήθηκε διαφορετική ρητορική και περιεχόμενο, ακριβώς γιατί τα κίνητρα και οι επιθυμίες διαφέρουν. Η τέχνη του ηγήτορα συνίσταται στο να εντοπίσει αυτά τα κίνητρα και να τα αξιοποιήσει προς την επίτευξη του αντικειμενικού σκοπού..

Σε πολλές περιπτώσεις, οι στρατηγοί εξηγούν στους στρατιώτες την πρόθεση τους και τα σχέδια τους για τη μάχη, όπως ο Φορμίων: «Όσο για τη ναυμαχία θα αποφύγω, όσον εξαρτάται από εμένα, να την δώσω μέσα στον κόλπο»¹²⁷ ή ο Βρασίδης: «θέλω τώρα να σας εξηγήσω με ποιον τρόπο σκέπτομαι να κάνω την επιχείρηση, ώστε να μην χάσετε το θάρρος σας».¹²⁸ Έτσι πετυχαίνουν μ' αυτό τον τρόπο να διατηρήσουν αμείωτη την εμπιστοσύνη προς τον ηγήτορα και τις ενέργειες του. Γνωρίζουν οι πολεμιστές ότι διοικούνται από έναν αρχηγό, που ξέρει τι κάνει και πως θα ενεργήσει.

Όλα τα προαναφερθέντα στοιχεία που πρέπει να χαρακτηρίζουν ένα ηγέτη όπως η προβλεπτική του ικανότητα, η εκφώνηση εμπυρωτικών λόγων για την ανύψωση του ηθικού, η διάγνωση των κινήτρων των στρατιωτών και η αξιοποίηση τους καθώς και η ενημέρωση των μαχητών για τις προθέσεις του διοικητή διαχρονικά αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της διοίκησης και ηγεσίας και διδάσκονται στις στρατιωτικές σχολές μέχρι τις μέρες μας.

3.2 Ναυτικό

Στην εξιστόρηση του Πελοποννησιακού Πολέμου αναδεικνύεται η θάλασσα ως η δύναμη της Ελλάδας. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος είναι ο αγώνας μεταξύ της ναυτικής Αθήνας και της χερσαίας δύναμης της Σπάρτης και των συμμάχων τους. Τα πλεονεκτήματα της θαλάσσιας δύναμης έναντι των χερσαίων δυνάμεων είναι προφανή και

¹²⁵ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Η 61

¹²⁶ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Η 69

¹²⁷ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Β 89

¹²⁸ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Ε 9

τονίζονται από τον Σπαρτιάτη Αρχίδαμο: «και που να στηριχθούμε για να τον κηρύζουμε (τον πόλεμο), ενώ είμαστε απροετοίμαστοι; στο ναυτικό μας;».¹²⁹ Ενώ οι Λακεδαιμόνιοι υπερέχουν συντριπτικά σε στρατό ξηράς, ο Αρχίδαμος το αγνοεί και αναφέρει τις ναυτικές δυνάμεις. Ξέρει ότι αυτές διαδραματίζουν το σπουδαιότερο ρόλο. Λίγο παρακάτω δεν θα παραλείψει να ενισχύσει την άποψή του: «Ίσως κανείς αναθαρρήσει με τη σκέψη ότι υπερτερούμε σε οπλισμό και αριθμό ανδρών και θα μπορούμε, έτσι, να λεηλατούμε τη γη τους με συχνές επιδρομές. Αλλά η κυριαρχία τους επεκτείνεται σε πολλές περιοχές και θα μπορούν να προμηθεύονται από θάλασσα ότι τους χρειάζεται...Αν δεν αποκτήσουμε την υπεροπλία κατά θάλασσα και αν δεν τους στερήσουμε τις προσόδους με τις οποίες συντηρούν το ναυτικό τους, τότε, εμείς θα παθαίνουμε περισσότερες από εκείνους συμφορές».¹³⁰

Η θάλασσα από αρχαιοτάτων χρόνων παραμένει το ζωτικό στοιχείο του Ελληνικού έθνους, που εξασφαλίζει την επιβιωσιμότητά του. Υπάρχουν πολλοί που αντιλαμβάνονται την έννοια του κράτους από την εδαφική του έκταση. Για τον Ελληνικό χώρο αυτό δεν ισχύει. Η Ελλάδα προσδιορίζεται και από την έκταση των θαλασσών και του νησιωτικού της χώρου. Το θαλάσσιο στοιχείο είναι αυτό που προσδίδει στην Ελλάδα πλεονεκτήματα οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτικής φύσης.

Τα λόγια του Θουκυδίδη καθοδηγούν την εθνική σκέψη και το εθνικό συμφέρον: «Αποδείχθηκε ότι η σωτηρία των Ελλήνων κρεμόταν από το ναυτικό»¹³¹ και παρακάτω, αναφέρει σε σχέση με τον Θεμιστοκλή: «Πρώτος τόλμησε να πει ότι έπρεπε στη θάλασσα να αναζητήσει η Αθήνα τη δύναμή της και πρώτος άρχισε να εργάζεται για να θεμελιώσει τη δύναμη αυτή».¹³²

3.3 Αρχές Πολέμου

Στον Πελοποννησιακό Πόλεμο αναγνωρίζουμε αρχές του πολέμου που έχουν εφαρμογή αναλλοίωτες μέχρι σήμερα. Οι θεμελιώδεις αρχές είναι διάχυτες στο έργο του Θουκυδίδη, επηρεάζουν τη διεξαγωγή και έκβαση του πολέμου.

3.3.1 Ενότητα Διοίκησης

Όπως είναι γνωστό, για να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή απόδοση στο πεδίο της μάχης και να επέλθει ο συντονισμός των ενεργειών, απαιτείται ενότητα διοίκησης, δηλαδή η υπαγωγή των δυνάμεων υπό ένα Διοικητή. Ο Θουκυδίδης στιγματίζει τους Λακεδαιμόνιους και τους Συρακούσιους ακριβώς για το σφάλμα αυτό και μάλιστα αποκαλεί τους πρώτους ανίκανους να διεξάγουν πόλεμο: «Είναι ανίκανοι να διεξάγουν

¹²⁹ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 80-81

¹³⁰ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 80 -81

¹³¹ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 74

¹³² Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Α 93

πόλεμο εναντίον εχθρού, που έχει διαφορετικά οργανωμένη τη στρατιωτική του δύναμη και τούτο επειδή δεν έχουν ένα μοναδικό στρατηγείο, που αποφασίζει άμεση δράση, αλλά έχουν όλοι ίση ψήφο και δεν ανήκουν καν στην ίδια φυλή, πράγμα που σημαίνει ότι ο καθένας θα επιδιώκει να ικανοποιήσει το δικό του συμφέρον. Τους έχει βλάψει πολύ επίσης το πλήθος των στρατηγών και η πολυαρχία».¹³³

3.3.2 Ηθικό

Το ηθικό του στρατεύματος διαδραματίζει κεντρικό ρόλο σε όλο το έργο του Θουκυδίδη. Ο ιστορικός αφιερώνει μεγάλο μέρος του έργου του, για να καταδείξει την αξία του ηθικού και της πίστης στον αγώνα. Με την μελέτη του έργου του, αντλεί κανείς χρήσιμες πληροφορίες για τη μέθοδο ανύψωσης του ηθικού. Ο Θουκυδίδης είχε εντοπίσει ότι το βασικό στοιχείο που αφορά το «ηθικό» είναι οι ψυχικές δυνάμεις των μαχητών που κάθε φορά ποικίλλουν και εξαρτώνται από πολλούς και διάφορους παράγοντες, ανάλογα με τις περιστάσεις. Απαιτείται επομένως, κάθε φορά, διαφορετική μέθοδος προσέγγισης των στρατιωτών, ώστε να επιτευχθεί η ανύψωση του ηθικού, που με τη σειρά του οδηγεί στην αύξηση της πολεμικής τους παρόρμησης.

3.3.3 Αιφνιδιασμός

Ο Θουκυδίδης πετυχαίνει, ανέδειξε επιτυχώς τις αρχές του αιφνιδιασμού. Μελετώντας κανείς τα λόγια παρακάτω διακρίνει την εξαπάτηση, την ταχύτητα ενέργειας, την ενέργεια από μη αναμενόμενες κατευθύνσεις με αναπάντεχη ορμή, δύναμη, την τόλμη και κατόπιν συλλογής ακριβών πληροφοριών. «Τη μεγαλύτερη δόξα την φέρνουν τα στρατηγήματα εκείνα που εξαπατούν αποτελεσματικά τον εχθρό και ωφελούν πολύ τους φίλους. Τώρα ακόμη που οι Αθηναίοι δεν περιμένουν ότι θα τους επιτεθεί κανείς, τώρα που είναι αμέριμνοι και, καθώς βλέπω, σκέπτονται περισσότερο να αποσυρθούν παρά να κρατήσουν τις θέσεις τους κι έχουν χαλαρώσει την προσοχή τους, εγώ θα τρέξω με τους οπλίτες μου και θα κάνω ότι μπορώ, περνώντας μέσα από το στράτευμα τους, για να τους αιφνιδιάσω πριν συνέλθουν».¹³⁴

Κεφαλαίο τέταρτο «Η επιρροή του Θουκυδίδη και μελλοντική επίδραση»

4.1 Η επιρροή του Θουκυδίδη

4.1.1 Εφαρμογή της στρατηγικής της εκμηδένισης

---

¹³³ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Αγγελου Βλάχου, Α 141

¹³⁴ Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Αγγελου Βλάχου, Ε 9

Κλασικά παραδείγματα εφαρμογής της στρατηγικής της εκμηδένισης αποτελούν οι εκστρατείες του Ναπολέοντα. Οι εκστρατείες αυτές κορυφώνονταν με αποφασιστικές μάχες (π.χ. Μαρέγκο, Αούστερλιτς, Ιένα, Φρίντλαντ, Βάγκραμ) στις οποίες ο Γάλλος αυτοκράτορας κατέστρεφε ολοσχερώς τις ένοπλες δυνάμεις των αντιπάλων του, οδηγώντας τους σε συνθηκολόγηση. Οι εκστρατείες αυτές αποτέλεσαν τη βάση για τη θεωρία του πολέμου που λίγο αργότερα εκπόνησε ο Clausewitz κατά την οποίαν έδωσε έμφαση στην άμεση προσέγγιση (δηλ. την κατεύθυνση της πολεμικής προσπάθειας πρωτίστως εναντίον του κυρίου αντιπάλου και / ή του κέντρου βάρους της αντίπαλης πολεμικής προσπάθειας)¹³⁵ και στην καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου.

Η στρατηγική της εκμηδένισης χρησιμοποιήθηκε επίσης και κατά τη διάρκεια των δύο Παγκοσμίων πολέμων. Όμως, η καθολική κινητοποίηση των εμπόλεμων έκανε πλέον αδύνατη την επικράτηση μέσω της νίκης σε μία και μοναδική μάχη. Είναι χαρακτηριστικό ότι και η ίδια η έννοια της «μάχης» διευρύνθηκε την περίοδο αυτή. Αντί για τη μεμονωμένη σύγκρουση που εφαρμόζονταν την εποχή των Σπαρτιατών ή του Ναπολέοντα, η νέα αντίληψη της μάχης κάλυπτε εκτεταμένες επιχειρήσεις, οι οποίες διεξάγονταν επί σειρά εβδομάδων ή και μηνών, όπως π.χ. η μάχη του Βερντέν (1916) ή η μάχη της Αγγλίας (1940 - 1941).¹³⁶

Κατά συνέπεια, ο πόλεμος άρχισε να επεκτείνεται και πέρα από τις ένοπλες δυνάμεις των αντίπαλων παρατάξεων και να αγγίζει ολόκληρο το υλικό και ηθικό δυναμικό μιας χώρας (ολοκληρωτικός πόλεμος).¹³⁷ Ως εκ τούτου, το κόστος της χρήσης στρατιωτικής ισχύος άρχισε να αυξάνεται κατακόρυφα και, αντίστροφα, η ελκυστικότητα της στρατηγικής της εκμηδένισης σταδιακά μειώθηκε. Αυτό, όμως, δεν οδήγησε τις μεγάλες δυνάμεις στο να εγκαταλείψουν την επιδίωξη της νίκης. Αντίθετα, τις ώθησε να φέρουν στην επιφάνεια τη στρατηγική της εξουθένωσης.¹³⁸

4.1.2 Εφαρμογή της στρατηγικής της εξουθένωσης

Οι ΗΠΑ στις αρχές της δεκαετίας του '50 είχαν ήδη αναδειχθεί σε υπερδύναμη του σύγχρονου κόσμου και η αντιπαράθεσή με την ΕΣΣΔ οδήγησε στη δημιουργία του διπολισμού και του Ψυχρού Πολέμου, η δε δημιουργία των δύο συνασπισμών (ΝΑΤΟ, Σύμφωνο της Βαρσοβίας) ενέτειναν την πόλωση στο διεθνές σύστημα. Τα συμμαχικά

---

¹³⁵ Clausewitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., On War (edited and translated by Michael Howard and Peter Paret) (Princeton, University Press, 1989)

¹³⁶ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.194

¹³⁷ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.194.

¹³⁸ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.195

κράτη απολάμβαναν την «ελευθερία» τους μέσα από το σύστημα αξιών που είχε επιβάλλει η κάθε υπερδύναμη στη δική της σφαίρα επιρροής. Ανάλογες συνθήκες είχαν επικρατήσει στο σύστημα των πόλεων - κρατών μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων της εποχής εκείνης, Αθήνας και Σπάρτης, καθώς επίσης και μεταξύ των δύο αμυντικών συστημάτων τους, της συμμαχίας της Δήλου και της συμμαχίας των Λακεδαιμονίων.

Οι ΗΠΑ, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τη Σοβιετική Ένωση, άντλησαν από την εμπειρία του παρελθόντος, καταφεύγοντας έτσι στη στρατηγική της εξουθένωσης. Η ομοιότητα μεταξύ της στρατηγικής της εξουθένωσης, που εφάρμοσε ο Περικλής, και της αμερικανικής στρατηγικής κατά τον Ψυχρό πόλεμο είναι εντυπωσιακή. Η αμερικανική υψηλή στρατηγική εναντίον της ΕΣΣΔ περιλάμβανε:

α. Ανάσχεση της σοβιετικής ισχύος μέσω ενός πλέγματος συμμαχιών γύρω από τα σύνορα της ΕΣΣΔ.

β. Οικονομικό και τεχνολογικό αποκλεισμό μέσω άρνησης πρόσβασης της ΕΣΣΔ στην οικονομία και την υψηλή τεχνολογία της Δύσης.

γ. Υπονόμευση της εσωτερικής νομιμοποίησης του σοβιετικού πολιτικού συστήματος μέσω υποστήριξης των αντιφρονούντων και ενθάρρυνσης εθνικιστικών κινημάτων.

δ. Εντατικοποίηση της τεχνολογικής κούρσας εξοπλισμών ώστε να εξαντληθεί οικονομικά ο αντίπαλος.

ε. Απόρριψη του κατευνασμού του αντιπάλου ώστε η ΕΣΣΔ να μην αποκομίσει οφέλη από τυχόν αμερικανικές υποχωρήσεις και να μην κλονισθεί η αμερικανική ηγεσία στον δυτικό κόσμο.

στ. Επένδυση σε ισχυρές ένοπλες δυνάμεις και διατήρηση επί μακρό χρονικό διάστημα υψηλού αμυντικού προϋπολογισμού, ώστε να διατηρηθεί η ισορροπία ισχύος.

ζ. Επένδυση στην ποιοτική υπεροχή μέσω προηγμένης τεχνολογίας.

η. Ενίσχυση των κατά καιρούς ανταγωνιστών της ΕΣΣΔ.

θ. Υπονόμευση της διεθνούς εικόνας της ΕΣΣΔ και απονομιμοποίηση του σοβιετικού μοντέλου στα «μάτια» της διεθνούς κοινής γνώμης.¹³⁹

---

¹³⁹ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.196.

Το αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν η σταδιακή εξουθένωση της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς το σοβιετικό σύστημα δεν μπορούσε πλέον να αντέξει την αμερικανική πίεση, ενώ η προσπάθεια μεταρρυθμίσεων (περεστρόικα) έφερε την ολοκληρωτική του κατάρρευση.¹⁴⁰

4.1.3 Μελλοντική επίδραση

121. Η στρατηγικής εξουθένωσης προβλέπεται να χρησιμοποιείται πιο συχνά στο μέλλον. Όσο το κόστος της χρήσης στρατιωτικής ισχύος αυξάνεται και η μη αποδοχή των δυτικών κοινωνιών στις απώλειες πολέμου μεγαλώνει, η επιδίωξη της νίκης φαίνεται πιο ελκυστική κυρίως μέσω της στρατηγικής της εξουθένωσης. Τεχνολογικές τάσεις βασιζόμενες στην ικανότητα συλλογής, επεξεργασίας και μετάδοσης πληροφοριών, καθώς και στην ικανότητα χρήσης πυρός εναντίον στόχου οπουδήποτε και αν βρίσκεται αυτός, διευκολύνουν τη στρατιωτική διάσταση αυτής της στρατηγικής, κατά τον ίδιο τρόπο που οι τεχνολογικές εξελίξεις στην αρχαία Ελλάδα (π.χ. τριήρεις), έκαναν τις ναυτικές επιδρομές ένα σημαντικό τμήμα της στρατηγικής του Περικλή.¹⁴¹

122. Το γεγονός, όμως, ότι η στρατηγική της εξουθένωσης θα γίνει όλο και πιο δημοφιλής στα χρόνια που έρχονται, δεν αναιρεί τη σημασία της προσέγγισης του πολέμου όπως αποτυπώθηκε στον Κλαούζεβιτς, αρχέτυπο της οποίας αποτελεί η υψηλή στρατηγική της Σπάρτης στον Πελοποννησιακό πόλεμο. Αυτό συμβαίνει επειδή, ακόμη και με την υιοθέτηση της στρατηγικής της εξουθένωσης, η άμεση προσέγγιση θα εξακολουθήσει να παίζει πρωτεύοντα ρόλο. Είναι, άλλωστε χαρακτηριστικό ότι και η ίδια η υψηλή στρατηγική του Περικλή, το αρχέτυπο της στρατηγικής της εξουθένωσης, πέτυχε αποφασιστικά αποτελέσματα όταν ακολούθησε άμεση προσέγγιση και έπληξε την ίδια τη Σπάρτη, μέσω των επιχειρήσεων της Πύλου, της Σφακτηρίας και των Κυθήρων.

123. Με βάση τα ανωτέρω, η υψηλή στρατηγική που αναμένεται να ακολουθήσουν οι ΗΠΑ κατά τα επόμενα χρόνια βασίζεται στην εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων (κεντρική θέση στο διεθνές οικονομικό και πολιτικό σύστημα, υπέρτερη δύναμη πυρός, κυριαρχία σε θάλασσα και αέρα, τεχνολογική υπεροχή) και στην εξουδετέρωση των αντίστοιχων πλεονεκτημάτων των πιθανών αντιπάλων τους (καλύτερη γνώση του εδάφους, πιθανώς μεγαλύτερη αποφασιστικότητα για συνέχιση του πολέμου και μεγαλύτερη ανεκτικότητα σε απώλειες). Επιπλέον, το πέρασμα σε μία νέα μορφή πολέμου, ως συνέπεια της αμερικανικής τεχνολογικής υπεροχής, φέρνει στο νου τον τρόπο με τον οποίον η ναυτική υπεροχή της Αθήνας της επέτρεψε να περάσει σε μια εντελώς νέα μορφή πολέμου, υπερβαίνοντας την παραδοσιακή μορφή πολέμου η οποία βασιζόταν στη φάλαγγα πεζικού. Για άλλη μια φορά επιβεβαιώνεται ότι, αν και οι υλικές

¹⁴⁰ Αθανάσιος Πλατιάς, Το νέο διεθνές σύστημα, εκδ. Παπαζήσης,, Αθήνα 1995, σελ.114-128

¹⁴¹ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.198.

συνθήκες μεταβάλλονται, η λογική της σύγκρουσης ανάμεσα σε οργανωμένα πολιτικά σύνολα παραμένει η ίδια μέσα στους αιώνες και το έργο του Θουκυδίδη παραμένει ένας αξιόπιστος οδηγός για την κατανόηση της λογικής αυτής.

Συμπεράσματα

Ο Πελοποννησιακός Πόλεμος αποτέλεσε ένα γεγονός μοναδικό κατά το οποίο αποκαλύφθηκε πλήρως, με τρόπο ανυπέρβλητο και διαχρονικό, η φύση του πολέμου.¹⁴² Οι αναφερόμενες από το Θουκυδίδη στρατηγικές έννοιες είναι διαχρονικές, έχουν εφαρμοστεί σε γεγονότα της ιστορικής περιόδου και επιπλέον μπορούν να εφαρμοστούν και στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον.

Το σύγχρονο διεθνές περιβάλλον παρουσιάζει αναρχία σε περιοχές γεωπολιτικού ενδιαφέροντος, όπως παρατηρούνταν και πριν δημιουργία του διπολικού συστήματος κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Το *μόνο-πολυπολικό σύστημα* με τη μια υπερδύναμη και αρκετές μεγάλες δυνάμεις, διέπεται από σχετική αταξία. Το άναρχο διεθνές σύστημα, όπως επικράτησε και μετά τους Περσικούς πολέμους, προκαλεί ανασφάλεια και συνεπώς πρωταρχικός ρόλος των κρατών είναι να διασφαλίσουν την ασφάλειά τους.

Η αστάθεια του σημερινού διεθνούς περιβάλλοντος σχετίζεται με την εμφάνιση νέων απειλών και συγκρούσεων που είναι αποτέλεσμα της διαχείρισης της ισχύος της υπερδύναμης, διότι οι δράσεις της επηρεάζουν το διεθνές περιβάλλον, όπως επηρέαζαν και οι δράσεις των Αθηναίων στην εποχή πριν την έναρξη του Πελοποννησιακού Πολέμου. Η εμφάνιση κενών ισχύος στο σημερινό διεθνές περιβάλλον προκαλεί στα κράτη φόβο και ανασφάλεια. Ο φόβος και η αντιμετώπιση απειλών αποτελεί κυρίαρχο κίνητρο στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών. Η ύπαρξη ηγεμονικών δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία, η Κίνα στο διεθνές σύστημα οδηγεί στη συσπείρωση κρατών γύρω από αυτές και στη δημιουργία συμμαχιών.

Το έθνος - κράτος παραμένει ο κύριος πρωταγωνιστής στο διεθνές σύστημα, ωστόσο μειώνεται η επιρροή του. Παρατηρείται απομείωση μέρους της κυριαρχίας του έθνους - κράτους λόγω της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής αλληλεξάρτησης των κρατών. Επιπλέον μιας σειράς διεθνικών παραγόντων, όπως περιφερειακών ολοκληρώσεων, η παράνομη μετανάστευση, διαβρώνουν την ικανότητα ενός κράτους να ασκεί τον πλήρη έλεγχο στην επικράτειά του.

Τα συμφέροντα των κρατών τόσο στην εποχή του Πελοποννησιακού Πολέμου όσο και στη σύγχρονη εποχή διαμορφώνουν τη στρατηγική τους συμπεριφορά η οποία δεν

---

¹⁴² Strauss, L., 1964. *The City and Man*. Chicago, Rand McNally&Co., σ. 155.

περιορίζεται μόνο στην κατοχύρωση της ασφάλειας αλλά επεκτείνεται στη διατήρηση της θέσης του κράτους στην κατανομή ισχύος. Τα κράτη επιδιώκουν την ισχύ και μέσω αυτής αποσκοπούν στην ικανοποίηση του «εθνικού συμφέροντος». Αν η θέση του κράτους εντός του συστήματος καταστεί υποδεέστερη του αντιπάλου τότε ενδέχεται να κινδυνεύσει η ασφάλειά του. Η Ελλάδα επηρεάζεται από τις δράσεις της Τουρκίας η οποία ακολουθεί το συμφέρον της δηλαδή την ανάδειξη της ως περιφερειακής δύναμης, εκμεταλλευόμενη τη γεωστρατηγική της θέση.

Συμπεράσματα ελληνικού ενδιαφέροντος

Η Ελλάδα επηρεάζεται από το ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής με τις κύριες απειλές να προέρχονται από την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Ιδιαίτερη ανασφάλεια δημιουργεί η αύξηση της ισχύος της Τουρκίας και οι μελλοντικές επιδιώξεις της για την ικανοποίηση των εθνικών της συμφερόντων.

Στην ικανοποίηση του «εθνικού συμφέροντος» πρέπει να εστιάζονται όλες οι δράσεις της Ελλάδας. Συμφέρον της Ελλάδας είναι η διαμόρφωση στρατηγικής συμπεριφοράς που να κατοχυρώνει την εθνική ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα. Μια υποδεέστερη θέση έναντι κρατών της Βαλκανικής χερσονήσου και ιδιαίτερα της Τουρκίας έχει ως αποτέλεσμα να διακινδυνεύει την ασφάλειά της.

Η αύξηση των συντελεστών ισχύος του κράτους πρέπει να αποτελεί κυρίαρχο και διαχρονικό στοιχείο της στρατηγικής της Ελλάδας για την επιβίωσή της στο διεθνές σύστημα και κυρίως στο ευρύτερο γεωπολιτικό περιβάλλον της. Η βελτίωση της οικονομίας είναι θεμελιώδης επιλογή για την διατήρηση της ισορροπίας ισχύος και τη στρατηγική της αναβάθμιση.

Η εξισορρόπηση της ισχύος της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας θα πρέπει να αποτελεί διαρκή στρατηγικό στόχο. Η Ελλάδα για να πετύχει την εξισορρόπηση της ισχύος θα πρέπει να ενισχύσει του δείκτες ισχύος της οικονομίας, της διπλωματίας, την στρατιωτική ισχύ. Η ανάπτυξη της οικονομίας θα έπρεπε να είχε αποτελέσει τις τελευταίες δεκαετίες ένα διαρκή στόχο της χώρας, διότι έχει θεμελιώδη σημασία για την ασφάλειά της στο γεωπολιτικό σύστημα που ανήκει.

Από τη στρατηγική που ακολούθησαν οι δύο αντίπαλοι κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και αναλύθηκαν συνοπτικά στην παρούσα διατριβή βγαίνουν συμπεράσματα τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της εθνικής ασφάλειας της Ελλάδας και μπορούν να αποτελέσουν τα θεμέλια της επιτυχίας σε περίοδο κρίσης ή πολέμου. Τα σημεία εκείνα της στρατηγικής των αντιπάλων που άπτονται του περιβάλλοντος ασφαλείας της Ελλάδας είναι:

α. Η στρατηγική εξαναγκασμού. Ακολουθείται από την Τουρκία έναντι της Ελλάδας ασκώντας πίεση για να επιβάλλει ένα διαφορετικό καθεστώς στο Αιγαίο αντίθετο προς τους κανόνες διεθνούς δικαίου και η οποία συνοδεύεται από προβολή ισχύος (πήξη πολεμίων αεροσκαφών στον Εθνικό Εναέριο Χώρο της Ελλάδας, διεξαγωγή διακλαδικών εθνικών ασκήσεων με δεσμεύσεις περιοχών στο Αιγαίο) και από την απειλή χρήσης βίας.

β. Ο κατευνασμός. Εφόσον υιοθετηθεί από την Ελλάδα (υιοθετείται σε περιορισμένες ενέργειες) με την τήρηση υποχωρητικής στάσης απέναντι στην Τουρκία με σκοπό την αποφυγή σύγκρουσης, μπορεί να οδηγήσει σε συνεχείς υποχωρήσεις.

γ. Η χρήση της αποτροπής. Μπορεί να υιοθετηθεί από τις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις με τη μορφή της «επίδειξης δύναμης» και η οποία μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στην Τουρκία ως προς τις ικανότητες των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και τις δυνατότητες των δικών της και δισταγμό υλοποίησης της απειλής από πλευράς της Τουρκίας. Επίσης η χρήση της αποτροπής με τη μορφή των «αντιποίνων», για την δημιουργία ισοδύναμου τετελεσμένου, έχει ως σκοπό να υπολογίζει ο αντίπαλος το κόστος που μπορεί να του προκαλέσει η αναλογικότητα της αντίδρασης.

Προτάσεις

Οι προτάσεις που συνάγονται κατόπιν όσων εκτέθηκαν στην παρούσα διατριβή για την υψηλή στρατηγική της Ελλάδας είναι οι παρακάτω:

α. Η αδιάλειπτη παρακολούθηση του διεθνούς περιβάλλοντος ασφαλείας για τον εντοπισμό των τάσεων ανατροπής του συσχετισμού της ισχύος και ανάπτυξης των μελλοντικών απειλών σε βάρος των συμφερόντων της Ελλάδας. Αυτό προϋποθέτει ένα θεσμικό πλαίσιο σχεδίασης υψηλής στρατηγικής και χειρισμού κρίσεων με τυποποιημένες διαδικασίες, η εφαρμογή των οποίων θα δεσμεύει την εκάστοτε πολιτική εξουσία.

β. Η εξισορρόπηση της ισχύος της Τουρκίας με σκοπό τον περιορισμό της δυνητικής απειλής της. Η οικονομική κρίση άφησε το αποτύπωμα της στην Ελλάδα, ωστόσο σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο κόσμο πρέπει να αναληφθεί δράση για την ενδυνάμωση του ρόλου της Ελλάδας στη διεθνή πολιτική σκηνή και διπλωματία. Η ανάπτυξη της συνολικής ισχύος της χώρας είναι σαφές ότι θα πρέπει να βασιστεί:

(1) Στην σταθεροποίηση και κατόπιν στην ανάπτυξη της οικονομίας, η οποία επηρεάζει και τις άλλες δύο μορφές ισχύος.

(2) Στην αξιοποίηση της «ήπιας ισχύος» της Ελλάδας που μπορεί να αποτελέσει εξισορροπητικό παράγοντα ως προς την ανάπτυξη της ισχύος της Τουρκίας. Ο πολιτισμός και η Ιστορία της Ελλάδας αποτελεί βασικό πλεονέκτημά της ως προς τη

διεθνή προβολή της και επηρεασμό της διεθνούς κοινής γνώμης με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της νομιμοποίησης της εξωτερικής της πολιτικής.

(3) Σφυρηλάτηση των δεσμών της Ελλάδας εντός των υφιστάμενων συμμαχιών και περαιτέρω ισχυροποίηση της θέσης της Ελλάδας. Διατήρηση της Ελλάδας σε συμμαχίες στις οποίες συμμετέχει η υπερδύναμη, ανάπτυξη διμερών σχέσεων με χώρες της περιοχής της Μέσης Ανατολής όπως το Ιράν, την Αίγυπτο, τη Σαουδική Αραβία, και όχι μόνο, με την ενίσχυση των οικονομικών σχέσεων αλλά και σε επίπεδο στρατηγικής συνεργασίας. Δεδομένης της αμφισβήτησης της πολιτικής της Τουρκίας στη Μέση Ανατολή, η Ελλάδα θα πρέπει να επαναπροσεγγίσει τον αραβικό κόσμο.

(4) Ισχυροποίηση της συνεργασίας της Ελλάδας και της Κύπρου με το Ισραήλ, η οποία μπορεί να ενταχθεί στο πλαίσιο της στρατηγικής για την εξισορρόπηση της ισχύος της Τουρκίας και την παρεμπόδιση της αύξησης της ισχύος της Τουρκίας στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Οι δυνατότητες συνεργασίας της Ελλάδας με το Ισραήλ θα πρέπει να επικεντρώνονται στο θέμα της ενεργειακής συνεργασίας στον άξονα του Ισραήλ και της Κύπρου όσο και στην στρατιωτική συνεργασία. Στο επίπεδο της εθνικής ασφάλειας, το Ισραήλ μπορεί να αποτελέσει σημαντικό στρατιωτικό στρατηγικό εταίρο και η συνεργασία να ενισχύσει την Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική της Ελλάδας στους τομείς της ποιοτικής και τεχνολογικής υπεροχής έναντι της Τουρκίας.

γ. Η υιοθέτηση εκείνων των στοιχείων της στρατηγικής που εντοπίζονται στο έργο του Θουκυδίδη που συνάδουν με τους πολιτικούς σκοπούς της Ελλάδας, δηλαδή της διατήρησης του στάτους κβο και της εφαρμογής των κανόνων διεθνούς δικαίου. Στρατηγικές όπως η αντιμετώπιση της στρατηγικής «εξαναγκασμού» της Τουρκίας για την αποδοχή από την Ελλάδα του καθεστώτος της αμφισβήτησης της κυριαρχίας στο Αιγαίο με την υπονόμηση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας και την διεθνή απονομιμοποίησης αυτής. Η απόρριψη του «κατευνασμού» από την Ελλάδα με την τήρηση μη υποχωρητικής στάσης. Η αποτροπή της «επίδειξης δύναμης» και με τη μορφή των «αντιποίνων» να σχεδιάζονται σε ρεαλιστική βάση ώστε αξιόπιστα να μπορούν να καταφέρουν στρατηγικά πλήγματα στον αντίπαλο «με την δημιουργία ισοδύναμου τετελεσμένου», ως αντίδραση σε τυχόν προσπάθειες ανατροπής της υφιστάμενης κατάστασης της ισορροπίας ισχύος. Ο αντίπαλος θα πρέπει να γνωρίζει καλά ότι το κόστος για παράνομες ενέργειες θα είναι μεγάλο και αδιαμφισβήτητο.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ. 18.

Ηλίας Κουσκουβέλλης, Θεωρία Απόφασης στον Θουκυδίδη, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Θουκυδίδου Ιστορία, μετάφραση Άγγελου Βλάχου

Σουν Τζου, n.d. Η Τέχνη του Πολέμου. Μτφ Κ. Γεωργαντάς. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Κολιόπουλος, Κ., 2010. Η Στρατηγική Σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα. Αθήνα, Ποιότητα., σελ.73.

Λέων ο Σοφός, 1917. Leonis Imperatoris Tactica. ed. R. Vari, Budapest.

Ναπολέον, 1993. Εγχειρίδιο Πολέμου. Μτφ. Δ. Χαλκιάς. Αθήνα: Ερατώ.

Klauswitz, Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη: Βάνιας., Karl von, 1999. Περί του Πολέμου. Μτφ Ν. Ξεπουλιά. Θεσσαλονίκη, Βάνιας.

Πάρις Βαρβαρούσης, «Διεθνείς Σχέσεις και Εξωτερική Πολιτική στον 21ο αιώνα», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2004, σελ.315.

John J. Mearsheimer, «Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων», Γ' έκδοση, εκδ. Ποιότητα, Αθήνα 2006, σελ.113-114.

Basil Liddell Hart, L., 1991. Strategy. (2nd revised edn.) London, Meridian., Στρατηγική της έμμεσης Προσεγγίσεως, σελ

Παναγιώτης Κονδύλης, Θεωρία του Πολέμου, Θεμέλιο, Αθήνα 1997, σελ. 159-160

Γιοβανούδης, Ν., 2009. Πελοποννησιακός Πόλεμος. Στρατηγική αντιπάλων. Αποτελέσματα – Συνέπειες. Στρατιωτική Επιθεώρηση, Μάιος-Ιούνιος., 2009, σελ.81.

Κολιόπουλος Κων/νος: Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2η Έκδοση, Αθήνα 2010, σελ. 21-22

Joseph Nye , «The paradox of American power», μετάφραση στα Ελληνικά εκ του πρωτοτύπου,«Το παράδοξο της Αμερικανικής δύναμης», μετάφραση: Ιωάννα Παπαστάμου, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2003

Σιώμκος, Γεώργιος, 2004. Στρατηγικό Μάρκετινγκ. Β' έκδοση, Αθήνα, Σταμούλης, 2004, σελ. 710.

Perez Zagorin, Θουκυδίδης, Εκδόσεις Ποιότητα, 2006

Ξένη

Harry Summers, *On Strategy II: A Critical Analysis of the Gulf War*, (New York: Dell, 1992), σελ. 78-79

Keane, M., 2005. *Dictionary of Modern Strategy and Tactics*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press., 2005

Jomini, A.H., baron de, 2007. *The art of war*. Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 2007, σελ. 12.

Keane, M., 2005. *Dictionary of Modern Strategy and Tactics*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press.

Hart, L., 1991. *Strategy*. (2nd revised edn.) London, Meridian., 1991, σελ. 321.

Platias, A., Koliopoulos, K., 2010. *Thucydides on Strategy: Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today*. London, Hurst & Company., σελ.3.

Maurice, 1984. *Maurice's Strategicon: Handbook of Byzantine Military Strategy*. μτφ. T. Dennis, Philadelphia, PA, University of Pennsylvania Press.

Mahan, Alfred Thayer, 1957. *The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*. New York, Sagamore press.

Fuller J.F.C., 1946. *Armament and History*. London, Eyre & Spottiswoode.

Alexander Murison, *The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy*, *Middle Eastern Studies*, Vol 42, No 6, 945-964.

Leaders and Leadership in Thucydides' History, Mary P. Nichols, [The Oxford Handbook of Thucydides](#)

Perez Zagorin, *Θουκυδίδης, Εκδόσεις Ποιότητα*, 2006

Διαδίκτυο

<https://www.armyvoice.gr/2020/07/%CE%B1%CE%BD%CF%84-%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85-%CE%B7-%CE%AD%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CF%81%CE%BF%CF%80%CE%AE%CF%82/>

<https://www.britannica.com/event/World-War-II/Invasion-of-the-Soviet-Union-1941#ref511943>

https://military.wikia.org/wiki/Scorched_earth#Syrian_civil_war

<https://www.dailymail.co.uk/news/article-1364469/Gaddafi-blows-Libyas-oil-pipes-tanks-turned-civilians.html>.

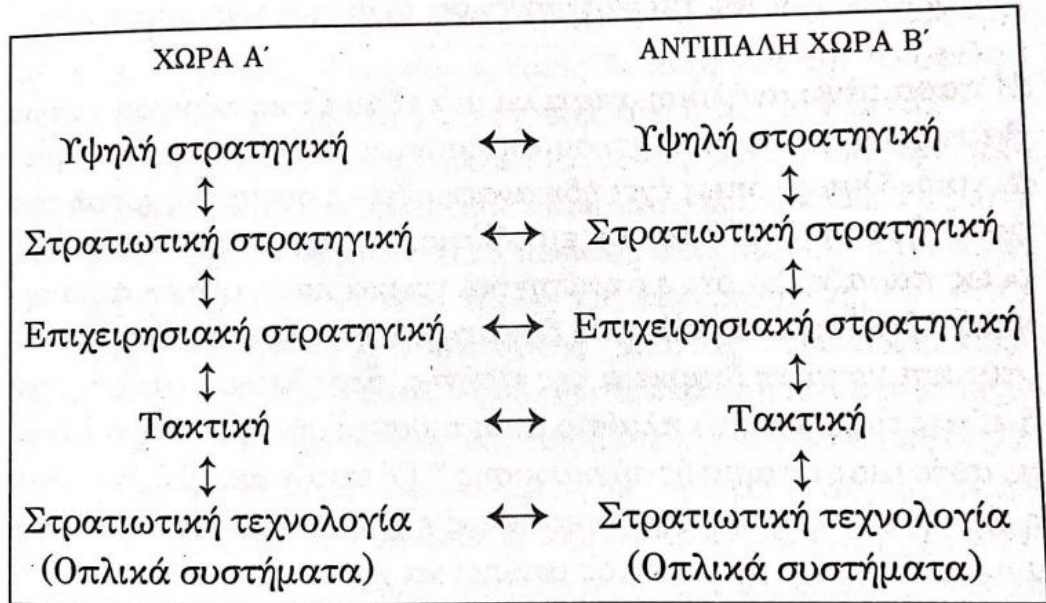
<https://www.cnn.gr/ellada/story/245719/medoysa-10-entyposiaka-stigmatotypano-tin-askisi-poy-enoxlise-tin-toyrkia>

<https://www.tanea.gr/2020/12/08/politics/apeili-epeisodiou-kai-metaksy-tourkias-aigyptou/>

https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php
<https://www.naftemporiki.gr/story/1405024/i-anthisi-tis-made-in-turkey-polemikis-biomixanias>
<https://www.newsbreak.gr/amyna/125008/to-exoplistiko-rali-tis-toyrkias-xodepse-205-dis-eyro-perysi-kinitopoiei-tin-ellada-oi-treis-pylones-enischysis/>
<https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/china-and-tibet>
<https://www.dw.com/en/biden-says-putin-is-a-killer-and-will-pay-a-price-for-election-interference/a-56901310>
<https://www.reuters.com/article/us-libya-security-france-turkey-idUSKBN23P2SJ>
<https://www.reuters.com/article/libya-security-turkey-germany-int-idUSKBN2841IP>
<https://www.liberal.gr/diplomacy/ellada-israil-kai-kupros-sfragizoun-ti-sumfonia/280107>
<https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-the-rise-spread-and-fall-the-islamic-state>
¹ <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/178-how-islamic-state-rose-fell-and-could-rise-again-maghreb>
¹ <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-halkbank-urges-end-us-prosecution-alleging-iran-sanctions-violations-2021-04-12/>
¹ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-03-31/u-s-faults-nato-ally-turkey-with-range-of-human-rights-issues>

Παράρτημα Β
Κάθετη και οριζόντια διάσταση της στρατηγικής¹⁴³

Κάθετη και οριζόντια διάσταση της στρατηγικής

¹⁴³ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.57.

Παράρτημα Γ

Οι δέκα αρχές του πολιτικού ρεαλισμού στο έργο του Θουκυδίδη¹⁴⁴

Η έλλειψη ρυθμιστικής εξουσίας στο διεθνές σύστημα (δηλαδή η ύπαρξη διεθνούς αναρχίας) παίζει καθοριστικό ρόλο στη συμπεριφορά των κρατών.

Καθώς απουσιάζει η υπερκρατική εξουσία, η οποία ρυθμίζει τον ανταγωνισμό, οι σχέσεις των κρατών είναι κατά βάση ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές.

Τα κράτη σε ένα τέτοιο σύστημα αντιμετωπίζουν ένα «δίλημμα ασφάλειας», αφού τα μέτρα που λαμβάνουν για να αυξήσουν την ασφάλεια τους μειώνουν την ασφάλεια των άλλων. Αυτό ανατροφοδοτεί την ανασφάλεια και τους ανταγωνισμούς.

Τα κράτη είναι οι βασικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα, άρα και η βασική μονάδα ανάλυσης των διεθνών σχέσεων.

Τα κράτη επειδή είναι «ευαίσθητα στο κόστος» έχουν κάθε λόγο να συμπεριφέρονται ορθολογικά. Τα λάθη τιμωρούνται.

Κυρίαρχος στόχος κάθε κράτους είναι η κατοχύρωση της ασφάλειας του: επιβίωση, εδαφική κυριαρχία, ανεξαρτησία.

Τα κράτη, παράλληλα, επιδιώκουν τη διατήρηση ή την καλύτερευση της σχετικής τους θέσης στι διεθνές σύστημα.

Τα κράτη, επιδιώκουν να αποκτήσουν ισχύ, η οποία είναι το κύριο «νόμισμα» της διεθνούς πολιτικής.

Τα κράτη έχουν κάθε κίνητρο να προσπαθούν να εξισορροπούν τους αντιπάλους τους και με αυτή τους τη συμπεριφορά συμβάλλουν στη δημιουργία ενός συστήματος ισορροπίας δυνάμεων.

Η ανάγκη επιβίωσης και εξυπηρέτησης των συμφερόντων αναγκάζει τα κράτη να υποβαθμίζουν το ρόλο του «δικαίου» και της «ηθικής».

---

¹⁴⁴ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.57.

Παράρτημα Δ Σπαρτιατικά τελεσίγραφα¹⁴⁵

Η πλειοψηφία της συνέλευσης αποφάσισε πόλεμο. Έτσι, οι Πελοποννήσιοι άρχισαν προετοιμασίες, ενώ παράλληλα οι Σπαρτιάτες άρχισαν να θέτουν διάφορες απαιτήσεις στους Αθηναίους, με σκοπό η απόρριψή τους να δώσει το κατάλληλο πρόσχημα για πόλεμο. Μεταξύ άλλων, τους ζήτησαν να ανακαλέσουν το Μεγαρικό ψήφισμα που απαγόρευε στους Μεγαρείς να εμπορεύονται στην Αττική και στα λιμάνια της αθηναϊκής αυτοκρατορίας, ενώ έφτασαν στο σημείο να ζητήσουν από τους Αθηναίους να αποδώσουν την ελευθερία στις πολιτείες που είχαν υποδουλώσει. Ο Αθηναίος στρατηγός Περικλής απέρριψε τυχόν κατευναστική πολιτική που θα συνεπαγόταν την υιοθέτηση των σπαρτιατικών απαιτήσεων, διαβεβαίωσε τους συμπολίτες του ότι η ναυτική και οικονομική ισχύς της Αθήνας θα της επέτρεπε να αντεπεξέλθει με επιτυχία σε τυχόν πολεμική αναμέτρηση και ζήτησε ανταλλάγματα από τη Σπάρτη προκειμένου να ανακληθεί το Μεγαρικό ψήφισμα.

---

¹⁴⁵ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στο Θουκυδίδη», εκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.233

Παράρτημα Ε Λόγος του Περικλή (Α 140 – Α144)¹⁴⁶

«Ἐξακολουθῶ, Ἀθηναῖοι, νά έχω πάντα την ίδια γνώμη, δεν πρέπει νά υποχωρήσομε στίς απαιτήσεις τών Λακεδαιμονίων καί τοῦτο αν καί ξέρω ὅτι οἱ ἄνθρωποι μ' ἄλλον ἐνθουσιασμό αποφασίζουν νά πολεμήσουν καί μ' ἄλλα αἰσθήματα ἀντικρίζουν τόν πόλεμο δταν ἐρθεῖ, γιατί τά αἰσθήματά τους ἐπηρεάζονται ἀπ' την τροπή τών γεγονότων. Βλέπω ὅτι καί σήμερα πρέπει νά σάς δώσω τίς ἴδιες συμβουλές καί νά σάς πῶ ἀνάλογα πράγματα κι έχω τήν δίκαιη ἀξίωση, ὅσοι ἀπό σάς πεισθοῦν στά λόγια μου, νά υποστηρίζουν τίς ἀποφάσεις πού θά πάρομε, ἔστω κι ἂν ἔχομε μερικές ἀποτυχίες, ἀλλά καί νά μὴν υπερηφανευθοῦν, στήν ἀντίθετη περίπτωση, γιά τήν προβλεπτικότητα τους.

Γιατί εἶναι ἐνδεχόμενο τά γεγονότα νά πάρουν μιά τροπή ἐξίσου ἀπρόβλεπτη, ὅσο εἶναι καί ἡ διάθεση τών ἀνθρώπων. Αὐτός εἶναι, ἄλλωστε, ὁ λόγος γιά τόν ὅποιο, ὅταν μάς συμβεῖ κάτι τό ἀπρόβλεπτο, συνηθίζομε νά κατηγοροῦμε τήν τύχη. Οἱ ἐχθρικές διαθέσεις τών Λακεδαιμονίων ἀπέναντι μας ἦσαν καί ἄλλοτε φανερές, ἀλλά τώρα ἐγιναν φανερότερες παρά ποτέ. Ἐνώ στίς συνθήκες ορίζεται ὅτι οἱ διαφορές μας πρέπει νά υποβάλλονται σέ διαιτησία καί ὅτι ὁ καθένας ἀπό τούς δύο θά κρατεῖ τά ὅσα ἔχει, οὔτε ζήτησαν ποτέ διαιτησία οὔτε τη δέχτηκαν οταν τούς τήν προσφέραμε. Γιά νά λύσουν τίς διαφορές μας προτιμοῦν τόν πόλεμο ἀπό τίς διαπραγματεύσεις κι ἐρχονται τώρα ἐδῶ νά μάς διατάξουν καί ὄχι νά παραπονεθουν. Μας ζητοῦν νά λύσομε τήν πολιορκία τῆς Ποτίδαιας, ν' ἀποδώσομε στήν Αἴγινα τήν ἀνεξαρτησία της καί νά καταργήσομε τό Μεγαρικό ψήφισμα. Καί οἱ τελευταῖοι ἦρθαν νά μάς ζητήσουν ν' ἀποδώσομε τήν ἀνεξαρτησία τους στους Ἑλληνας. Κανείς ἀπό σάς μὴ νομίσει ὅτι θά πολεμήσομε γιά ἀσήμαντη ἀφορμή αν δέν ἀνακαλέσομε τό Μεγαρικό ψήφισμα γιά τό ὅποιο οἱ Λακεδαιμόνιοι λένε, τάχα, ὅτι αν καταργηθεῖ δέν θά γίνεῖ πόλεμος. Οὔτε πρέπει νά ἔχετε τήν ἐνδόμυχη σκέψη ὅτι ἀρχίζετε τόν πόλεμο γιά ἀσήμαντη αἰτία. Τό ἀσήμαντο αὐτό εἶναι δοκιμασία τοῦ φρονήματός σας καί τῆς αποφασιστικότητας σας γενικά. Αν υποχωρήσετε θά προβάλουν, ἀμέσως, ἄλλη μεγαλύτερη ἀπαιτήση, γιατί θα νομίζουν ὅτι καί τώρα ἐνδώσατε ἀπό φόβο. Ἄλλ' αν δείξετε σταθερότητα, θά τούς δώσετε νά καταλάβουν ὅτι πρέπει νά μάς φέρονται σάν ἴσοι πρός ἴσους.

»Αὐτή εἶναι ἡ σκέψη πού πρέπει νά σάς οδηγήσει στό ν' αποφασίσετε ἡ νά υποχωρήσετε προτού πάθετε καμιά ζημιά ἢ (καί τοῦτο πιστεύω ὅτι εἶναι τό ὀρθότερο) ν' ἀντισταθεῖτε σέ ἀσήμαντες ἢ σοβαρές διεκδικήσεις καί νά μὴ ζεῖτε μέ τό φόβο μήπως

¹⁴⁶ Αθανάσιος Πλατιάς, «Διεθνείς σχέσεις καί στρατηγική στο Θουκυδίδη», ἐκδ. Εστία, Αθήνα 2000, σελ.233.

χάσομε τά όσα έχομε. Όταν άνθρωποι πρός τούς όποιους είμαστε ίσοι έρχονται, χωρίς καμιά διαιτησία, καί προβάλλουν άπαιτήσεις, είτε αυτές είναι μικρές είτε είναι μεγάλες, τούτο σημαίνει ότι μάς ζητούν ύποταγή. Ακούστε τωρα τά τού πολέμου καί τις δυνάμεις πού διαθέτει ό καθένας μας, γιά να πεισθεΐτε ότι δεν θά είμαστε οί πιό αδύνατοι. Οί Πελοποννήσιοι καλλιεργούν οί ίδιοι τήν γη τους καί δέν έχουν ούτε ιδιωτικές ούτε δημόσιες περιουσίες. Ήπειτα, δέν έχουν καμιά πείρα γιά μακρούς πολέμους καί υπερπόντιες έκστρατείες καί τούτο έπειδή ή φτώχεια τούς αναγκάζει νά περιορίζονται σέ σύντομους πολέμους ό ένας ενάντιον του άλλου. Τέτοιοι άνθρωποι ούτε στόλο μπορούν νά έπανδρώσουν ούτε στρατό να στέλνουν συχνά σε εκστρατείες, αφού πρέπει να εγκαταλείψουν τα κτήματα τους και να ξοδεύουν ο καθένας από τα εισοδήματά του, ενώ ταυτόχρονα τους εμποδίζουμε κάθε κίνηση στην θάλασσα. Αλλά τον πόλεμο τον συντηρούν τα μεγάλα αποθέματα και όχι οι αναγκαστικές εισφορές. Και οι άνθρωποι που δουλεύουν οί ίδιοι την γη τους προτιμούν, στόν πόλεμο, , να έκθέτουν την ζωή τους παρά νά δίνουν χρήματα, γιατί ελπίζουν ότι την ζωή ίσως καί νά τή σώσουν, ενώ φοβούνται ότι τό χρηματικό τους απόθεμα θά έξατμισθει προτού ό πόλεμος τελειώσει, ιδίως αν, οπως είναι πιθανό, ό πόλεμος παραταθεί πέρα από όσο υπολογίζουν. Είναι αληθεια ότι σέ μιá μόνη μάχη, οί Πελοποννήσιοι καί οί σύμμαχοι μπορούν ν' άντισταθοΰν σ' όλους τούς άλλους Έλληνες μαζί, αλλά είναι άνίκανοι νά διεξάγουν πόλεμο ενάντιον εχθρού πού έχει διάφορετικά όργανωμένη τήν στρατιωτική του δύναμη και τούτο επειδή δεν έχουν ενα μοναδικό στρατηγείο πού ν' άποφασίζει άμεση καί έντονη δράση, αλλά έχουν όλοι ίση ψήφο καί δεν ανήκουν καν στην ίδια φυλή, πράγμα πού σημαίνει ότι ό καθένας τους θά έπιδιωκει να ίκανοποιήσει τό δικό του συμφέρον. Καί όλα αυτά σημαίνουν ότι δεν θά μπορούν νά έπιτυχαίνουν τίποτε τό αποτελεσματικό. Άλλοι άπ αυτους ένδιαφέρονται νά βλάψουν όσο μπορούν περισσότερο έναν έχθρο τους, ενώ άλλοι προσπαθούν ν' άποφύγουν όσο μπορούν τις ζημιές. Συνέρχονται σέ πολύ αραιά διαστήματα καί διαθέτουν λίγο χρόνο γιά νά εξετάζουν τά κοινά τους συμφέροντα. Τόν περισσότερο καιρό φροντίζουν ό καθένας τά δικά του συμφέροντα. Κανείς τους δέν σκέπτεται ότι ή δική του αμέλεια μπορεί νά βλάψει τό κοινό συμφέρον καί ό καθένας τους ελπίζει ότι κάποιος άλλος σύμμαχος θά ενεργήσει στην θέση του. Ήτσι, ή σκέψη αυτή, τήν όποία κάνει ό καθένας χωριστά, γίνεται αιτία της φθοράς όλων, χωρίς νά τό καταλάβουν.

»Αλλά τό μεγαλύτερο εμπόδιο πού θά συναντήσουν θά είναι ή έλλειψη χρήματος. Θά τό προμηθεύονται μέ κόπο κι έτσι αναγκαστικά θ' άργοπορούν, αλλά στόν πόλεμο οί εύκαιρίες δέν περιμένουν. Ούτε τά οχυρά πού μπορούν νά χτίσουν στό έδαφος μας ούτε ή ναυτική τους δύναμη πρέπει νά μάς φοβίζει. Όσο γιά τό πρώτο είναι πολύ δύσκολο, άκόμα καί σέ καιρό ειρήνης, νά χτίσει μιá πολιτεία οχυρώματα ανάλογα μέ τά δικά μας καί τούτο θά είναι άκόμα πιό δύσκολο σέ χώρα εχθρική καί μάλιστα όταν κι έμεις θά έχομε οχυρές θέσεις. Αν χτίσουν κανένα φρούριο, θά μπορούν νά λεηλατούν ενα μέρος της γης μας κάνοντας επιδρομές καί νά προκαλούν αυτομολίες δούλων αλλά τούτο δέν θά μάς εμποδίζει νά πηγαίνομε, μέ τό ναυτικό μας στήν δική τους χώρα, νά χτίζομε οχυρά καί νά τά υπερασπίζομε μέ τά καράβια μας που είναι ή δύναμή μας. Ή πείρα μας στόν κατά θάλασσα πόλεμο μάς έχει δώσει έμάς αρκετή έμπειρία στόν κατά ξηρά πόλεμο, ενώ ή πολεμική τους έμπειρία δέν τούς έχει δώσει εκείνων ανάλογη πείρα στά ναυτικά. Καί δέν

θά κατορθώσουν εύκολα ν' αποκτήσουν τήν αναγκαία πείρα σ' αυτό, αφού και σεις ακόμα, που ασκείστε από τήν εποχή τών Μηδικών, δέν έχετε αποκτήσει την απόλυτη κυριαρχία της ναυτικής τέχνης. Πώς, λοιπόν, άνθρωποι που δεν είναι θαλασσινοί, αλλά γεωργοί, θά κατορθώσουν κάτι το αξιόλογο, αφού ούτε νά ασκούνται θά μπορούν, εφόσον μέ τά δικά μας καράβια θά τούς κρατούμε σέ στενό αποκλεισμό; 'Αν τά καράβια μας πού θά εφαρμόζουν τόν αποκλεισμό ήσαν λίγα, τότε ίσως θά τούς αποθράσυνε η απειρία τους και ή αριθμός τών καραβιών τους και θά διακινδύνευαν μιά σύγκρουση. 'Αλλά ή στόλος μας είναι πολυάριθμος και δεν θά τολμήσουν νά κάνουν τίποτε και ή έλλειψη της άσκησης θα τους κάνει ακόμα πιό αδρανείς. 'Η ναυτική τέχνη, όπως και οι άλλες, είναι δύσκολη και δέν επιδέχεται ερασιτεχνισμούς. "Όσοι ασχολούνται μ' αυτήν πρέπει νά της άφοσιώνονται και νά μήν κάνουν τίποτε άλλο.

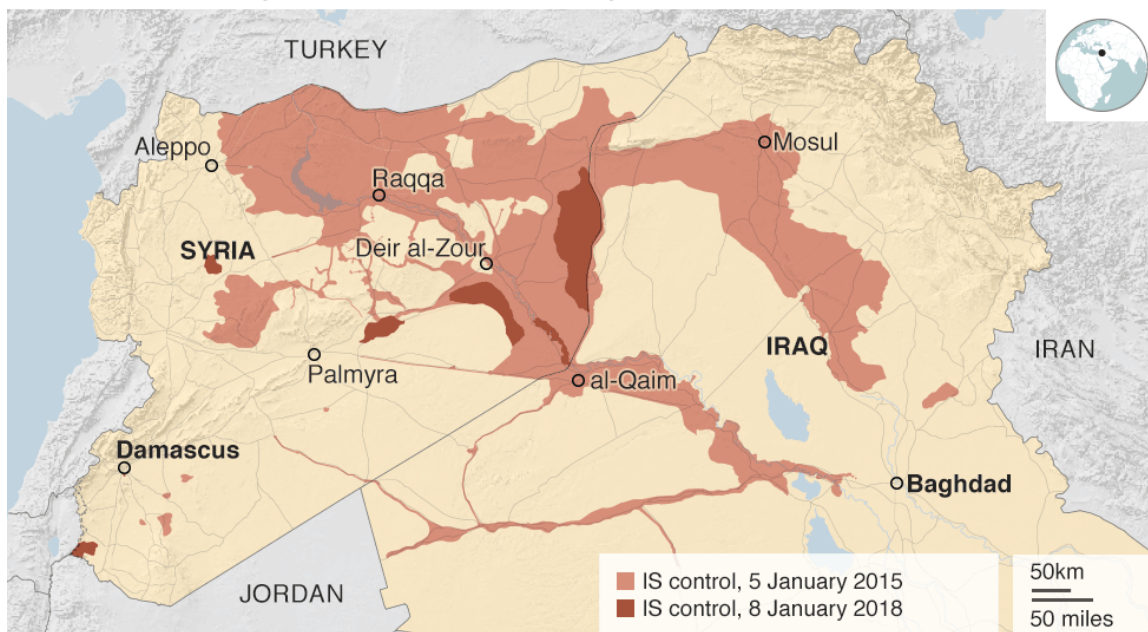
>>Άς ύποθέσουμε, ακόμα, ότι σηκώνουν χρήματα από τούς θησαυρούς τών Δελφών και τής 'Ολυμπίας για νά μάς πάρουν -προσφέροντας μεγαλύτερο μισθό- τούς ξένους ναύτες τού στόλου μας. Θά ήταν πράγμα τρομερό άν εμείς, οι πολίτες μαζί μέ τούς μετοίκους, δέν μπορούσαμε νά επανδρώσουμε τόν στόλο και νά τούς αντιμετωπίσουμε. Εύτυχώς, όμως, είμαστε σέ θέση νά τό κάνουμε και -τό σπουδαιότερο άπ' όλα- οι κυβερνήτες τών πολεμικών μας είναι πολίτες 'Αθηναίοι. Για τίς άλλες υπηρεσίες στά καράβια, έχομε εμπειρότερους και περισσότερους ανθρώπους άπ' όλη τήν άλλη Ελλάδα. 'Άλλωστε, κανείς από τούς ξένους δέν θ' αποφάσιζε, στήν ώρα, μάλιστα, τού κινδύνου, να εξοριστεί και να συμπολεμήσει με εκείνους πού έχουν τίς μικρότερες πιθανότητες νίκης, για νά έχει, για λίγες μέρες, καλύτερο μισθό. Αυτή νομίζω πώς είναι στις γενικές της γραμμές ή κατάσταση τών Πελοποννησίων, ενώ ή δική μας δέν έχει τά μειονεκτήματα πού άναφερα και παρουσιάζει, αντίθετα, πλεονεκτήματα μεγάλα πού δέν θά έχουν εκείνοι. 'Αν έρθουν νά εισβάλουν στό έδαφος μας, θά πάμε εμείς, μέ τά καράβια μας, στά δικά τους εδάφη. Και ή λεηλασία ενός μέρους της Πελοποννήσου θά έχει πολυ σοβαρότερες συνέπειες από τήν λεηλασία ολόκληρης τής 'Αττικής. 'Εκείνοι δέν μπορούν ν' αποκτήσουν αλλά εδάφη χωρίς νά πολεμήσουν, ενώ εμείς έχομε στήν διάθεσή μας άφθονη γή και στά νησιά και στήν ηπειρωτική Ελλάδα. 'Η κυριαρχία στη θαλασσα είναι τεράστιο πλεονέκτημα. Σκεφθείτε! 'Αν ήμαστε νησί, ποιοί θά ήσαν πιό άπρόσβλητοι από έμάς; 'Απ' αυτό πρέπει νά έμπνευσθούμε και νά αποφασίζομε σάν νά ήμαστε νησιώτες. Άς έγκαταλείψομε τά έξοχικά μας και τά κτήματά μας κι άς στρέφομε όλη μας την προσπάθεια στην ύπεράσπιση της πολιτείας μας και της θαλασσοκρατορίας μας. Δέν πρέπει ή αγανάκτηση πού θά νιώσομε από τίς καταστροφές πού θά πάθομε νά μάς παρασύρει και ν' αντιπαραταχουμε σέ μάχη εναντίον των Πελοποννησίων, πού είναι πολύ περισσότεροι. 'Αν τούς νικήσομε θά πρέπει πάλι ν' αντιμετωπίσομε άλλους τόσους άλλου, και άν νικηθούμε θά χάσομε εκείνο πού άποτελεί την βάση της δύναμής μας, δηλαδή τούς συμμάχους μας πού δέν θά μείνουν άδρανείς άν δέν είμαστε σέ θέση νά εκστρατεύομε εναντίον τους. Δέν πρέπει νά θρηνούμε τά σπίτια μας και τά κτήματά μας, αλλά τούς ανθρώπους μας. Δέν είναι τ' άψυχα πού κάνουν τούς ανθρώπους, αλλά οι άνθρωποι πού κάνουν τ' άψυχα. Και άν πιστεβα πώς μπορώ νά σάς πείσω, θά σάς έλεγα νά τρέξετε, σεις οι ίδιοι, νά τά καταστρέψετε για νά δείξετε στους Πελοποννησίους ότι δέν θά ύποκύψετε για νά τά σώσετε.

>>Έχω πολλούς άλλους λόγους νά ἐλπίζω ὅτι θά νικήσουμε, ὑπό τόν ὄρο ὁμως νά μὴν ἐπιδιώξουμε, ταυτόχρονα μέ τήν διεξαγωγή του πολέμου, νά ἐπεκτείνουμε τήν κυριαρχία μας καί νά μὴν ἐκτεθούμε σέ κινδύνους περιττούς. Περισσότερο φοβούμαι τά δικά μας σφάλματα παρά τά σχέδια του ἐχθροῦ, ἀλλά γι' αὐτό θά σάς μιλήσω σ' ἄλλην ευκαιρία, τήν ὥρα της δράσης. Τώρα ἄς στείλωμε πίσω τούς πρέσβεις, δίνοντάς τους τήν ἀκόλουθη ἀπάντηση: ὅτι θά ἐπιτρέψουμε στά Μέγαρα τήν χρήση της αγοράς μας καί τών λιμανιών μας ὑπό τόν ὄρο καί οἱ Λακεδαιμόνιοι νά καταργήσουν τόν θεσμό της ξενηλασίας πού ἐφαρμόζουν ἐναντίον μας καί ἐναντίον τών συμμάχων μας. Οἱ σπονδές δέν ἐμποδίζουν νά γίνει οὔτε τό ἓνα οὔτε τό ἄλλο. Θ' ἀποδώσουμε τήν ἀνεξαρτησία τους σέ ὅσες πολιτείες ἦσαν αὐτόνομες ὅταν κάναμε τίς σπονδές, ὑπό τόν ὄρο καί οἱ Λακεδαιμόνιοι ν' ἀποδώσουν στίς ἐξαρτώμενες ἀπ' αὐτούς πολιτείες αὐτονομία πού νά ἐξυπηρετεῖ ὄχι τά συμφέροντα της Σπάρτης, ἀλλά τά συμφέροντα της καθεμιάς πολιτείας. Τέλος, ὅτι, σύμφωνα μέ τίς συνθήκες, δεχόμεστε διαιτησία, ὅτι δέν θά ἐπιτεθούμε πρώτοι ἀλλά ὅτι, ἂν μάς ἐπιτεθούν, θ' ἀμυνθούμε. Αὐτή εἶναι ἡ σωστή ἀπάντηση πού ταιριάζει στήν πολιτεία μας. Πρέπει, ὁμως, νά καταλάβουμε ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἀναπόφευκτος καί ὅτι, ὅσο περισσότερο πρόθυμα τόν δεχτούμε ἐμεῖς, τόσο λιγότερο τολμηροί θά εἶναι οἱ ἐχθροί μας. Ἄς ἔχομε συνείδηση του ὅτι, γιά τίς πολιτείες, ὅπως καί γιά τούς ιδιώτες, ἡ μεγαλύτερη δόξα ἀποκτιέται μέ τήν ἀντιμετώπιση του μεγαλύτερου κινδύνου. Οἱ πατέρες μας ἀντιστάθηκαν στούς Μήδους χωρίς κἄν νά ἔχουν τήν μεγάλη δύναμη πού διαθέτομε ἐμεῖς σήμερα. Ἐγκαταλείποντας τα λίγα πού εἶχαν καί μέ περισσότερη θέληση παρά τύχη, μέ περισσότερη τόλμη παρά δύναμη, ὄχι μόνο ἐδιώξαν τούς βαρβάρους, ἀλλά δημιούργησαν τήν δύναμη πού ἔχομε σήμερα. Ἄς μὴ φανούμε κατώτεροί τους. Ἄς πολεμήσουμε τούς ἐχθρούς μας μέ ὅλη μας τήν δύναμη κι ἄς προσπαθήσουμε νά μὴν ἀφήσουμε στούς ἀπογόνους μας μικρότερη κληρονομιά ἀπό ἐκεῖνη πού λάβαμε.»

Παράρτημα ΣΤ Χάρτες σχετικοί με ISIS

How much territory IS has lost since January 2015

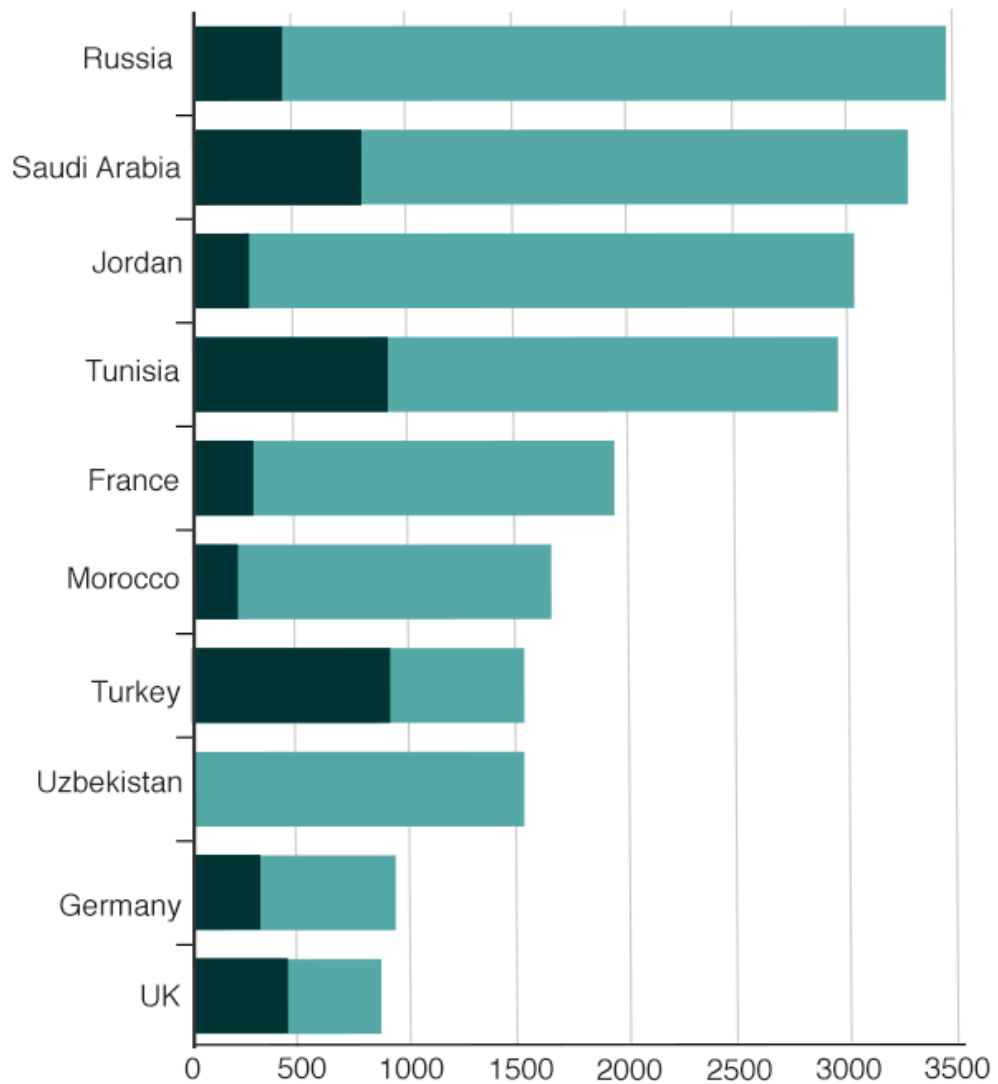

Source: IHS Conflict Monitor

BBC

Nationalities of IS foreign fighters

■ Total number of foreign fighters ■ Returned fighters

*Most numbers are approximate and are dated between Mar 2016 and Aug 2017. In the case of Uzbekistan there is no data for returned fighters.

Source: The Soufan Group (Oct 2017)

BBC

Islamic State revenue

■ Taxes & fees   ■ Oil   ■ Kidnapping   ■ Looting, confiscations & fines

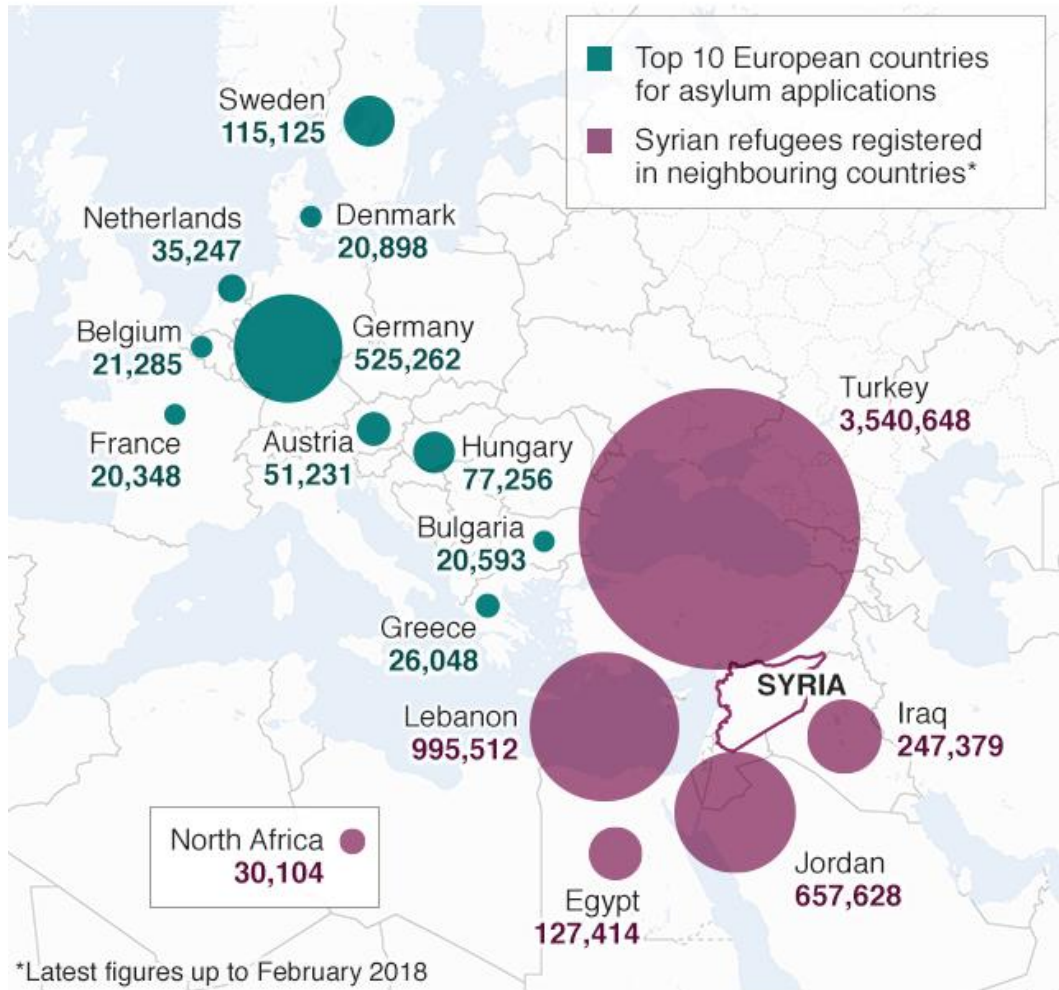
*2015 kidnapping figure is unknown

Note: Amounts shown are upper estimates. Other income comes from the sale of antiquities and foreign donations, but is not thought to be significant.

Source: ICSR

BBC

Where are Syrians going?

Source: UNHCR

BBC